

ปัญหากฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ: การเข้าถึงและการ
แบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

นางจิราภรณ์ เหลืองไพรินทร์

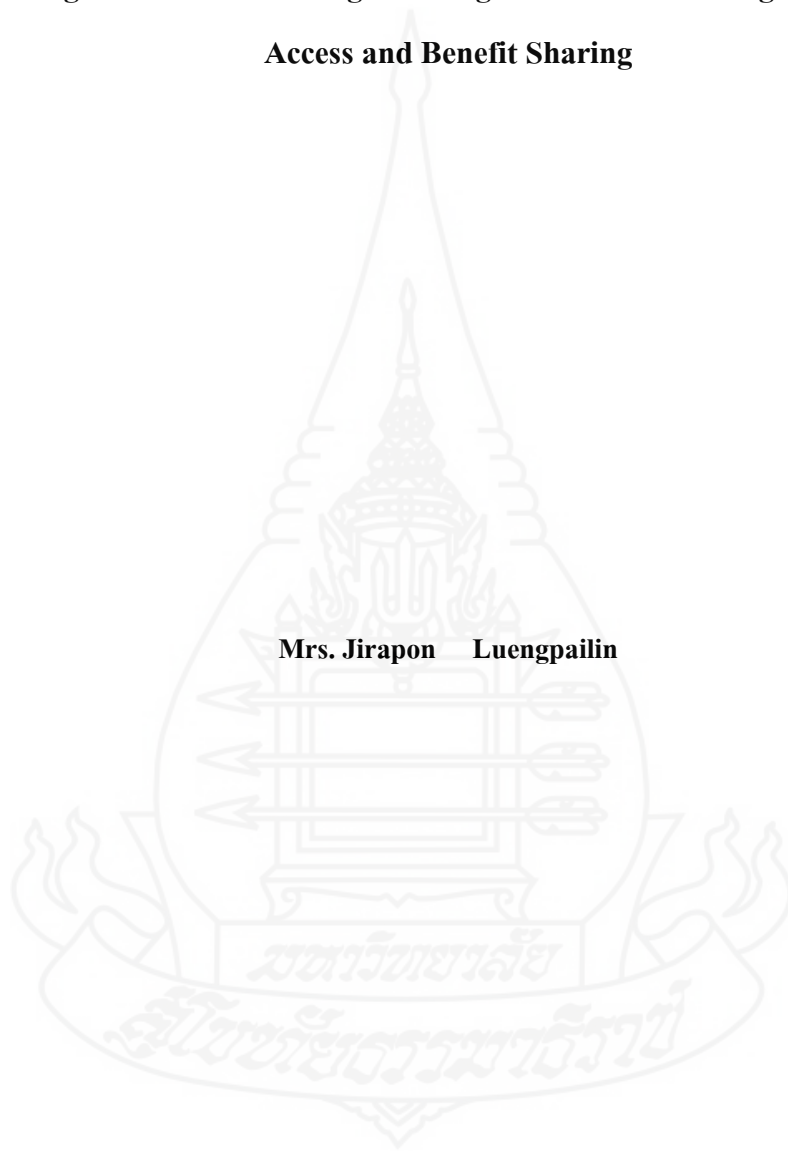

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายธุรกิจ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2556

**Legal Problems Relating to Biological Resource Management:
Access and Benefit Sharing**

Mrs. Jirapon Luengpailin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Business Law

School of Law

Sukhothai Thammathirat Open University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปัญหากฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ :
การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์คอบแทน

ชื่อและนามสกุล นางจิราภรณ์ เหลืองไพรินทร์

วิชาเอก กฎหมายธุรกิจ

สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์วิมาน กฤตพลวิมาน
2. อาจารย์วิรัช สุขลัม

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2557

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหมาย จันทรเรือง)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์วิมาน กฤตพลวิมาน)

.....กรรมการ
(อาจารย์วิรัช สุขลัม)

.....ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ ศรีพหล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ ปัญหากฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ: การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

ผู้วิจัย นางจิราภรณ์ เหลืองไพรินทร์ รหัสนักศึกษา 2544000983 **ปริญญา** นิติศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา 1) รองศาสตราจารย์วิมาน กฤตพลวิมาน 2) อาจารย์วิชัย สุขลิ้ม
ปีการศึกษา 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการพื้นฐานและลักษณะขอบเขตของหลักการพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในทรัพยากรชีวภาพโดยเปรียบเทียบและวิเคราะห์กับกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพกับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำมาสร้างแนวทางในการปรับปรุงกฎหมาย/หลักเกณฑ์ในกฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ พิธีสารนาโงยา แนวทางบอนน์ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของประเทศแคนาดาและประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศทวีปยุโรปได้แก่ ประเทศบัลแกเรีย ประเทศโปรตุเกส กลุ่มประเทศนอร์ดิก กฎหมายของสาธารณรัฐคอสตาริกา กฎหมายของประเทศอินเดียและประเทศฟิลิปปินส์ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายไทย

ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้มีลักษณะและขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินงานด้านนี้อย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้นประเทศไทยควรที่จะต้องมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยกฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเป็นกฎหมายเฉพาะในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของภาครัฐหรือเอกชน

คำสำคัญ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน ทรัพยากรชีวภาพ

Thesis title: Legal Problems Relating to Biological Resource Management: Access and Benefit Sharing

Researcher: Jirapon Luengpailin **ID:** 2544000983;

Degree: Master of Laws

Thesis advisor: 1)Viman Kritpolviman, Associate Professor;2) Wichai Suklim

Academic year: 2013

Abstract

The purpose of this research is to study legal problems in Thailand relating to access and benefit sharing of biological resources. The study compared Thai law with international law and the laws of various countries to find opportunities to improve the law's implementation in Thailand.

This research various laws on biological diversity conventions, including the Nagoya Protocol and the Bonn Guidelines, in addition to laws relating to access and benefit sharing of biological resources in Canada, the United States of America, Bulgaria, Portugal, Costa Rica, India, and the Philippines. Each of these was analyzed and compared with Thai law.

The results of this research showed that the relevant Thai laws were highly inconsistent. This made biological resources management in Thailand less effective than it should be. Moreover, there is no official authority that has direct responsibility for this task. Thus, Thailand should enact improved laws relating to access and benefit sharing of biological resources. These improved laws will facilitate biological resources management in Thailand, for both government and the private sector.

Keywords: The access and benefit-sharing, Biological resources

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์วิมาน กฤตพลวิมาน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติมและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้เป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา สามีผู้ให้การสนับสนุนทุกๆด้านและอยู่เคียงข้างตลอด รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณบิดา มารดา ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ และขอน้อมบูชาท่านบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้วยความรักและเมตตา

จิราภรณ์ เหลืองไพรินทร์

เมษายน 2557

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประเด็นปัญหาการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ หรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แนวคิดพื้นฐาน และงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดพื้นฐานและความเป็นมาของกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปัน	8
ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ.....	
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
บทที่ 3 หลักกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับ	16
การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ.....	
อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ.....	17
พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่	
เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม.....	24
สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร...	26
แนวทางบอนน์ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่	
ได้รับเนื่องจากการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม.....	30
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของ	
ประเทศแคนาดา.....	42

๒
สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของ ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	44
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ใน ประเทศทวีปยุโรป.....	48
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ในกลุ่ม ประเทศนอร์ดิก.....	53
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของสาธารณรัฐคอ스타ริกา	54
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศอินเดีย.....	59
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศฟิลิปปินส์.....	74
กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศไทย.....	86
สรุปสถานภาพปัจจุบันของกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ว่าด้วยการเข้าถึงและ แบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย.....	110
บทที่ 4 วิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพกับกฎหมายระหว่างประเทศและ กฎหมายต่างประเทศ.....	113
สรุปการวิเคราะห์เปรียบเทียบ.....	118
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	120
บทสรุป.....	120
ข้อเสนอแนะ.....	123
บรรณานุกรม.....	126
ภาคผนวก	
(ร่าง) พระราชบัญญัติทรัพยากรชีวภาพ.	133
ประวัติผู้วิจัย	140

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การศึกษาวิจัยได้มีการพัฒนาก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง และไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะด้านใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ด้านทรัพยากรชีวภาพก็ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยได้มีการนำทรัพยากรชีวภาพไปศึกษาและมีผลประโยชน์ทางพาณิชย์เกิดขึ้นมากมายหลายกรณี ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแห่งหนึ่งของโลก ทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทยจึงถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการสำรวจทางชีวภาพ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น ผลิตสมุนไพรควาวเครือ เปล้าน้อยหรือไวรัสที่นักวิจัยสหรัฐนำไปใช้ในมะละกอตัดแต่งพันธุกรรม การเข้าถึงและนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์เป็นประเด็นถกเถียงในระดับระหว่างประเทศ โดยประเทศไทยเคยประสบกับสถานการณ์ที่มีผู้นำทรัพยากรชีวภาพไปให้ประเทศอื่นๆ โดยไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าและคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนในระยะยาว ความหลากหลายทางชีวภาพจึงได้กลายเป็นข้อถกเถียงในทางการเมืองอย่างร้อนแรงในสังคมไทย ตั้งแต่ปี 2536 เป็นต้นมา เมื่อกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ได้เปิดประเด็นถึงปัญหาที่อาจตามมา

โดยปัจจุบันการศึกษาวิจัยและการใช้ทรัพยากรชีวภาพนี้เป็นปัญหาร่วมกันที่ประเทศทั้งหลายได้ตระหนัก ดังนั้นจึงมีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity -CBD)¹ ซึ่งเป็น "กฎหมายระหว่างประเทศ" ที่เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวที่วางหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพโดยตรง โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างความร่วมมือของประชาคมโลกในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดความยั่งยืนและเป็นธรรม ซึ่งวัตถุประสงค์หลักมี 3 ประการ คือ 1.เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ 2.เพื่อใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และ 3.เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม

---

¹ Secretariat of the Convention on Biological Diversity “Convention on biological diversity”

หลังจากที่มีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) หรือที่เรียกกันย่อๆว่า CBD ก็ได้มีพิธีสารนาโงยา² เป็นพิธีสารได้รับการพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าประเทศมีสิทธิอธิปไตยในทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในขอบเขตอำนาจของตน ดังนั้น การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมในประเทศใดจึงต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายภายในประเทศนั้น ๆ และเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จะต้องมีการเจรจาต่อรองเพื่อทำข้อตกลงในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ร่วมกัน โดยผลประโยชน์ที่แบ่งปันเป็นได้ทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่าธรรมเนียม ค่าสิทธิ เงินทุนการวิจัย และผลประโยชน์ที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น การทำวิจัยร่วม การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการเป็นเจ้าร่วมในสิทธิบัตร เป็นต้น

ซึ่งระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการพยายามจัดตั้งและหาวิธีดำเนินงานเกี่ยวกับระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในหลายประเทศ ซึ่งทำให้ข้อกำหนดของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพดำเนินไปสู่การปฏิบัติ หลายประเทศที่เป็นภาคีอนุสัญญาฯ ได้มีการจัดการประชุม เจรจาต่อรองในประเด็น การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และนานาชาติ เพื่อให้เกิดขั้นตอนการดำเนินงานที่ดีที่สุดสำหรับประเทศของตน

หากพิจารณาในระดับประเทศของแต่ละภูมิภาคจะพบว่า ถึงแม้ในภูมิภาคจะมีแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมให้แต่ละประเทศได้นำไปปรับปรุงการดำเนินงานภายในประเทศแล้ว แต่ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับการตีความขอบเขต และข้อกำหนดต่างๆ อีกทั้งยังมีประเด็นปัญหาในลักษณะทางสังคมของแต่ละประเทศที่ไม่เหมือนกัน ความพร้อมและความเข้าใจของประชาชนในประเด็นการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ และถึงแม้ประเทศที่มีการดำเนินงานทางด้านการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างชัดเจนแล้ว การอนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมยังคงมีน้อยและใช้เวลานาน โดยเฉพาะการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อการค้ายังคงมีการให้อนุญาตน้อยมาก โดยปัจจุบันภูมิภาคที่มีแนวทางกฎ ระเบียบ เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจน³ มีหลายประเทศ เช่น ภูมิภาคลาตินอเมริกา ได้แก่ ประเทศโบลิเวีย ประเทศบราซิล ประเทศโคลัมเบีย ประเทศกายอานา ประเทศนิการากัว ประเทศเปรู และประเทศเวเนซุเอลา ภูมิภาคเอเชียใต้ ได้แก่ ประเทศอินเดีย และประเทศฟิลิปปินส์ ภูมิภาคแปซิฟิก ได้แก่

² Convention Biological Diversity Secretariat “Nagoya Protocol” retrieved on July 12, 2013 from: <http://www.cbd.int/abs/about/default.shtml>

³ สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ “การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญา” ค้นคืนวันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/index.aspx>

ประเทศออสเตรเลีย และประเทศวานูอาตู ภูมิภาคอเมริกาเหนือ ได้แก่ ประเทศคอ스타ริกา ประเทศคิวบา ประเทศเอกวาดอร์ ประเทศเม็กซิโก และประเทศปานามา ภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ ประเทศแคเมอรูน ประเทศเอธิโอเปีย ประเทศแกมเบีย ประเทศกินีบิสเซา ประเทศเคนยา ประเทศมาลาวี ประเทศแอฟริกาใต้ และประเทศอูกันดา ทวีปยุโรป ได้แก่ ประเทศบัลแกเรีย ประเทศโปรตุเกส และประเทศสวิตเซอร์แลนด์

สำหรับประเทศไทยนั้นได้ให้สัตยาบันเป็นภาคี อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) ในวันที่ 31 ตุลาคม 2546 และบังคับใช้ในวันที่ 29 มกราคม 2547

หลังจากนั้นประเทศไทยได้มีการลงนามพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียม เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2555 การลงนามครั้งนี้เพื่อแสดงเจตนารมณ์ว่าจะมีส่วนร่วมในการดำเนินการให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมให้กับผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพยากร ซึ่งพิธีสารฉบับนี้ นอกจากครอบคลุมการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมหรือทรัพยากรชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ จุลินทรีย์ และส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิตที่โดยทั่วไปจะมีการเข้าถึงเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาวิจัย พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ หรือใช้ในอุตสาหกรรมอาหาร การเกษตร ยา หรือเครื่องสำอาง ยังครอบคลุมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือองค์ความรู้ในการนำทรัพยากรชีวภาพนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการออกกฎระเบียบภายในประเทศ จำนวน 1 ฉบับ เพื่อรองรับพิธีสารนาโงยา คือ “ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากรหัสชีวภาพ” โดยระเบียบกอช. นี้ได้มีการกำหนดไว้ว่ากรณี ที่หน่วยงานของรัฐเห็นควรอนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์จากรหัสชีวภาพ ให้หน่วยงานของรัฐนั้นจัดทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากรหัสชีวภาพระหว่างหน่วยงานของรัฐกับผู้ได้รับอนุญาตนั้น⁴

หน่วยงานรัฐของไทยหลายหน่วยงานที่ได้มีความตระหนักถึงความสำคัญในปัญหาเรื่องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากรหัสชีวภาพ โดยมีการออกกฎ ประกาศ ระเบียบ หรือการ

⁴ ชนิด ชิงदारและคนอื่นๆ รายงานการวิจัยโครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากรหัสชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช กรุงเทพฯ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ 2552 หน้า 79

ตราเป็นกฎหมายพระราชบัญญัติ เช่น มีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์สมุนไพรของกระทรวงสาธารณสุข ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 การผลักดัน กฎกระทรวงและข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ของกรมวิชาการเกษตร เป็นต้น แต่การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังไม่มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควรนั้น ซึ่งปัญหาด้านข้อจำกัดและอุปสรรคด้านกฎหมายก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญ ประการหนึ่ง เนื่องจากกฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้เน้นควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ โดยตรง กฎระเบียบกฎหมายที่มีจึงเน้นการควบคุมไปที่พื้นที่ เช่น การคุ้มครองพื้นที่ในลักษณะ ของป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ หรือการคุ้มครองทรัพยากรเป็นรายชนิด เช่น การคุ้มครอง สมุนไพร การคุ้มครองสัตว์สงวน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช กฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทย แต่กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชจะใช้บังคับเฉพาะพืช เห็ดและสาหร่าย ส่วน กฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยก็ใช้บังคับเฉพาะพืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุ วัตถุที่ใช้เป็นสมุนไพรเท่านั้น ส่วนระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความ หลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) แม้จะใช้กับทรัพยากรชีวภาพทุกประเภท แต่ก็มีข้อจำกัด เฉพาะทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในความครอบครองและการดูแลของหน่วยงานรัฐเท่านั้น⁵ ไม่สามารถ นำระเบียบนี้มาใช้เป็นการทั่วไปกับภาคเอกชนได้ โดยปัจจุบันนี้มีบริษัทเอกชนหลายแห่งที่มีหน่วย วิจัยที่ทำการวิจัยโดยเฉพาะเพื่อที่จะนำผลการศึกษามาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และบริษัทเหล่านี้ ยังมี การวิจัยและครอบครองทรัพยากรชีวภาพด้วย ปัญหาอีกประการหนึ่งของระเบียบ กอช. คือ ไม่ได้มีการกำหนดให้ชัดเจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ว่าขั้นต่ำที่ควรจะต้องแบ่งปันเป็นเท่าใด และ หากไม่ได้รับเป็นตัวเงินจะ เป็นในลักษณะใดได้บ้างซึ่งประเด็นเหล่านี้ควรที่จะมีการพิจารณาต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายแต่ละฉบับมีลักษณะและขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ยังขาดกฎหมายเฉพาะที่เป็นกฎหมายครอบคลุมการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพทุกชนิด โดยเฉพาะพันธุกรรมสัตว์ และจุลินทรีย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญและมีบทบาทสูงใน ปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรที่จะศึกษาว่าไทยควรจะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการ บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ: การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนหรือไม่ ซึ่ง การศึกษาในครั้งนี้จะเน้นถึงการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกต่อไป เพื่อเกิดความยุติธรรมและประโยชน์ สูงสุดแก่ประเทศไทยและประชาชน

⁵ สมชาย รัตนชื่อสกุล รายงานการศึกษาลบสมบรูณ์เรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช : ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย 2549

2. วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาหลักการพื้นฐานและลักษณะขอบเขตของหลักการพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

2.2 เพื่อเปรียบเทียบกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพกับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

2.3 เพื่อวิเคราะห์กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพกับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

2.4 เพื่อสร้างแนวทางในการปรับปรุงกฎหมาย/หลักเกณฑ์ในกฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

3. ประเด็นปัญหาการวิจัย

กฎหมายไทย ที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เป็นไปตามหลักพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศและประเทศไทยควรมีกฎหมายเฉพาะหรือไม่

4. ขอบเขตการวิจัย

จะศึกษา วิจัย เปรียบเทียบ กฎหมาย โดยเฉพาะหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ โดยการศึกษาจะศึกษาทั้งเอกสารไทยและต่างประเทศโดยจะศึกษาทั้ง คำพิพากษาศาลฎีกา บทความ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5. คำนิยามศัพท์เฉพาะ หรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความหลากหลายทางชีวภาพ⁶ หมายถึง ความแตกต่างหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏบนพื้นโลก และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในสิ่งมีชีวิต ระหว่างสิ่งมีชีวิตและระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

---

⁶แนวทางบอมนว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม แปลจาก “Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of Their Utilization” โดย ไพราณี สุขสุเมธ 2552 หน้า 3

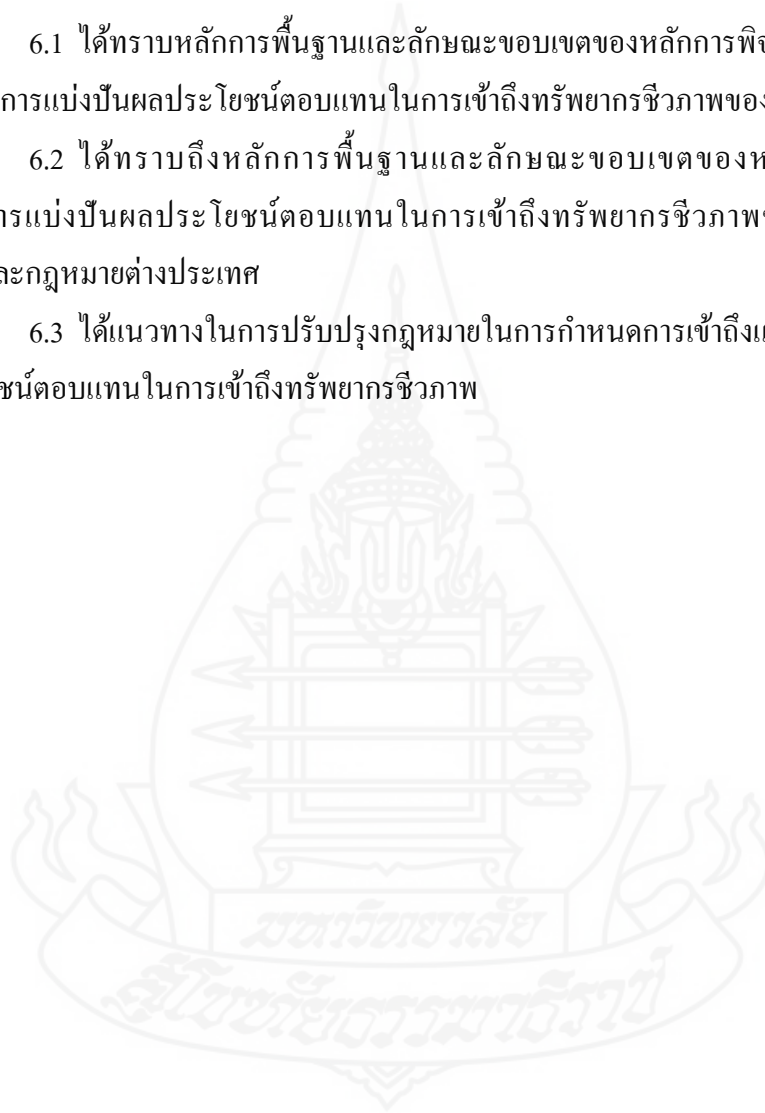
ทรัพยากรชีวภาพ⁷ หมายถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนใดๆ ของสิ่งมีชีวิต ประชากร หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพต่อมนุษยชาติ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้ทราบหลักการพื้นฐานและลักษณะขอบเขตของหลักการพิจารณากฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของกฎหมายไทย

6.2 ได้ทราบถึงหลักการพื้นฐานและลักษณะขอบเขตของหลักการพิจารณาการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

6.3 ได้แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายในการกำหนดการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

---

⁷ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม “อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร 2554 หน้า 4

บทที่ 2

แนวคิดพื้นฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทนี้จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ แนวคิดพื้นฐานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ โดยก่อนจะเข้าถึงเนื้อหาหลักการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ ก็ควรที่จะเข้าใจถึงความหมายของคำที่สำคัญและที่เกี่ยวข้องก่อน ดังนี้

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 1992 ได้ให้ความหมายของทรัพยากรชีวภาพ และความหลากหลายทางชีวภาพไว้ดังนี้

“ทรัพยากรชีวภาพ”¹ หมายถึงทั้งทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนใดๆ ของสิ่งมีชีวิต ประชากร หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพต่อมนุษยชาติ

“ความหลากหลายทางชีวภาพ”² หมายถึง การมีความผิดแผกแตกต่างระหว่างสิ่งมีชีวิตจากทุกแหล่งรวมถึง นอกเหนือจากสิ่งอื่นแล้ว ระบบนิเวศทางบก ทางทะเลและทางน้ำอื่นๆ และการประกอบรวมทางนิเวศ ซึ่งสิ่งมีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งในนั้นด้วยในการนี้รวมถึงความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์และของระบบนิเวศ

“การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ”³ หมายความว่า การเข้าไปเก็บ หรือรวบรวมทรัพยากรชีวภาพ เพื่อนำทรัพยากร รวมทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพนั้น ไปใช้ประโยชน์

“หน่วยงานของรัฐที่ครอบครองทรัพยากรชีวภาพ” หมายความว่า หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ศึกษา หรือวิจัย หรือเผยแพร่ หรือครอบครอง หรือจำหน่าย ทรัพยากรชีวภาพตามกฎหมายชีวภาพ รวมถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพนั้น ไปใช้ประโยชน์

---

¹ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม “อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กรุงเทพฯ 2554 หน้า 4

² เรื่องเดียวกัน

³ “ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2554” ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 128 ตอน พิเศษ 26 ง หน้า 8

1. แนวคิดพื้นฐานและความเป็นมาของกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ

ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งมีความหมายรวมทั้งทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนใด ๆ ของสิ่งมีชีวิต ประชากร หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพต่อมนุษยชาติ หากดูจากคำนิยามความหมายของทรัพยากรชีวภาพจะเห็นได้ว่าทรัพยากรชีวภาพนั้นจะหมายความรวมถึงสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็น พืช สัตว์ จุลินทรีย์ ซึ่งอาจจะอยู่ในสภาพที่ยังมีชีวิตอยู่หรือไม่มีชีวิตแล้วก็ได้ เช่น ซากพืช ซากสัตว์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงข้อมูลทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นด้วย

ส่วนความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง ความแตกต่างหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏบนพื้นโลก และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในสิ่งมีชีวิต ระหว่างสิ่งมีชีวิตและระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความกินดีอยู่ดีของมนุษย์และการดำรงอยู่ของทุกชีวิตบนพื้นโลก การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่องมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยและเป็นสัญญาณเร่งด่วนที่แสดงให้เห็นว่า การคุกคามที่นำไปสู่การทำลายความหลากหลายทางชีวภาพส่งผลกระทบต่อการจัดปัญหาความยากจน และการพัฒนาที่ยั่งยืนทั่วโลก

โดยทรัพยากรชีวภาพในแต่ละประเทศแต่ละท้องถิ่นอาจจะเป็นพืชชนิดเดียวกัน แต่อาจมีความหลากหลายทางชีวภาพที่แตกต่างกัน เช่น พริกในประเทศสหรัฐอเมริกาจะเป็นพริกที่มีความเผ็ดน้อย มีรสหวาน ผลโต สามารถรับประทานสดโดยนำไปเป็นส่วนผสมของสลัดได้ แต่พริกประเทศไทยเป็นพริกที่มีเม็ดที่เล็ก แต่มีความเผ็ดสูง มีความต้านทานต่อโรคสูง ซึ่งสามารถนำไปสกัดเอาสารแคปไซซินเพื่อนำไปเป็นส่วนผสมของยาได้

การแลกเปลี่ยนทรัพยากรชีวภาพ โดยเฉพาะทรัพยากรชีวภาพพืชนั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณนับตั้งแต่โคลัมบัสออกเดินเรือไปข้ามมหาสมุทรไปยังซีกโลกต่างๆ ซึ่งการเดินทางครั้งนั้นไม่เพียงแต่เป็นการไปเยือนประเทศที่แตกต่าง แต่ยังมี การนำเอาทรัพยากรชีวภาพ โดยเฉพาะพืชประเภทเครื่องเทศ และชาวออกจากประเทศถิ่นกำเนิดนั้น ซึ่งอาจจัดได้ว่าเป็นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพพืชในยุคแรก หลังจากนั้นเมื่อการคมนาคมเริ่มเจริญขึ้น และมีการติดต่อทางการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น การนำทรัพยากรชีวภาพจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งกลายเป็นเรื่องธรรมดา

นิยมปฏิบัติ โดยถือว่าทรัพยากรชีวภาพเป็นสมบัติของมวลมนุษยชาติ มีการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์กันอย่างเสรี และไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียมนใดๆ ยกเว้นในกรณีที่เป็นการค้าขาย⁴

เนื่องจากทรัพยากรชีวภาพนั้นมีความหลากหลาย ทำให้เกิดการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง แต่สิ่งที่เกิดตามมาและเป็นปัญหาคือความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพได้สูญหายและถูกทำลายไปอย่างรวดเร็วในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยสาเหตุสำคัญก็มีผลมาจากการกระทำของมนุษย์ ที่ส่งผลให้ความหลากหลายเหล่านี้ลดลงไปในอัตราที่รวดเร็ว โดยเฉพาะการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งของความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ ด้วยการตระหนักถึงภาวะวิกฤตของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่โลกกำลังเผชิญอยู่ ทำให้มีการเรียกร้องที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและสารพันธุกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ รวมทั้งคุณค่าในด้านอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม

นอกจากนั้นก็เริ่มมีข้อถกเถียงในเรื่องการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ โดยมีการตั้งข้อสังเกตว่า ประเทศพัฒนาแล้วนิยมนำทรัพยากรชีวภาพที่ได้จากประเทศกำลังพัฒนาไปทำการวิจัยค้นคว้าจนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ที่นำไปใช้เชิงพาณิชย์ได้ แต่ไม่มีการแบ่งปันผลประโยชน์ใดๆ กลับคืนสู่ประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพยากรชีวภาพ

โครงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme-UNEP) ได้ศึกษาถึงความเป็นไปได้ที่จะต้องมีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และยังให้ความสำคัญในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมด้วย ซึ่งอนุสัญญาดังกล่าวได้รับความเห็นชอบและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ปัจจุบันมีภาคีสมาชิกทั้งสิ้น 193 ประเทศ โดยอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพนี้ได้ถือกำเนิดจากความตระหนักของนานาชาติเกี่ยวกับสถานการณ์การลดลงของชนิดพันธุ์ และระบบนิเวศของโลกอย่างรวดเร็ว

---

⁴ ธนิต ชังถาวร รายงานการวิจัยโครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช, กรุงเทพมหานคร ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ 2552 หน้า 23

⁵ Secretariat of the Convention on Biological Diversity "List of Parties" retrieved on December 2, 2012 from : <http://www.cbd.int/convention/parties/list/default.shtml>

และได้จัดตั้งขึ้นมาเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่มุ่งเน้นเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ซึ่งเมื่อมีอนุสัญญานี้แล้ว รัฐถือว่ามิได้ถืออธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติของตน กล่าวคือทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของแต่ละประเทศ และแต่ละประเทศเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติของตน โดยประเทศเจ้าของทรัพยากรชีวภาพจะเป็นผู้กำหนดกฎ ระเบียบ ในการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพของตน⁶ โดยรายละเอียดของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพนี้จะได้กล่าวต่อไปในเนื้อหาบทที่ 4

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ ได้มีรายงานวิจัยหลายงานที่ได้ศึกษาทรัพยากรชีวภาพไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมทรัพยากรชีวภาพในชุมชน ตลอดจนงานวิจัยด้านกฎหมาย ดังที่จะกล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

เลอสรร ธนสุกาญจน์ และ คนอื่นๆ (2541)⁷ ได้วิจัย รายงานโครงการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน: การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มีก่อนที่ประเทศไทยจะลงนามและให้สัตยาบันเป็นภาคี CBD ซึ่งในรายงานการศึกษานี้ได้เสนอว่าประเทศไทยควรมีนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชีวภาพ แต่รายงานนี้ได้มีการกล่าวถึง "เปล้าน้อย กรณีศึกษาเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ" งานวิจัยนี้ดูเหมือนจะเป็นงานเขียนแรกของชาวไทยที่มองกรณีเรื่องเปล้าน้อยในแง่บวกมากกว่าแง่ลบ โดยได้กล่าวว่าการที่บริษัทซึ่งเกี่ยวข้องได้รับสิทธิบัตรในกรรมวิธีการสกัดด้วยปลาโนทอลไม่เป็นอุปสรรคต่อการใช้เปล้าน้อยเป็นสมุนไพรพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้มีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเปล้าน้อยต่อไป แต่ผู้ศึกษามีความเห็นที่แตกต่างจากเลอสรร ธนสุกาญจน์ และคณะ ว่าการที่บริษัทดังกล่าวได้สิทธิบัตรกรรมวิธีการผลิต และสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ในตัวสารปลาโนทอล ซึ่งมีที่มาจากพันธุกรรมและภูมิปัญญาของ

⁶ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “รายงาน การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” 2552 หน้า 90

⁷ เลอสรร ธนสุกาญจน์ รายงานโครงการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน: การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ 2541 หน้า 10

ไไทยนั้นเป็นการขโมยภูมิปัญญาพื้นบ้าน ดังนั้นบริษัทควรมีการแบ่งปันผลประโยชน์กลับมาให้ประเทศไทย

ครรชิต ศรีนพวรรณ (2544)⁸ ได้วิจัยถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและการใช้ทรัพยากรชีวภาพของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำมูล อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีทัศนคติด้านบวกต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอยู่ในระดับมาก และมีทัศนคติด้านลบต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าอยู่ในระดับน้อย ซึ่ง ครรชิต ศรีนพวรรณ ได้เสนอแนะให้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าและใช้ทรัพยากรชีวภาพบริเวณป่าริมฝั่งแม่น้ำมูลให้มากขึ้น หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะกรมป่าไม้ สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น หน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาชนบท ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนในด้านการศึกษาและการสร้างอาชีพ เพื่อยกระดับรายได้ของประชาชน การพัฒนาแบบองค์รวมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้จากทรัพยากรในท้องถิ่น ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าและใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพมากขึ้น นอกจากนี้การให้ความรู้และการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า จะช่วยให้ชุมชนเกิดแนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับท้องถิ่นของตนเองต่อไป

นนทพัทธ์ อัสวก้องเกียรติ (2549)⁹ ได้ศึกษาถึงการเข้าถึงทรัพยากรจุลินทรีย์และกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์ กรณีสึกษา และมาตรการของประเทศไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันในการเข้าถึงทรัพยากรจำพวกจุลินทรีย์ จากการศึกษาพบว่า หลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรจุลินทรีย์ในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพและขาดความชัดเจน ปัญหากฎหมายหรือระเบียบที่คุ้มครองจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนแต่เป็นกฎหมายที่ไม่สามารถคุ้มครองครอบคลุมถึงจุลินทรีย์ทุกชนิด และมีได้มีวัตถุประสงค์หลักในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรจุลินทรีย์โดยเฉพาะ อีกทั้งกฎหมายบางฉบับก็ไม่ได้มีหลักการควบคุมการเข้าถึงตามหลักอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึงก็ไม่ชัดเจน เกิดปัญหาความกระจัดกระจาย และความซ้ำซ้อนทางกฎหมาย นอกจากนี้ยังขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ส่วนมาตรการการใช้สัญญา

⁸ ครรชิต ศรีนพวรรณ “การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและการใช้ทรัพยากรชีวภาพของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำมูล อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ 2544 หน้า 5

⁹ นนนทพัทธ์ อัสวก้องเกียรติ “ปัญหาทางกฎหมายในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจำพวกจุลินทรีย์ในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 หน้า 266-272

ถ่ายโอนวัสดุชีวภาพเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ในการควบคุมการเข้าถึงที่สามารถกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจนตามความต้องการของคู่สัญญา แต่จะมีผลผูกพันเฉพาะคู่สัญญาเท่านั้น และยังขาดกฎหมายที่กำหนดเงื่อนไขขั้นต่ำที่จะต้องกำหนดไว้ในสัญญา ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในมาตรฐานของสัญญาในแต่ละหน่วยงานได้ การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจำพวกจุลินทรีย์ โดยได้เสนอแนะให้มีกฎหมายเฉพาะที่ชัดเจนเพื่อบัญญัติควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรจุลินทรีย์ทุกชนิด เพื่อให้หลักเกณฑ์การเข้าถึงมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

รศ. จักรกฤษณ์ ครอบงำ และคนอื่นๆ (2548)¹⁰ ได้วิจัยศึกษาถึงผลกระทบของข้อตกลงพหุภาคีขององค์การโลกต่อฐานทรัพยากรของประเทศไทย โดยได้วิเคราะห์สถานการณ์โดยเฉพาะเรื่องการค้าที่อาจมีผลต่อฐานทรัพยากรที่มีความหมายมากกว่าคำว่าทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสถานะแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ระหว่างการศึกษาผู้วิจัยได้มีการจัดเวทีสาธารณะเป็นระยะเพื่อให้ได้มุมมองอย่างรอบด้าน โดยพบว่า จะเกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติ จากการเน้นให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจจากการค้าสินค้าที่มีการตัดแปลงพันธุกรรม อาจจะทำให้สิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ในสภาพธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง และอาจทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของไทยลดลง หรือหมดไปอย่างสิ้นเชิง โดยได้มีข้อเสนอแนะหลายประการ ซึ่งข้อเสนอแนะประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือประเทศไทยควรกำหนดนโยบายเชิงรุก เร่งการมีกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

หทัยชนก นันทพานิช (2550)¹¹ ได้ศึกษาถึงการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในป่าชุมชนดงชุมคำ ตำบลถ้ำเข้ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยได้เสนอแนะว่าควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยพืชและสัตว์เศรษฐกิจในป่าชุมชนดงชุมขมบริเวณตำบลถ้ำเข้ยังคงมีให้ชุมชนในท้องถิ่นใช้เป็นอาหาร จำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เริ่มเห็นความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ก่อนที่จะเกิดความเสียหายอย่างยิ่งใหญ่

¹⁰ รศ. จักรกฤษณ์ ครอบงำ และคนอื่นๆ ความตกลงพหุภาคีขององค์การโลกกับผลกระทบต่อฐานทรัพยากร 2548 กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หน้า 39

¹¹ หทัยชนก นันทพานิช รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในป่าชุมชนดงชุมคำ ตำบลถ้ำเข้ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี 2550 หน้า 3

อรรัมภา รัตนมณี (2551)¹² ได้วิจัยถึง ปัญหาการใช้อินนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) เพื่อคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนาว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนาอย่างไรบ้าง ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) เป็นระบบที่อยู่ภายใต้แนวคิดคุ้มครองของเอกชน ซึ่งกำเนิดขึ้นเพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ประเภทเครื่องมือ เครื่องจักรกล ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต แต่ทรัพยากรชีวภาพจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน การนำระบบทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ในการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพจึงมีความไม่เหมาะสมหลายประการ และอาจจะนำไปสู่ปัญหา เช่น กรณีที่ประเทศที่พัฒนาแล้วนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ โดยไม่ได้มีการตกลงหรือแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับให้แก่ประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพยากรซึ่งมักจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่เรียกได้ว่า “โจรสลัดชีวภาพ” โดยอรรัมภา รัตนมณี ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาว่า ควรแก้ไขความตกลงทริปส์มาตรา 27.3 (b) โดยการผนวกหลักการสิทธิเกษตรกรและสิทธิชุมชนท้องถิ่นซึ่งกล่าวถึงในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความตกลงทริปส์ ทำให้หลักการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่น การคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลในทางกฎหมาย การนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ จึงต้องมีการบอกกล่าวล่วงหน้าและต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรมให้แก่คนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น วิธีการนี้จะทำให้ประเทศพัฒนาแล้วที่ไม่ให้สัตยาบันแก่อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แต่เป็นสมาชิกความตกลงทริปส์อยู่ เช่น สหรัฐอเมริกา จะต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สมชาย รัตนเชื้อสกุล (2551)¹³ ได้วิจัย โดยมุ่งเน้นศึกษาการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพ หลักเกณฑ์ ทฤษฎีทางกฎหมาย ยุทธศาสตร์ และแผนงานที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยแสดงความเห็น ข้อเสนอแนะ และประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรณีศึกษาการถ่ายทอดเทคโนโลยีในประเทศไทย ตลอดจนสถานการณ์ปัจจุบันของการเจรจาระหว่างประเทศในการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนงานในการถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อจุดยืนของประเทศไทยในเวที

¹² อรรัมภา รัตนมณี “ปัญหาการใช้อินนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) เพื่อคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนา” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2551 หน้า 231

¹³ สมชาย รัตนเชื้อสกุล *โครงการปัญหาการถ่ายทอดเทคโนโลยีภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ* กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2551 หน้า 150

เจรจาระหว่างประเทศในประเด็นการถ่ายทอดเทคโนโลยี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทยเพื่อภาครัฐจะได้ใช้ในการเตรียมความพร้อมต่อการกำหนดนโยบายและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทย

ธนิต ชังถาวร และคนอื่นๆ (2552)¹⁴ ได้ทำการวิจัย โครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช ซึ่งการวิจัยนี้ทำการศึกษาสถานภาพปัจจุบันของนักวิจัยในการปฏิบัติตามกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศไทย และผลกระทบระหว่างกฎระเบียบกับนักวิจัย โดยทำการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับการนำทรัพยากรชีวภาพพืชในการหาสารออกฤทธิ์เป็นกรณีศึกษา ซึ่งผลการศึกษาซึ่งพบว่านักวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพพืชในงานวิจัยนั้นมีความตระหนักในเรื่องกฎระเบียบการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพอยู่อย่างจำกัด และส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่มีอยู่ โดยสาเหตุหนึ่งมาจากการที่ผู้ดูแลกฎระเบียบไม่ทำการประชาสัมพันธ์ และความล่าช้าในการอนุวัติการตามกฎหมาย ดังนั้นงานวิจัยนี้ไม่สามารถสรุปผลกระทบของกฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีต่อนักวิจัยหรือองค์กรวิจัยและพัฒนาได้ แต่งานวิจัยนี้เสนอแนะว่า เพื่อเป็นการช่วยให้การทำงานวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพขององค์กรวิจัยและพัฒนา ควรจัดทำนโยบายเรื่องการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรชีวภาพภายในองค์กรอย่างชัดเจน และมีการออกกฎระเบียบ หรือแนวปฏิบัติในการรองรับนโยบายนั้น อีกทั้งควรมีการจัดตั้งหน่วยงานวิจัยที่ทำหน้าที่ดำเนินการเรื่องการขออนุญาตเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพให้แก่แก่นักวิจัยขององค์กร และควรมีการสร้างตระหนักให้นักวิจัยปฏิบัติตามกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพของทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับนักวิจัย หรือต่อองค์กรจากการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ เช่น การเสื่อมเสียชื่อเสียงขององค์กร เป็นต้น

ปรารภ สิริสาตี (2554)¹⁵ ได้วิจัยเรื่อง การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพืช แนวทางกฎหมายสำหรับประเทศไทย โดยการศึกษาพบว่าประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

¹⁴ ธนิต ชังถาวร และคนอื่นๆ รายงานการวิจัยโครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช. กรุงเทพมหานคร ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ 2552 หน้า 5

¹⁵ ปรารภ สิริสาตี การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพืช แนวทางกฎหมายสำหรับประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2554 หน้า 1-3

หลายฉบับกับพืช แต่ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่ไม่ได้กำหนดชัดเจนในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ แต่ได้กำหนดเพียงว่าต้องให้เจ้าพนักงานผู้เกี่ยวข้องอนุญาต ต่อมาถึงแม้จะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ที่ได้กำหนดให้การเข้าถึงต้องทำการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ แต่ไม่ได้กำหนดรายละเอียดหลักเกณฑ์วิธีการ ในแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพืช ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความยุ่งยากในการพิจารณาข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ได้ ถ้าเป็นกรณีของทรัพยากรพันธุกรรมพืชนอกถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ (ex situ) ในส่วนนี้ยังไม่มีกฎหมายไทยฉบับใดมารองรับ ดังนั้นจากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะให้มีการออกกฎหมายเพิ่มเติมตามหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มีการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง นอกจากนี้มีหลักการที่สำคัญที่จะต้องมีในเรื่องทรัพยากรพืช คือ หลักการความยินยอมที่ได้แจ้งล่วงหน้า การทำข้อตกลงร่วมกัน และมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าประเทศไทยจะได้ผลประโยชน์เพิ่มขึ้น หากเข้าร่วมเป็นภาคีของสนธิสัญญาว่าด้วยพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและเกษตร

จากเนื้อหาที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ จะเห็นได้ว่าถึงแม้เรื่องการจัดการทรัพยากรชีวภาพจะมีความสำคัญ แต่ปัจจุบันการศึกษา เรื่องกฎหมายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังมีอยู่ในวงจำกัด โดยเฉพาะรายงานและผลงานวิจัยการศึกษาสถานภาพและผลกระทบจากการใช้กฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาด้านทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก ซึ่งทำให้ข้อมูลเรื่องการบังคับใช้กฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้นยังไม่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่ทราบว่า การใช้กฎระเบียบดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาในองค์กรวิจัยและพัฒนาด้านทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย นอกจากนี้กฎหมายไทย ที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เป็นไปตามหลักพื้นฐานของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity -CBD) หรือไม่และควรมีกฎหมายเฉพาะหรือไม่ ดังนั้นจึงจะศึกษากฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เพื่อเปรียบเทียบวิเคราะห์ และเพื่อสร้างแนวทางในการปรับปรุงกฎหมาย/หลักเกณฑ์ในกฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในเนื้อหาบทต่อๆ ไป

บทที่ 3

หลักกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายไทยที่ เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการ เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

สำหรับเนื้อหาของงานวิจัยในบทนี้ จะศึกษากฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และศึกษากฎหมายไทย โดยจะศึกษาเปรียบเทียบ ดังนี้คือ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งถือเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวที่ได้มีการวางหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพโดยตรง พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศที่สามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดทำกฎหมายภายในประเทศในเรื่องของการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ และใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้เกิดผลบังคับใช้ทางกฎหมาย สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, ITPGRFA) อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การอาหารและการเกษตร แนวทางบอนน์ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่ได้รับเนื่องจากการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ซึ่งทั้งสนธิสัญญาและแนวทางดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นมาภายหลังการก่อตั้งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

นอกจากนี้ จะศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศอื่นๆ ดังนี้ คือ กฎหมายของประเทศแคนาดาและประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นประเทศที่ถือว่ามีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอื่นๆ กฎหมายของประเทศทวีปยุโรป ได้แก่ ประเทศบัลแกเรีย ประเทศโปรตุเกส กฎหมายของกลุ่มประเทศนอร์ดิก กฎหมายของสาธารณรัฐคอสตาริกาเป็นประเทศในแถบอเมริกากลาง เนื่องจากเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรชีวภาพ และมีการดำเนินงานของสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Institute หรือ INBio) เป็นตัวแทนของประเทศที่ทำหน้าที่ดูแลโดยตรงในการทำสัญญาด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ ก่อนที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพจะถูกบัญญัติออกจากรุ่นในปี ค.ศ. 2010 สาธารณรัฐคอสตาริกายังเป็นประเทศที่ได้รับรางวัล “Future Policy

2010” เพราะมี กฎหมาย Biodiversity Law (No. 7788) ซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการออกกฎหมายที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สงวนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รางวัลนี้เป็นรางวัลที่มอบโดย the World Future Council โดยมีพิธีมอบที่ เมืองนาโงยา ประเทศญี่ปุ่นในงานประชุมความหลากหลายทางชีวภาพของ UN ¹ กฎหมายของประเทศอินเดียและประเทศฟิลิปปินส์ เนื่องจากเป็นประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นประเทศที่ถือว่ามีความหลากหลายทางชีวภาพอุดมสมบูรณ์

1. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ²

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity : CBD) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวที่วางหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพโดยตรง อนุสัญญาฯ ได้กำหนดให้ทรัพยากรชีวภาพอยู่ภายใต้สิทธิอธิปไตยของรัฐ (Sovereign rights) โดยมีหลักเกณฑ์การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในดินแดนของรัฐนั้น ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ จึงได้มีการกำหนดกรอบและนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ โดยส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ในดินแดนของตนเอง

อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพวางพันธกรณีให้กับภาคีสมาชิก ดังนี้ วางมาตรการทั่วไปสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน การจำแนก ระบุ และการติดตามตรวจสอบองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ วางระบบพื้นที่คุ้มครอง จัดการทรัพยากรชีวภาพ พื้นฟูระบบนิเวศเสื่อมโทรม ควบคุมชนิดพันธุ์ต่างถิ่น และคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม จัดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่ออนุรักษ์พืช สัตว์ จุลินทรีย์ นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และนำมาตรการฟื้นฟู พื้นสภาพและนำกลับคืนสู่ธรรมชาติ มาใช้กับพันธุ์ที่ถูกคุกคาม สร้างมาตรการในการเสริมแรงจูงใจเพื่อให้มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและสังคม จัดวางโปรแกรมฝึกอบรม ให้การศึกษา และการวิจัย เอื้ออำนวยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมบนเงื่อนไขการตกลงร่วมกัน และภายใต้การเห็นชอบซึ่งได้แจ้งล่วงหน้าต่อภาคีผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรม ส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีที่

¹ Costa Rica Relocation. “Costa Rica receives Global award for its biodiversity law” retrieved on August 6 ,2013 from: <http://www.costaricarelocation.com/contenido/?p=175>

² Secretariat of the Convention on Biological Diversity “Convention on biological diversity” retrieved on Feb 28 ,2014 from: <http://www.cbd.int/convention/text/>

เกี่ยวข้อง ส่งเสริมความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ จัดหาเงินทุนสำหรับให้ประเทศกำลังพัฒนาได้อนุวัติการตามอนุสัญญาฯ

จะเห็นได้ว่า อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพช่วยทำให้กรณีพิพาทเรื่องความไม่เป็นธรรมในการนำทรัพยากรชีวภาพลดลงได้เนื่องจากอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพได้เปลี่ยนหลักการของการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ โดยได้ยกเลิกแนวคิดที่ว่าทรัพยากรชีวภาพเป็นสมบัติของมวลมนุษยและเสนอแนวคิดใหม่ที่มนุษย์ควรมีต่อการใช้ทรัพยากรชีวภาพขึ้น โดยกล่าวว่าประเทศหรือรัฐมีสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรชีวภาพในเขตแดนของตน และรัฐบาลแต่ละประเทศมีอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศของตน

นอกจากการสร้างแนวความคิดใหม่เรื่องสิทธิอธิปไตยในทรัพยากรชีวภาพภายใต้อาณาเขตของรัฐแล้ว อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพได้วางหลักการที่เรียกว่า การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพขึ้นมาซึ่งหลักการเหล่านี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นที่มาของกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่นำมาพัฒนาใช้กันในปัจจุบัน โดยอนุสัญญาฯ ได้กำหนดหลักการการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไว้ในมาตรา 15 ภายได้หัวข้อ การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม มาตรานี้กำหนด หลักเกณฑ์ที่ประเทศเจ้าของทรัพยากรชีวภาพควรนำไปปฏิบัติในการพิจารณาเพื่อการอนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศหรือในเขตแดนของตน ซึ่งหลักการการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพนำเสนอคือ การแสดงความยินยอมซึ่งได้แจ้งล่วงหน้า (Prior Informed Consent) การตกลงร่วมกัน (Mutually Agreed Terms) และการแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing)

ความยินยอมซึ่งได้แจ้งล่วงหน้า (Prior Informed Consent) อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพได้นำหลักการนี้มาใช้กับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้ผู้ที่ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพมีหน้าที่ที่จะต้องขออนุญาตเพื่อทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบของประเทศผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพ นอกจากนั้นผู้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องเตรียมข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ตนต้องการเข้าถึงและส่งข้อมูลเหล่านี้ให้กับหน่วยงานรับผิดชอบของประเทศผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพด้วยตลอดจนต้องส่งแผนการวิจัยและพัฒนา มาพร้อมกับการยื่นขออนุญาต ซึ่งความยินยอมที่ได้แจ้งล่วงหน้านี้ถือเป็นหลักการในวงการแพทย์ที่ใช้มีการใช้ปฏิบัติโดยแพทย์หรือผู้ให้การดูแลรักษาที่จะทำการรักษา หรือการปฏิบัติใดๆ ต่อผู้รับการปฏิบัติ แพทย์ หรือผู้ทำการดูแลรักษามีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งให้ผู้ได้รับการดูแล

รักษาทราบถึงความเสี่ยง หรืออันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อร่างกายเมื่อใช้กระบวนการดูแลรักษานั้นๆ เพื่อที่ผู้ที่ได้รับการดูแลรักษานั้นสามารถตัดสินใจว่าจะเข้าทำการดูแลรักษาด้วยกระบวนการ หรือกรรมวิธีดังกล่าวหรือไม่

การตกลงร่วมกัน (Mutually Agreed Terms) โดยหลักการนี้จะอยู่ที่พื้นฐานที่ว่าเมื่อประเทศเจ้าของทรัพยากรชีวภาพอนุญาตให้มีการเข้าถึงหรือใช้ทรัพยากรชีวภาพของตน ผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพและผู้ที่ต้องการใช้ทรัพยากรชีวภาพ จะทำการเจรจาเพื่อตกลงเงื่อนไขการอนุญาตให้ใช้ทรัพยากรชีวภาพจนได้ข้อตกลงที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งองค์ประกอบของข้อตกลงนั้นจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการเจรจาต่อรอง หรือลักษณะของงานวิจัย

การแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing) เป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในข้อตกลงที่เจรจาและเห็นพ้องกันนั้นจะต้องมีเงื่อนไขเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างเป็นธรรมด้วย มาตรา 16 ของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดเรื่องการเข้าถึงและการถ่ายทอดเทคโนโลยี ข้อกำหนดนี้เป็นข้อแลกเปลี่ยนกับการอนุญาตให้ใช้ทรัพยากรชีวภาพ อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่เป็นประเทศที่มีเงินทุนที่มากกว่าและนอกจากนั้นยังมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ากว่าประเทศกำลังพัฒนา หากแต่มีประเภทและจำนวนทรัพยากรชีวภาพที่จำกัด แต่ในทางตรงกันข้ามกับประเทศกำลังพัฒนาที่ส่วนใหญ่มีทรัพยากรชีวภาพอยู่อุดมสมบูรณ์ หากว่ามีข้อจำกัดในเรื่องความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเงินทุน ดังนั้นเมื่อมาตรา 15 นั้นกำหนดให้ประเทศเจ้าของทรัพยากรชีวภาพอำนวยความสะดวกเรื่องการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ โดยข้อแลกเปลี่ยนคือการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งผลประโยชน์รูปแบบหนึ่งที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนคือ ซึ่งโอกาสในการถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้นน่าจะเป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศพัฒนาแล้วไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา และเทคโนโลยีที่ถ่ายตานั้นควรเป็นเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนและไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

ถึงแม้ว่าอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งถือเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับนี้ จะได้กำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างเป็นธรรม แต่ก็ไม่ได้มีการกำหนดถึงเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ว่าจะต้องเป็นในรูปแบบใด โดยภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพนี้ได้มีการวางหลักการที่สำคัญ ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์

อนุสัญญาฯ มาตรา 1³ ได้กำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม

1.2 การใช้ศัพท์

อนุสัญญาฯ มาตรา 2⁴ ได้ กำหนดคำศัพท์สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรชีวภาพตลอดจน ประเทศแหล่งกำเนิดของทรัพยากรพันธุกรรม ซึ่งทำให้ประเทศภาคีเข้าใจถูกต้องถึงเจตนารมณ์ของอนุสัญญาฯ ฉบับนี้

1.3 การอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ

อนุสัญญาฯ มาตรา 8 (J)⁵ สนับสนุนให้เกิดการ สงวนรักษาและดำรงไว้ซึ่งความรู้ การประดิษฐ์ และการถือปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและท้องถิ่นซึ่งปรากฏในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาตามประเพณี ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ด้วยมีความเห็นชอบและการเข้าร่วมของผู้ทรงความรู้ เจ้าของประดิษฐ์ และผู้ถือปฏิบัตินั้นๆ และสนับสนุนการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมซึ่งผลประโยชน์อันเกิดจากการใช้ประโยชน์ความรู้ ประดิษฐ์และการถือปฏิบัตินั้น ๆ

การอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ อนุสัญญาฯ มาตรา 9⁶ ได้กำหนดให้ภาคียอมรับมาตรการสำหรับอนุรักษ์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยจัดตั้งและธำรงรักษาลี้ภัยเอื้ออำนวยในการอนุรักษ์และการวิจัยนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเกี่ยวกับพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ โดยเฉพาะในประเทศซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดทรัพยากรพันธุกรรม ยอมรับนำมาตรการสำหรับบำรุงและฟื้นฟูชนิดพันธุ์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์และมาตรการสำหรับนำกลับเข้าสู่ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเดิมของชนิดพันธุ์นั้น ๆ มาใช้ภายใต้สภาพที่เหมาะสม ตลอดจนจัดระเบียบการรวบรวม สะสมทรัพยากรชีวภาพจากถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ

³ Secretariat of the Convention on Biological Diversity “Convention on biological diversity”
retrieved on Feb 28 ,2014 from: <http://www.cbd.int/convention/text/>

⁴ เรื่องเดียวกัน article 2

⁵ เรื่องเดียวกัน article 8 (J)

⁶ เรื่องเดียวกัน article 9

เพื่อจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยไม่คุกคามระบบนิเวศ และเพื่อจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์ประชากรของชนิดพันธุ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ

1.4 การใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

อนุสัญญาฯ มาตรา 10 (C)⁷ ได้กำหนดให้ภาคี ต้องดำเนินการ ผสานการพิจารณาการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพเข้ากับการตัดสินใจระดับชาติ นำมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรชีวภาพมาใช้ เพื่อหลีกเลี่ยง หรือลดผลกระทบเสียหายที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ คุ้มครองและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชีวภาพตามธรรมเนียม โดยสอดคล้องกับการถือปฏิบัติตามขนบประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งเหมาะสมตามเงื่อนไขที่จำเป็นในการอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน สนับสนุนประชากรท้องถิ่นในการจัดทำและดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขในพื้นที่เสื่อมโทรม ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายจนลดน้อยลง สนับสนุนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐบาลและภาคเอกชนในการพัฒนาวิธีการเพื่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า มาตรา 10 (C) นี้จะมีความสอดคล้องกับมาตรา 8 (J) ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นในหัวข้อ 1.3

1.5 การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม

อนุสัญญาฯ มาตรา 15⁸ กำหนด ให้รัฐมีสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติของตน และกำหนดให้แต่ละภาคีสั่งงื้อนใจในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ในเงื่อนไขดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้การเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าของภาคีผู้ให้ทรัพยากรนั้น และต้องดำเนินมาตรการทางกฎหมาย การบริหาร หรือนโยบาย เพื่อแบ่งปันในวิถีทางที่ยุติธรรมและเท่าเทียม ซึ่งผลของการวิจัยและการพัฒนา และซึ่งผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมทางการพาณิชย์และอื่นๆ กับภาคี ที่ได้ให้ทรัพยากรนั้น และการแบ่งปันนั้น ๆ จักต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

1.6 การเข้าถึงและการถ่ายทอดเทคโนโลยี

อนุสัญญาฯ มาตรา 16⁹ กำหนด ให้แต่ละภาคีจะต้องเอื้ออำนวยการเข้าถึงเพื่อและถ่ายทอดไปยังภาคีอื่น ๆ ซึ่งเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน หรือเทคโนโลยีที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมและไม่เป็น

⁷ เรื่องเดียวกัน article 10 (C)

⁸ เรื่องเดียวกัน article 15

⁹ เรื่องเดียวกัน article 16

ต้นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ประเทศกำลังพัฒนา ภายใต้เงื่อนไขที่ยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับที่สุด สำหรับกรณีที่เทคโนโลยีอยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิทธิบัตรและสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาอื่น ๆ การเข้าถึงและการถ่ายทอดนั้นต้องถูกจัดให้อยู่ภายใต้เงื่อนไข ซึ่งเป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาอย่างพอเพียงและอย่างมีประสิทธิภาพ

1.7 การควบคุมดูแลเทคโนโลยีชีวภาพและการจัดสรรผลประโยชน์ อนุสัญญาฯ มาตรา 19¹⁰ กำหนดให้ประเทศภาคี ที่ได้เทคโนโลยีชีวภาพจากประเทศผู้ให้ทรัพยากรชีวภาพ จะต้องกระตุ้นและส่งเสริมให้ประเทศภาคี โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา ได้เข้าถึงตามลำดับก่อนหลังซึ่งผลลัพธ์และผลประโยชน์ที่ได้จากเทคโนโลยีชีวภาพซึ่งใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ภาคีเหล่านั้นได้จัดหาให้ ทั้งนี้บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรมและความเสมอภาค โดยการเข้าถึงนั้นจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

นอกจากนั้นต้องพิจารณาถึงการจัดวางระเบียบ วิธีการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าในเรื่องเกี่ยวกับการถ่ายทอดอย่างปลอดภัย การดูแล และการใช้ประโยชน์สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพอันอาจมีผลเสียต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และต้องดำเนินงาน จัดให้มีข้อมูลซึ่งพอหาได้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และกฎระเบียบความปลอดภัย เพื่อการควบคุมดูแลสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ เช่นเดียวกับจัดให้มีข้อมูลที่หาได้เกี่ยวกับผลกระทบเสียหายที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นจากสิ่งมีชีวิต

1.8 ทรัพยากรการเงิน และ กลไกการเงิน

อนุสัญญาฯ มาตรา 20 และ มาตรา 21¹¹ ได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของทรัพยากรการเงินและกลไกในการใช้ ทรัพยากรทางการเงิน โดยภาคีต้องดำเนินการสนับสนุนทางการเงินและแรงจูงใจสำหรับกิจกรรมในชาติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของอนุสัญญานี้ และต้องมีกลไกสำหรับข้อกำหนดของทรัพยากรการเงินแก่ภาคีประเทศกำลังพัฒนา ตามความมุ่งหมายของอนุสัญญานี้

1.9 สรุปสาระสำคัญของอนุสัญญาฯ โดยอนุสัญญาฯ ได้วางพันธกรณีให้ภาคีสมาชิกต้องดำเนินการ ดังนี้

1.9.1 วางกลยุทธ์ แผน และโปรแกรมระดับชาติเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

¹⁰ เรื่องเดียวกัน article 19

¹¹ เรื่องเดียวกัน article 20

1.9.2 จำแนก วิจัย และติดตามตรวจสอบองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ

1.9.3 วางระบบพื้นที่คุ้มครอง จัดการทรัพยากรชีวภาพ พื้นฟูระบบนิเวศเสื่อมโทรม ควบคุมชนิดพันธุ์ต่างถิ่น และคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม

1.9.4 จัดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่ออนุรักษ์พืช สัตว์ จุลินทรีย์ นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และนำมาตรการฟื้นฟู พื้นสภาพและนำกลับคืนสู่ธรรมชาติ มาใช้กับพันธุ์ที่ถูกคุกคาม

1.9.5 กำหนดมาตรการเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและสังคม

1.9.6 วางโปรแกรมฝึกอบรม ให้การศึกษา และการวิจัย

1.9.7 เอื้ออำนวยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมบนเงื่อนไขการตกลงร่วมกัน และภายใต้การเห็นชอบซึ่งได้แจ้งล่วงหน้าต่อภาคีผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรม

1.9.8 ส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง

1.9.9 ส่งเสริมความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ

1.9.10 จัดหาเงินทุนสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่ได้อนุวัติการตามอนุสัญญาฯ

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity : CBD) เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2546 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2547 ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ในลำดับที่ 188 โดยมีสำนักรนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานกลางของประเทศที่ดูแลรับผิดชอบการอนุวัติการตามอนุสัญญาฯ ประเทศไทยในฐานะภาคีสมาชิกอนุสัญญาฯ จึงได้นำอนุสัญญาฯ มาเป็นแนวทางหลักในการกำหนดเงื่อนไขการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย และให้ผู้เข้าถึงทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ก่อนจะอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว โดยมีการออกเป็น “ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กชช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554”

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity : CBD) ได้มีการร่วมลงนามรับรองในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (United Nation Conference on Environment Development, UNCED) ณ กรุงริโอเดอจาเนโร

ประเทศบราซิล ระหว่างวันที่ 3-14 มิถุนายน 2535 หลังจากนั้นได้มีประเทศสมาชิกกว่า 30 ประเทศที่ได้ให้สัตยาบันร่วมกัน จากนั้นอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จึงเริ่มมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ส่วนประเทศไทยนั้นก็ได้มีการให้สัตยาบัน เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 โดยประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศสมาชิกในลำดับที่ 188 ซึ่งหน่วยงานกลางของประเทศไทยที่ดูแลรับผิดชอบการอนุรักษ์การตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพคือ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม

สมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ ในการประชุมสมัยที่ 10 ระหว่างวันที่ 18-29 ตุลาคม 2553 ณ เมืองนาโงยา ประเทศญี่ปุ่น ได้มีการรับรองพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม และเห็นชอบให้มีการดำเนินการให้มีการลงนามรับรองพิธีสารฯ ณ สำนักงานใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554 ถึง 1 กุมภาพันธ์ 2555 พิธีสารนาโงยา¹² เป็นข้อตกลงเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม และสนับสนุนการดำเนินการตามข้อกำหนดในเรื่องการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ของอนุสัญญาฯ อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม ประกอบด้วย 36 มาตรา โดยมีเนื้อหาแบ่งเป็น 4 ส่วน โดยสรุปสาระสำคัญไว้ดังนี้

2.1 ส่วนที่ 1 ส่วนนำ

เนื้อหาในส่วนนำนี้มีเนื้อหาที่ประกอบด้วยที่มา และหลักการที่ใช้ในพิธีสารนาโงยาฯ ความเท่าเทียมในการเจรจาต่อรอง ความสำคัญของทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการปรับตัวและการลดผลกระทบต่อการ

¹² Convention Biological Diversity Secretariat “Nagoya Protocol” retrieved on July 12, 2013 from: <http://www.cbd.int/abs/about/default.shtml>

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สิทธิของชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมและชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ส่วนที่ 2 ข้อกำหนดทั่วไป

มีเนื้อหาที่ประกอบด้วยวัตถุประสงค์และขอบเขตของพิธีสารนาโงยาฯ

2.3 ส่วนที่ 3 ข้อกำหนดหลัก

ส่วนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อกำหนดหลักนี้เนื้อหาจะเน้นในเรื่องของการแบ่งปันผลประโยชน์ การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีที่ข้อพิจารณาพิเศษ ได้แก่ การวิจัยที่ไม่ได้ผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ที่จำเป็นจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษ กรณีสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น มีการแพร่ระบาดของไข้หวัด การแพร่กระจายของเชื้อโรคระบาด ความมั่นคงทางอาหาร และกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์พหุภาคีระดับโลก ซึ่งจัดเป็นประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้น โดยจะเป็นกลไกที่นำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรพันธุกรรมที่อยู่ในสถานภาพข้ามแดน และการจัดการทรัพยากรพันธุกรรมที่ไม่สามารถมีการขออนุญาตตามหลักการที่เรียกว่า Prior Informed Consent (PIC)

2.4 ส่วนที่ 4 ข้อกำหนดสนับสนุน

จะเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับ Non-Parties การติดตามและรายงานผล รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพิธีสาร การลงนาม ตลอดจนการบังคับใช้ เป็นต้น

พิธีสารนาโงยาฯ เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดทำกฎหมายภายในประเทศในเรื่องของการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ และใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้เกิดผลบังคับใช้ทางกฎหมาย เมื่อทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึงถูกนำออกนอกประเทศ และเมื่อทรัพยากรดังกล่าวอยู่ในขอบเขตอำนาจของประเทศผู้นำไปใช้ประโยชน์

ประเทศไทยในฐานะภาคีสัญญาฯ จะต้องมีการดำเนินการตามพันธกรณีของอนุสัญญาฯ รวมถึงข้อกำหนดที่ให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ฯ โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ยกร่างระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการเข้าถึงและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2554 ได้เห็นชอบระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการเข้าถึงและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 ดังกล่าว และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2554 และมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 5 มีนาคม 2554

3. สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร

สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture) หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า ITPGRFA นั้น อยู่ภายใต้การดูแลของโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่ไม่มีพันธะผูกพันทางกฎหมายในเรื่องการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยความตกลงระหว่างประเทศนี้ได้พัฒนามาจากข้อถือปฏิบัติระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืช (International Undertaking on Plant Genetic Resources)

สนธิสัญญาฯ ได้มีการจัดทำขึ้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ส่วนการบังคับใช้นั้น มีผลเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2546 สนธิสัญญาฯ มีหลักการและสาระสำคัญ¹³ คือ ทรัพยากรพันธุกรรมพืชเป็น “มรดกร่วมกันของมนุษยชาติ” ที่บุคคลใดจะหวงกันเป็นเจ้าของไม่ได้ โดยทรัพยากรพันธุกรรมพืชมีความหมายรวมถึง พืชป่า พืชดั้งเดิม พืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และพืชที่เกิดจากการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ทั้งนี้การอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชนี้ จำกัดอยู่เฉพาะวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ 2. เพื่อการปรับปรุงพันธุ์พืช และ 3. เพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โดยต้องอยู่บนพื้นฐานหลักการ “จัดทำข้อกำหนดที่เห็นชอบร่วมกัน”

วัตถุประสงค์ของสนธิสัญญาฯ นี้ก็เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและเกษตรยั่งยืน และมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรนั้นอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน โดยสนธิสัญญาฯ ฉบับนี้ มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้คือการรับรองสิทธิอธิปไตยของรัฐเหนือทรัพยากรพันธุกรรมพืช การรับรองสิทธิเกษตรกร โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญและบทบาทของชุมชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกร ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมพืช นอกจากนี้ยังระบุว่า จะไม่มีการตีความบทบัญญัติในลักษณะที่ไปจำกัดสิทธิของเกษตรกรในการเก็บ ใช้ประโยชน์ แลกเปลี่ยนและขายเมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์ที่ได้จากการทำการเกษตร โดยขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศภาคีและความเหมาะสม และเงื่อนไขในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช จากแนวคิดว่าการเข้าถึงแหล่ง พันธุกรรมพืชเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์พืช เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาและก่อให้เกิดความยั่งยืนของภาค

¹³ ระบบเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย “สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agricultural)” ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://teenet.tei.or.th/Knowledge/itpgr.html>

เกษตรกรรม จึงกำหนดให้มีการจัดตั้ง “ระบบพหุภาคีเพื่อการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช”

วัตถุประสงค์ของระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรฉบับนี้เมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่าสอดคล้องกับอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ คือ การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร และมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืชอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร

3.1 สนธิสัญญาฯ กับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชและแบ่งปันผลประโยชน์¹⁴

สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร ได้กำหนดไว้เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยสนธิสัญญาฯ ฉบับนี้ได้มีการจัดตั้ง “ระบบพหุภาคีเพื่อการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมพืช” (Multilateral System of Access and Benefit sharing) ซึ่งได้กำหนดไว้ในภาคผนวกที่ 1 ของสนธิสัญญาฯ โดยครอบคลุมพันธุกรรมพืช 2 แหล่งคือ 1. ทรัพยากรพันธุพืชที่ประเทศภาคีเห็นชอบร่วมกันตามรายชื่อที่ระบุในสนธิสัญญาฯ จำนวน 64 รายการ โดยแบ่งเป็น พืชอาหาร 35 รายการ และพืชอาหารสัตว์ 29 รายการ และ 2. ทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่อยู่นอกถิ่นที่อยู่อาศัย เช่น ที่ถูกเก็บรวบรวมอยู่ในธนาคารพันธุกรรมต่างๆ โดยหน่วยงานของรัฐบาลภาคีสมาชิก

แต่กรณีที่เอกชนมีทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่อยู่ในความครอบครองนั้น สนธิสัญญาฯ มิได้กำหนดสภาพบังคับใช้ไว้กับเอกชน แต่ให้ภาคีสมาชิกใช้มาตรการชักจูงใจและเชิญชวนให้เอกชนเข้าร่วมในระบบพหุภาคีฯ โดยสมัครใจ

ภายใต้ระบบพหุภาคีฯ นี้ ยังมีการกำหนดให้มีการเปิดช่องให้มีการเข้าถึงแก่ภาคีสมาชิกผ่านทางระบบพหุภาคีฯ โดยการเข้าถึงนั้นสามารถกระทำได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลที่อยู่ในเขตอำนาจของภาคีสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร โดยเงื่อนไขสำคัญเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชภายใต้ระบบพหุภาคีได้แก่ การเข้าถึงนั้นจะต้องเป็นการดำเนินการไปในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาวิจัย ปรับปรุงพันธุ์ และการฝึกอบรมเรียนรู้ในด้านอาหารและการเกษตรเท่านั้น ซึ่งวัตถุประสงค์นี้จะต้องไม่รวมไปถึงด้านธุรกิจเคมีภัณฑ์ ยา และ/หรือธุรกิจอื่นๆ ที่ไม่ใช่ด้านอุตสาหกรรมอาหาร

¹⁴ The Food and Agriculture Organization of the United Nations “International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture.” retrieved on August 8 ,2013 from: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

หรืออาหารสัตว์ อัตราค่าใช้จ่ายในการเข้าถึง ต้องกำหนดในอัตราต่ำที่สุด การจำกัดการเข้าถึง ทรัพยากรพันธุกรรมพืชหรือสารพันธุกรรม (genetic parts) หรือส่วนหนึ่งส่วนใด (their components) ของทรัพยากรพันธุกรรมพืช ในรูปแบบที่ได้มาจากระบบพหุภาคีเพื่อการเข้าถึงนั้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการขอรับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหรือสิทธิใดๆ นั้น ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงจะต้องไม่ดำเนินการใดๆ ในเรื่องดังกล่าว

หากเป็นการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา หรือสิทธิใดๆ จะต้องปฏิบัติตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกฎหมายภายใน ที่เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศ

นอกจากนั้นเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ยังได้มีการจัดทำ “ข้อตกลงถ่ายโอนวัสดุทาง พันธุกรรมแบบมาตรฐาน” (Standardized Material Transfer Agreement:MTA) ขึ้น โดยข้อตกลง นี้ประกอบไปด้วยเงื่อนไขที่จำเป็นต่างๆ เพื่อการเข้าถึง รวมทั้งกำหนดเรื่องการแบ่งปัน ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นและบทบัญญัติอื่นๆ ที่สอดคล้องตามสนธิสัญญาฯ ส่วนการส่งมอบ ทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่ได้รับต่อไปให้กับบุคคลหรือหน่วยงาน องค์กรอื่นๆ บุคคลที่สามซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับทรัพยากรพันธุกรรมพืช จะต้องดำเนินการปฏิบัติตามเงื่อนไขในข้อตกลงถ่ายโอนวัสดุ ทางพันธุกรรมด้วย โดยข้อตกลงการถ่ายโอนวัสดุฉบับมาตรฐานดังกล่าวนี้แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2549 และปัจจุบันได้มีผลบังคับใช้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ส่วนกรณีพันธุ์พืชที่ได้มีการปรับปรุงพันธุ์ใหม่นั้น สนธิสัญญาฯ ไม่ได้ห้ามการขอรับสิทธิ คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาใน “พันธุ์พืชที่ได้พัฒนาปรับปรุงขึ้นใหม่” แต่ได้กำหนดให้มีการ แบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมจากพันธุ์พืชใหม่ที่น่าสนใจไปใช้ประโยชน์ในเชิง พาณิชย์สู่กองทุน

สนธิสัญญาฯ ได้ส่งเสริมให้มีการรับรอง “สิทธิของเกษตรกร” ซึ่งจะเน้นย้ำถึง ความสำคัญและบทบาทของชุมชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกร ในการอนุรักษ์และ พัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยกำหนดให้เกษตรกรมีสิทธิต่อไปนี้ (1) สิทธิในการคุ้มครองภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมพืช (2) สิทธิในการร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่ เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช และ (3) สิทธิในการร่วมตัดสินใจเรื่องการอนุรักษ์และ ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมพืชในระดับชาติ อย่างไรก็ตาม สนธิสัญญาฯ มิได้กำหนดเป็น พันธกรณีว่าภาคีสมาชิกจะต้องคุ้มครองของเกษตรกร แต่ให้เป็นไปตามกฎหมายภายในของแต่ละ ประเทศ

3.2 ข้อแตกต่างระหว่างอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และ สนธิสัญญา ระหว่างประเทศ

เมื่อพิจารณา อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และ สนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรนี้จะพบว่ามี ความแตกต่างที่สำคัญ ดังนี้ คือ

3.2.1 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จะมีการวางกรอบในการ เข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ แบบไม่มีการจำกัด ชนิดของทรัพยากรพันธุกรรมหรือลักษณะการนำทรัพยากรชีวภาพนั้นไปใช้ประโยชน์ แต่ สนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรนี้ใช้บังคับ เฉพาะกับทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรกรรมเท่านั้น หากเป็นกรณีอื่นใน มาตรา 12.3 (เอ) ของสนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและ การเกษตร ได้กำหนดไว้ว่าหากเป็นการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชจะต้องกระทำเพื่อการใช้ ประโยชน์และการอนุรักษ์สำหรับการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ และการฝึกอบรมเพื่ออาหารและ การเกษตร แต่ถ้าเป็นการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่อมีวัตถุประสงค์ในด้านอื่น ก็ให้อยู่ ภายใต้การบังคับของข้อตกลงระหว่างประเทศอื่น เช่น อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ หรือ ภายใต้ข้อตกลงเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะมีการจัดทำขึ้นในอนาคต

3.2.2 กลไกที่สนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหาร และการเกษตร ได้นำมาใช้คือการเข้าถึงผ่านระบบพหุภาคี ที่ได้มีการดำเนินการภายใต้ข้อตกลง ถ่ายโอนวัสดุฉบับมาตรฐาน แต่กลไกที่จะเกิดขึ้นจากการเข้าถึงภายใต้ อนุสัญญาว่าด้วยความ หลากหลายทางชีวภาพ นั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นแบบทวิภาคี คือเป็นข้อตกลงระหว่างผู้จัดหา ทรัพยากรชีวภาพ กับ ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

สนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและ การเกษตร ได้กำหนดให้ผู้ที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมพืชในระบบพหุภาคี ต้องจ่ายค่าตอบแทนในการใช้ประโยชน์ โดยผลประโยชน์ที่ต้องจ่ายนี้สามารถจำแนกเป็น ผลประโยชน์ทั้งในรูปเงินและผลประโยชน์ที่เป็น ในรูปเทคโนโลยี แต่ผลประโยชน์ที่เกิดจากการ แบ่งปันผลประโยชน์ตามสนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและ การเกษตร จะไม่ได้ถูกนำมาจ่ายให้แก่ภาคีสมาชิกประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะแม้ว่า ประเทศนั้นจะเป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุกรรมพืชก็ตาม หากแต่จ่ายให้แก่กองทุน ซึ่งจัดตั้งขึ้นซึ่ง กองทุนนี้จะถูกนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญา ระหว่างประเทศด้าน ทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร แต่การแบ่งปันผลประโยชน์ภายใต้ อนุสัญญาว่า

ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพนี้จะแตกต่างจากสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร เนื่องจากไม่ได้มีการกำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นในรูปแบบใด กำหนดแต่เพียงให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม

4. แนวทางบอห์นว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับเนื่องจากการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม¹⁵

หลังจากที่มีอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพขึ้น ประเทศต่างๆ ก็ได้สนใจในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพมากขึ้น โดยแต่ละประเทศก็พยายามที่จะพัฒนากฎระเบียบที่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฯ แต่ปัญหาใหญ่ในการดำเนินการเรื่องนี้คือการที่อนุสัญญาฯ ไม่ได้ให้แนวทางการนำไปปฏิบัติที่ชัดเจน กำหนดแต่เพียงกรอบกว้างๆ เท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของอนุสัญญาฯ เป็นไปโดยบรรลุวัตถุประสงค์ในการแบ่งปันผลประโยชน์นั้น เริ่มขึ้นอย่างจริงจังในปี ค.ศ. 1999 และในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 ได้มีการประชุมระหว่างรัฐบาลที่ นครบอห์น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จึงได้มีการจัดทำร่างแนวทางสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งหลังจากการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในบางประเด็น การประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ สมัยที่ 6 ได้ให้การรับรองร่างแนวทางฉบับดังกล่าว ภายใต้ชื่อ“แนวทางบอห์น ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม (Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of Their Utilization)” ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2002

จุดมุ่งหมายของแนวทางฉบับนี้มีเพื่อเป็นแนวทางให้ภาคีอนุสัญญาฯ รัฐบาล และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ สามารถนำไปจัดทำกลยุทธการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม และจำแนกระบุขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการยื่นขอการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยในการจัดทำมาตรการทางกฎหมาย การบริหารจัดการ และนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์และ/หรือ เมื่อทำการเจรจาต่อรองในข้อตกลงสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ และโปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะ เพื่อให้หลักประกันว่าประเทศกำลัง

¹⁵ Secretariat of the Convention on Biological Diversity “Bonn Guidelines” retrieved on March 8, 2014 from: www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf

พัฒนาอยู่ในสถานะที่สามารถดำเนินงานตามแนวทางบอนน์ และตอบสนองต่อข้อกำหนดของอนุสัญญาฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภายใต้แนวทางบอนน์ มีการกำหนดหลักการสำคัญต่างๆ ที่ระบุถึงการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม โดยสรุปได้ต่อไปนี้

4.1 ข้อกำหนดทั่วไป

แนวทางฉบับนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำและยกร่างกฎหมาย มาตรการและนโยบายว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยอ้างอิงข้อกำหนดภายใต้มาตรา 8 (เจ), 10 (ซี), 15, 16 และ 19 ของอนุสัญญาฯ รวมถึงสัญญาและข้อตกลงอื่นๆ ภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกันสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

แนวทางฉบับนี้ไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้นำไปประยุกต์ใช้แทนกฎหมายภายในประเทศที่เกี่ยวข้องและไม่ควรตีความประเด็นใดๆ ในแนวทางฉบับนี้ ให้ส่งผลกระทบต่อสิทธิหรือปีโดยของรัฐบาลต่างๆ ที่มีเหนือทรัพยากรธรรมชาติของตน

แนวทางฉบับนี้เป็นแนวทางตามความสมัครใจ และจัดทำขึ้นโดยมีโครงสร้างและลักษณะพื้นฐานดังนี้

4.1.1 ลักษณะตามความสมัครใจ เป็นแนวทางสำหรับทั้งผู้ใช้และผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรม นำไปประยุกต์ใช้ตามความสมัครใจ

4.1.2 นำไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุด ไม่มีความซับซ้อน

4.1.3 ปฏิบัติได้จริง องค์ประกอบต่างๆ ในแนวทางฉบับนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และมีเป้าหมายเพื่อช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดำเนินการ (transaction costs)

4.1.4 เป็นที่ยอมรับแนวทางบอนน์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งผู้ใช้และผู้ให้ทรัพยากร

4.1.5 ช่วยเสริมและสนับสนุน แนวทางบอนน์และเครื่องมือระหว่างประเทศอื่นๆ จะช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน

4.1.6 มีพัฒนาการ แนวทางบอนน์จะได้รับการทบทวนและปรับปรุงแก้ไขเป็นระยะๆ หลังจากที่ได้รับทราบถึงประสบการณ์ในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

4.1.7 มีความยืดหยุ่น เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ในภาคส่วนต่างๆ และมีความยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ในสถานการณ์และภายใต้ขอบเขตอำนาจที่แตกต่างกันได้

4.1.8 มีความโปร่งใส แนวทางบอन्नมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เกิดความโปร่งใสในการเจรจาต่อรอง และการดำเนินงานภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

4.2 ขอบเขต¹⁶

แนวทางบอन्नได้กำหนดขอบเขตไว้ว่า ทรัพยากรพันธุกรรมและความรู้ การประดิษฐ์คิดค้นและวิธีปฏิบัติที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณีทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งครอบคลุมอยู่ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดังกล่าวในรูปแบบอื่นๆ ควรครอบคลุมอยู่ภายใต้แนวทางฉบับนี้ด้วย ทั้งนี้ไม่รวมถึงทรัพยากรพันธุกรรมมนุษย์ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบอบระหว่างประเทศอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

4.3 วัตถุประสงค์

แนวทางบอन्नได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังต่อไปนี้

4.3.1 เพื่อเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

4.3.2 เพื่อกำหนดกรอบการดำเนินงานที่โปร่งใส ในการเอื้ออำนาจการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และให้หลักประกันในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียมให้แก่ภาคีอนุสัญญาฯ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4.3.3 เพื่อให้คำแนะนำแนวทางแก่ภาคีอนุสัญญาฯ ในการจัดทำระบอบว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

4.3.4 เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติและแนวทางแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในข้อตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

4.3.5 เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในการเจรจาต่อรองและดำเนินงานตามข้อตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยเฉพาะของประเทศกำลังพัฒนา ประเทศที่พัฒนาแล้ว และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็กเพื่อเสริมสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการดำเนินงานตามข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

---

¹⁶ C. Scope All genetic resources and associated traditional knowledge, innovations and practices covered by the Convention on Biological Diversity and benefits arising from the commercial and other utilization of such resources should be covered by the guidelines, with the exclusion of human genetic resources.

4.3.6 เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพให้แก่ภาคีอนุสัญญาฯ โดยเฉพาะในภาคีอนุสัญญาฯ ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา ประเทศที่พัฒนาแล้ว และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น

4.3.7 เพื่อส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรการเงินที่จำเป็น ให้แก่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วและรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก หรือประเทศที่กำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

4.3.8 เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในฐานะที่เป็นกลไกสำหรับความร่วมมือระหว่างภาคีอนุสัญญาฯ ในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

4.3.9 เพื่อช่วยเหลือภาคีอนุสัญญาฯ ในการจัดทำกลไกและระบอบว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่ตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองความรู้ การประดิษฐ์คิดค้นและวิธีปฏิบัติที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณีของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น โดยสอดคล้องกับกฎหมายในประเทศ และเครื่องมือระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

4.3.10 เพื่อช่วยเหลือในการขจัดความยากจน และสนับสนุนต่อการตระหนักถึงประเด็นความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ประเทศที่พัฒนาแล้ว และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก

4.3.11 ไม่ควรป้องกันหรือขัดขวาง การศึกษาวิจัยทางอนุกรมวิธาน ดังระบุในการริเริ่มทั่วโลกทางอนุกรมวิธาน และผู้ให้ควรวีธีการพิจารณาพันธุกรรมสำหรับการใช้อย่างเป็นระบบ และผู้ให้ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับตัวอย่างสารพันธุกรรมที่ได้รับ

4.4 แนวทางบอन्नกับบทบาทและความรับผิดชอบในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ภายใต้มาตรา 15 ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ¹⁷

แนวทางบอन्नได้กำหนดให้ ภาคีอนุสัญญาฯ ควรมีการแต่งตั้งหน่วยประสานงานกลางแห่งชาติ (national focal point) เพื่อดำเนินการสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ จากทรัพยากรพันธุกรรม ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องผ่านกลไกการเผยแพร่ข้อมูล

¹⁷ Secretariat of the Convention on Biological Diversity “II. Roles and responsibilities in access and benefit-sharing pursuant to article 15 of the convention on biological diversity” in “Bonn Guidelines” retrieved on March 8, 2014 from: www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf

ข่าวสาร โดยหน่วยประสานงานกลางนี้ควรแจ้งให้ผู้ยื่นขอการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ทราบถึงระเบียบวิธีการในการขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ และทราบถึงหน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจเมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้ว อาจมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุญาตให้เข้าถึงและให้คำแนะนำโดยสอดคล้องกับกฎหมาย นโยบายและมาตรการภายในประเทศ เกี่ยวกับประเด็น ขั้นตอนกระบวนการเจรจาต่อรอง ข้อกำหนด/เกณฑ์ในการขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และการเข้าสู่เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกันการติดตามตรวจสอบและการประเมินความตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ การดำเนินงาน/การบังคับใช้ความตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ การดำเนินงานตามกระบวนการในการยื่นขอและการรับรองความตกลง การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึง ตลอดจนกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมสำหรับขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยเฉพาะชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น

โดยหน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจ ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายในการให้ความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า อาจมอบอำนาจดังกล่าวให้แก่หน่วยงานอื่นๆตามความเหมาะสม

แนวทางบอนน์ได้กำหนดองค์ประกอบหลักที่จะปฏิบัติ เรื่องของบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยขึ้นอยู่กับ¹⁸

4.4.1 ภาคิผู้ทำสัญญา ซึ่งเป็นประเทศแหล่งกำเนิดทรัพยากรพันธุกรรมหรือที่ได้รับทรัพยากรพันธุกรรม โดยควรมีการทบทวนนโยบาย มาตรการเชิงบริหารจัดการ และมาตรการทางกฎหมายของตน เพื่อให้หลักประกันในการปฏิบัติตามมาตรา 15 ของอนุสัญญาฯมีการรายงานเกี่ยวกับการยื่นขอการเข้าถึงผ่านกลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนดำเนินการเพื่อให้หลักประกันว่า การค้าและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมในรูปแบบอื่นๆ จะไม่เป็นการป้องกันหรือขัดขวางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม ในแบบดั้งเดิมที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณี จัดทำกลไกเพื่อให้หลักประกันว่า การตัดสินใจที่เกิดขึ้นได้รับการเผยแพร่สู่ชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นควรสนับสนุนมาตรการเสริมสร้างสมรรถนะของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น ในการเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนตามความเหมาะสม

¹⁸ เรื่องเดียวกัน ข้อ C. Responsibilities

4.4.2 การขอเห็นชอบล่วงหน้า ในการดำเนินงานตามเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ผู้ใช้ควรขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ก่อนการเข้าถึงทรัพยากรพันธกรรม และต้องให้การยอมรับนับถือในขนบธรรมเนียมประเพณี, ค่านิยม และวิถีปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธกรรมต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ภายใต้เงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้ก่อนหน้านี้เท่านั้น หากมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธกรรมโดยมีวัตถุประสงค์นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ ต้องได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าครั้งใหม่ก่อน รวมถึงเงื่อนไขใหม่ที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

ผู้ใช้อาจต้องเก็บรักษาข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรพันธกรรมทั้งหมดรวมถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น หากมีการจัดสรรทรัพยากรพันธกรรมให้แก่ภาคีที่สาม ต้องยึดถือและปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อกำหนดต่างๆเกี่ยวกับสารพันธกรรมดังกล่าว และให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่ภาคีที่สาม รวมถึงความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และเงื่อนไขในการใช้ประโยชน์ ตลอดจนควรกำหนดเงื่อนไขและเกณฑ์พิเศษเฉพาะภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน เพื่อเอื้ออำนวยการศึกษาวิจัยทางอนุกรมวิธานที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

นอกจากนี้ผู้ใช้ควรให้หลักประกันในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมไปถึงการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรพันธกรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากการค้าหรือใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธกรรมในรูปแบบอื่นๆ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ซึ่งได้กำหนดขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น

4.4.3 ผู้ให้ ควรมอบทรัพยากรพันธกรรมและ/หรือถ่ายทอดความรู้ที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณี ในกรณีที่ได้รับมอบหมายหรือมอบอำนาจให้ดำเนินการดังกล่าวเท่านั้น และหลีกเลี่ยงการกำหนดข้อจำกัดเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธกรรม โดยไม่ได้ทำการปรึกษา หรือผ่านความเห็นชอบจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4.4.4 ภาคีผู้ทำสัญญา ซึ่งมีผู้ใช้ทรัพยากรพันธกรรมอยู่ภายใต้เขตอำนาจของตน ควรดำเนินมาตรการทางกฎหมาย, มาตรการเชิงบริหารจัดการ หรือมาตรการเชิงนโยบายที่เหมาะสม เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ของภาคีผู้ให้ทรัพยากรดังกล่าว และเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน เกี่ยวกับการเข้าถึงประเทศดังกล่าว โดยควรพิจารณาถึงกลไกในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพันธกรรมในการเข้าถึงทรัพยากรพันธกรรมให้แก่ผู้ใช้ทรัพยากรพันธกรรม มาตรการเพื่อสนับสนุนการเปิดเผยประเทศแหล่งกำเนิดทรัพยากรพันธกรรม และแหล่งที่มาของความรู้, การประดิษฐ์คิดค้น และวิถีปฏิบัติที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณีของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และการยื่นขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา มาตรการที่มีเป้าหมายในการป้องกันการเข้าถึงทรัพยากรพันธกรรมซึ่งได้มาโดยไม่ได้รับความ

เห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าจากภาคีผู้ให้ทรัพยากรดังกล่าว ความร่วมมือระหว่างภาคีอนุสัญญาฯ ในการดำเนินการเมื่อเกิดการละเมิดหรือฝ่าฝืนข้อตกลงการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ การให้การรับรองตามความสมัครใจ สำหรับสถาบันต่างๆที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ มาตรการในการไม่สนับสนุนวิธีปฏิบัติทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม

4.5 แนวทางบอन्नกับกรมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย¹⁹

แนวทางบอन्नได้กำหนดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยควรทำการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าว ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ ตลอดจนเมื่อทำการวินิจฉัยการเข้าถึง เจริญต่อรอง และดำเนินงานตามเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน และในการแบ่งปันผลประโยชน์ การจัดทำกลยุทธ์นโยบายว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในระดับชาติ

นอกจากนั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรได้รับการส่งเสริม ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะคำแนะนำทางวิทยาศาสตร์และกฎหมาย เพื่อช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพในขั้นตอนต่างๆ ของข้อตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ หรือให้การสนับสนุนสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะ เช่น ในการจัดทำและดำเนินงานตามเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน และการทำข้อสัญญา

4.6 แนวทางบอन्नกับขั้นตอนในกระบวนการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์²⁰

แนวทางบอन्नได้กำหนดระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ควรตั้งอยู่บนกลยุทธ์ว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในระดับชาติหรือระดับภูมิภาค โดยกลยุทธ์ควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และอาจเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ และส่งเสริมการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ส่วนขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยื่นขอการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ อาจรวมถึง กิจกรรมก่อนการเข้าถึง, การวิจัยและการพัฒนาเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรม และการค้าและการใช้ประโยชน์อื่นๆ ที่รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์

¹⁹ เรื่องเดียวกัน หัวข้อ III. PARTICIPATION OF STAKEHOLDERS

²⁰ เรื่องเดียวกัน หัวข้อ IV. STEPS IN THE ACCESS AND BENEFIT-SHARING PROCESS

นอกจากนั้นได้กำหนด การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมควรขึ้นอยู่กับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าของภาคีผู้ให้ทรัพยากรดังกล่าว โดยหลักการพื้นฐานของระบบความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ได้กล่าวไว้ดังนี้

4.6.1 องค์ประกอบของระบบความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า โดยมีความมีระยะเวลาและกำหนดเวลา ข้อกำหนดเกี่ยวกับลักษณะของการใช้ประโยชน์ ระเบียบวิธีการในการได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า กลไกสำหรับการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง

4.6.2 หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจในการให้ความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า สำหรับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติต้องได้รับจากภาคีผู้ให้ทรัพยากร โดยผ่านหน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจหรือหน่วยงานอื่นที่ภาคีกำหนด โดยระเบียบวิธีการในระดับชาติ ควรเอื้ออำนวยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับรัฐบาลมีส่วนร่วม โดยกระบวนการนี้ควรมีเป้าหมายที่จะทำให้ง่าย และชัดเจน นอกจากนี้ควรให้ความเคารพต่อสิทธิตามกฎหมายของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึง หรือความรู้ที่สืบทอดตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมนั้นๆ และควรได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าจากชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น รวมถึงได้รับการยินยอมและการมีส่วนร่วมของผู้เป็นเจ้าของความรู้, การประดิษฐ์คิดค้นและวิธีปฏิบัติที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้อง โดยสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติ นโยบายการเข้าถึงในระดับชาติ และกฎหมายภายในประเทศ หากต้องมีการเก็บรวบรวมตัวอย่างนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ หน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจ และ/หรือ หน่วยงานบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความเห็นชอบก่อน ตามความเหมาะสม

4.6.3 ระยะเวลาและกำหนดเวลา ต้องมีการดำเนินการเพื่อขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าอย่างเหมาะสม และการตัดสินใจเกี่ยวกับการขอเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ควรดำเนินการภายในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม

4.6.4 การกำหนดลักษณะของการใช้ประโยชน์ ความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ควรตั้งอยู่บนการใช้ประโยชน์ในรูปแบบเฉพาะที่ได้รับความเห็นชอบหรือความยินยอมจากผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุกรรม หากมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในการใช้ประโยชน์ รวมถึงการถ่ายโอนทรัพยากรพันธุกรรมไปยังภาคีที่สาม อาจต้องมีการยื่นขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าใหม่ โดยควรกำหนดเงื่อนไขของการใช้ประโยชน์ที่อนุญาตให้ชัดเจน และมีการขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือการใช้ประโยชน์ที่ไม่ได้ระบุมาก่อน และควรพิจารณาถึง

ประเด็นความต้องการเฉพาะทางอนุกรมวิธานและการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ ดังระบุในการริเริ่มทั่วโลกทางอนุกรมวิธาน

4.6.5 ระเบียบวิธีการ สำหรับการได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า ควรระบุข้อมูลข่าวสารดังนี้ นิติบุคคล และ/หรือ ผู้เก็บรวบรวมและที่อยู่ของบุคคลที่สามารถติดต่อ ประเภทและจำนวนของทรัพยากรพันธุกรรมที่ขอเข้าถึง วันที่เริ่มต้น และระยะเวลาของกิจกรรม พื้นที่ที่ทำการสำรวจตรวจค้นทางภูมิศาสตร์สถานที่ซึ่งจะทำการวิจัยและการพัฒนา วิธีการในการวิจัยและการพัฒนา หน่วยงานท้องถิ่น สำหรับการดำเนินงานร่วมกันในการศึกษาวิจัยและการพัฒนา ภาศิที่สาม ซึ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมทรัพยากรพันธุกรรม, การวิจัยและผลที่คาดว่าจะได้รับ ชนิด/ประเภทของผลประโยชน์ที่จะเกิดจากการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม รวมถึงผลประโยชน์ที่ได้จากสารอนุพันธ์ (derivatives) และผลผลิตที่เกิดจากการค้าและการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรพันธุกรรมในรูปแบบอื่นๆ ตลอดจน การดูแลรักษาข้อมูลข่าวสารที่เป็นความลับ ซึ่งการระบุข้อมูลดังกล่าวนี้เพื่อให้หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจ วินิจฉัยได้ว่า ควรจะอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมหรือไม่

4.6.6 กระบวนการ ควรมีความโปร่งใส และผู้ที่สนใจทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงได้ โดยในการยื่นขออนุญาตในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมนั้น ควรผ่านความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และการตัดสินใจของหน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจว่า จะอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมได้หรือไม่ และควรบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยหน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจอาจอนุญาตให้เข้าถึงโดยอนุญาต หรือออกใบอนุญาต หรือดำเนินการตามระเบียบวิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสมและควรใช้ระบบการลงทะเบียนในระดับชาติ ในการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการอนุญาต หรือออกใบอนุญาตทั้งหมด

4.7 เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน²¹

เพื่อให้หลักประกันในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม แนวทางบอนน์ ได้กำหนดในการจัดทำเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ไว้ดังนี้

4.7.1 ลักษณะพื้นฐานสำหรับเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน กฎหมายควรมีความแน่นอนและความชัดเจน การลดต้นทุนค่าใช้จ่ายลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ตามวิธีการดังตัวอย่างต่อไปนี้ จัดทำและส่งเสริมความตระหนักให้แก่รัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และข้อสัญญา ให้หลักประกันในความตระหนักถึงกลไกที่มีอยู่ สำหรับการยื่นขอการเข้าถึง การจัดทำข้อตกลงและการให้หลักประกันในการ

²¹ เรื่องเดียวกัน หัวข้อ D. Mutually agreed terms

แบ่งปันผลประโยชน์ จัดทำกรอบความตกลงซึ่งระบุให้สามารถเข้าถึงซ้ำ ภายใต้ข้อตกลงที่กระชับมากขึ้น จัดทำความตกลงการถ่ายโอนสารพันธุกรรม และข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์สำหรับทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน การจัดทำข้อตกลงที่แตกต่างกัน สำหรับทรัพยากรแต่ละชนิด และการใช้ประโยชน์แต่ละประเภท ควรทำการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและภายในระยะเวลาที่เหมาะสม ควรกำหนดเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน และจัดทำบันทึกความตกลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

นอกจากนั้นแนวทางบอมนั้นยังได้เสนอไว้ว่าควรพิจารณาองค์ประกอบ ควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร เพื่อให้หลักประกันว่ามีการคำนึงถึง ประเด็นทางจริยธรรมของภาคีและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จัดทำข้อกำหนดเพื่อให้หลักประกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม และความรู้ที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบดั้งเดิมที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณี อย่างต่อเนื่อง ข้อกำหนดสำหรับการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา รวมถึงการวิจัยร่วม, พันธกรณีในการดำเนินงานตามสิทธิการประดิษฐ์คิดค้นที่ได้รับ และการมอบใบอนุญาตโดยความเห็นชอบร่วมกัน โอกาสของการเป็นเจ้าของร่วมในสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยเป็นไปตามระดับของการมีส่วนร่วม หรือมีส่วนช่วยสนับสนุน โดยถือเป็นแนวทางที่กำหนด ในข้อตกลง และอาจพิจารณาเป็นเกณฑ์พื้นฐานสำหรับเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกันด้วย

4.7.2 รายการของเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ควรมีรายการที่แสดงถึงความหมายดังต่อไปนี้ ประเภทและจำนวนของทรัพยากรพันธุกรรม และพื้นที่ทำกิจกรรม ข้อจำกัดใดๆ เกี่ยวกับการใช้สารพันธุกรรมที่อาจเกิดขึ้น การตระหนักถึงสิทธิอธิปไตยของประเทศแหล่งกำเนิด ข้อความที่ระบุว่า สามารถเจรจาต่อรองเกี่ยวกับเงื่อนไขความตกลงในสถานการณ์เฉพาะต่างๆ ได้อีกครั้ง (เช่น ในกรณีมีการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์) สามารถถ่ายโอนทรัพยากรพันธุกรรมไปยังภาคีที่สามได้หรือไม่ และเงื่อนไขต่างๆ ที่จะต้องกำหนดในกรณีดังกล่าว เช่น จะสามารถถ่ายโอนทรัพยากรพันธุกรรมไปยังภาคีที่สาม โดยที่ภาคีดังกล่าวไม่ต้องจัดทำความตกลงในลักษณะเดียวกันได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในกรณีเพื่อการศึกษาวิจัยทางอนุกรมวิธาน และการศึกษาทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้า ความรู้ การประดิษฐ์คิดค้น และวิธีปฏิบัติที่สืบทอดตามธรรมเนียมประเพณีของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น ได้รับการยอมรับนับถือและดำรงรักษาหรือไม่ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติ ได้รับการสนับสนุนและคุ้มครองหรือไม่ ตลอดจนการดูแลรักษาข้อมูลข่าวสารที่เป็นความลับและข้อกำหนดเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการค้าและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม รวมถึงอนุพันธุ์และผลผลิตจากทรัพยากรพันธุกรรมในรูปแบบอื่นๆ

4.7.3 การแบ่งปันผลประโยชน์ เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน อาจครอบคลุมถึง เงื่อนไข พันธกรณี ระเบียบวิธีการ ประเภท ระยะเวลา การกระจายและกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ที่กำหนดว่าสิ่งใดถือเป็นการแบ่งปันอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม โดยประเภทของผลประโยชน์อาจจะเป็นผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน

4.7.4 ระยะเวลาของผลประโยชน์ ควรพิจารณาถึงผลประโยชน์ในระยะสั้น ผลประโยชน์ในระยะกลาง และผลประโยชน์ในระยะยาว รวมถึงการจ่ายล่วงหน้า การจ่ายตามกำหนดระยะเวลา (milestone payment) ค่าธรรมเนียมต่างๆ และควรกำหนดกรอบเวลาของการแบ่งปันผลประโยชน์ให้ชัดเจน นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ในระยะสั้น กับผลประโยชน์ในระยะกลาง และผลประโยชน์ระยะยาว โดยดูเป็นรายกรณี

4.7.5 การกระจายผลประโยชน์ ควรได้มีการแบ่งปันอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ให้แก่ทุกฝ่ายที่ถูกกระบวนว่ามีส่วนช่วยสนับสนุนในการจัดการทรัพยากรในกระบวนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ และ/หรือ ในกระบวนการค้า ซึ่งอาจรวมถึงหน่วยงานรัฐบาล, องค์กรพัฒนาเอกชน หรือสถาบันการศึกษา และชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น โดยผลประโยชน์ควรมีทิศทางที่มุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์

4.7.6 กลไกสำหรับการแบ่งปันผลประโยชน์ กลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ควรมีความยืดหยุ่น และกำหนดโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแบ่งปันผลประโยชน์ และอาจแตกต่างกันออกไปตามแต่ละกรณี ขึ้นกับประเภทของผลประโยชน์ เงื่อนไขเฉพาะแต่ละประเทศ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องนอกจากนั้นกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์ ควรรวมถึงความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเทคโนโลยี รวมถึงผลประโยชน์ที่เกิดจากผลผลิตทางการค้า

4.8 ข้อกำหนดอื่นๆ²²

แนวทางบอมน์ได้กำหนดมาตรการสร้างแรงจูงใจ ที่เป็นตัวอย่างของมาตรการที่อาจนำไปใช้ในการดำเนินงานกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อเอื้ออำนวยการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิผลไว้ดังนี้

4.8.1 ควรพิจารณาถึง การจำแนกกระบวน และลดหรือขจัดแรงจูงใจในทางลบที่อาจเป็นอุปสรรค

²² เรื่องเดียวกัน หัวข้อ V. OTHER PROVISIONS

4.8.2 ควรพิจารณาถึงการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ และเครื่องมือทางกฎหมาย ที่ได้รับการออกแบบมาอย่างละเอียดและมีประสิทธิภาพซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับโดยตรงหรือไม่เกี่ยวข้องกับ โดยตรง

4.8.3 ควรพิจารณาถึงการใช้วิธีการประเมินคุณค่า เพื่อเป็นคู่มือในการแจ้งให้ ผู้ให้และผู้ใช้ทรัพยากรพันธุกรรม ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4.8.4 ควรพิจารณาถึงการสร้างและการใช้ประโยชน์จากตลาด เพื่อนำมาใช้เป็น เป็นแนวทาง

นอกจากนั้นแนวทางบอนน์ยังได้กำหนดให้ภาคีอนุสัญญาฯ จะต้องดำเนินงานเพื่อ จัดทำกลไกในการส่งเสริมภาระความรับผิดชอบโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในข้อตกลงการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยภาคีอนุสัญญาฯ อาจพิจารณาจัดทำ ข้อกำหนดต่างๆ เกี่ยวกับ การรายงานการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการติดตามตรวจสอบและ การรายงานในระดับชาติ ซึ่งอาจรวมถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม เป็นการปฏิบัติ ตามเงื่อนไขของการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์หรือไม่ กระบวนการค้นคว้าวิจัยและการ พัฒนา การยื่นขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับสารพันธุกรรมที่มอบให้ การมีส่วนร่วมของผู้ มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง

ส่วนแนวทางสำหรับการตรวจพิสูจน์นั้นแนวทางบอนน์ได้เสนอให้ควรจัดทำกลไก การตรวจพิสูจน์ตามความสมัครใจในระดับชาติ โดยระบบการให้การรับรองตามความสมัครใจอาจ ใช้เป็นแนวทางสำหรับตรวจสอบความโปร่งใสของกระบวนการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์ และให้การรับรองว่ามีการปฏิบัติตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงการใช้ บทลงโทษ เช่น การจ่ายค่าปรับ ในกรณีที่มีความตกลงการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และเครื่องมือทางกฎหมายของประเทศ แหล่งกำเนิดทรัพยากรพันธุกรรมไม่ได้มีการปฏิบัติตามที่ระบุไว้ และภาคีอนุสัญญาฯ อาจดำเนิน มาตรการชดเชยที่เหมาะสมและยุติธรรม สำหรับการละเมิดหรือกระทำการที่ขัดต่อมาตรการทาง กฎหมาย มาตรการในการบริหารจัดการ หรือนโยบายในการดำเนินงานตามข้อตกลงการเข้าถึงและ การแบ่งปันผลประโยชน์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงข้อกำหนดต่างๆ เกี่ยวกับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

เมื่อพิจารณาแนวทางบอนน์จะพบว่ามีหลักการที่สอดคล้องและสนับสนุนกับงานของ สถาบันและความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง และแนวทางนี้ไม่ขัดต่อข้อกำหนดภายใต้ สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (ITPGFA)

ขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) นอกจากนี้ยังได้คำนึงถึงงานขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีอยู่

โดยแนวทางบอนน์ มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยภาคีอนุสัญญาฯ ในการจัดทำกลยุทธ์การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยได้มีการจำแนกกระบวนการขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการขอรับอนุญาตเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยเน้นที่พันธกรณีของผู้ใช้ทรัพยากรในการแสวงหาความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าจากผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรนั้นๆ และยังสามารถจำแนกกระบวนการข้อกำหนดหลักเกณฑ์พื้นฐานสำหรับเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ทั้งยังกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบหลักของผู้ใช้และผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรม ซึ่งเน้นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและครอบคลุมองค์ประกอบอื่นๆ เช่น แรงจูงใจ ภาระความรับผิดชอบ วิธีการสำหรับการตรวจพิสูจน์ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

แม้ว่าแนวทางบอนน์จะไม่มีผลผูกพันตามกฎหมาย แต่แนวทางบอนน์ได้รับการรับรองจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า 180 ประเทศ ทำให้แนวทางบอนน์ มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนและเป็นเสมือนสัญลักษณ์แสดงเจตจำนงของประชาคมโลกที่จะแก้ไขประเด็นปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการเข้าถึง และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม

5. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศแคนาดา²³

การดำเนินงานเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศแคนาดานั้นถูกแบ่งเป็นความรับผิดชอบระหว่างจังหวัด และรัฐบาลของเขตการปกครอง รวมถึง ชุมชนชาวอะบอริจิน (Aboriginal communities) เขตปกครองทางเหนือของแคนาดามี 3 เขต ประกอบด้วย ยูคอน (YUKON) เขตปกครองตะวันตกเฉียงเหนือ (NWT) และ นุนาวัต (NUNAVUT) ซึ่งถือว่าการดำเนินการในระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์มีความก้าวหน้ามากกว่าเขตการปกครองอื่นๆ แต่ละเขตการปกครองจะมีระบบการออกใบอนุญาตเข้าถึงที่ถูกต้องตามกฎหมาย

²³ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทวีปยุโรป” (2552) ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ABS/Documents/EU.pdf>

สำหรับการค้นคว้าวิจัย ระบบอนุญาตมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันของทั้ง 3 เขตการปกครอง แต่กฎหมายเฉพาะในระดับประเทศที่ประกาศใช้ในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ และขอบเขตอำนาจในการดำเนินงานนั้นประเทศแคนาดาซึ่งไม่มีการบัญญัติกฎหมายเฉพาะไว้

ในการศึกษาครั้งนี้จะกล่าวถึงการดำเนินการในระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในงานวิจัยในเขตปกครองตะวันตกเฉียงเหนือ (NWT) และ นูนาวัต (NUNAVUT) ซึ่งถูกควบคุมดูแลโดย พระราชบัญญัตินักวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2517

5.1 หลักการ พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ หรือการเก็บตัวอย่างเพื่องานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ต้องได้รับใบอนุญาตหรือได้รับมอบสิทธิ และกิจกรรมเหล่านี้ต้องได้รับการอนุญาตภายใต้กฎหมายส่วนอื่นๆ ด้วย การยื่นขอใบอนุญาตภายใต้พระราชบัญญัตินักวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างได้แก่ สถาบันวิจัยออโรรา (Aurora) ซึ่งอยู่ในเขตปกครองตะวันตกเฉียงเหนือ(NWT) และสถาบันวิจัยนูนาวัต (Nunavut) อยู่ในนูนาวัต ทั้งสองสถาบันนี้เป็นสถาบันที่มีอำนาจในการใช้งานวิจัยและความรู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนในเขตปกครองและยังเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยท้องถิ่น

5.2 ขอบเขต พระราชบัญญัตินักวิทยาศาสตร์นี้ ไม่ได้มีการกำหนดถึงความแตกต่างระหว่างการค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์กับการค้นคว้าวิจัยทางการค้าว่ามีความแตกต่างหรือมีความเหมือนกันอย่างไร โดยสถาบันวิจัยทั้งสองนี้ได้มีการตีความขอบเขตของพระราชบัญญัติไว้อย่างกว้างๆ เช่น คำว่า “การค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์” จะครอบคลุมไปถึงเรื่องทางสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มนุษยวิทยา และวิศวกรรม

5.3 กระบวนการเข้าถึง สำหรับกระบวนการเข้าถึงและการขอความเห็นชอบล่วงหน้า นั้น พระราชบัญญัตินักวิทยาศาสตร์นี้ไม่ได้มีการกำหนดว่าจะต้องให้มีการดำเนินการในการแจ้งขอความเห็นชอบที่ไว้ล่วงหน้า แต่ในขั้นตอนการยื่นคำร้องของงานวิจัยทุกงานวิจัยต้องมีรายงานการสัมภาษณ์ หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนมีความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์อักษร กระบวนการยื่นขออนุญาตอาจจะต้องได้รับคำปรึกษา และความเห็นชอบจากชุมชนชาวอินูอิต (Inuit Communities) ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่ในการทำวิจัยและกิจกรรมที่ทำวิจัย ส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนใหญ่ นั้น ถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบของการรายงาน และการแบ่งปันผลงานวิจัย

5.4 บทลงโทษ สำหรับบทลงโทษนั้น หากมีการละเมิด พระราชบัญญัตินักวิทยาศาสตร์ ในเรื่องระเบียบหรือเงื่อนไขของใบอนุญาตจะถูกปรับไม่เกิน 1,000 ดอลลาร์ และ/หรือจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ระบบการขออนุญาตทำการค้นคว้าวิจัยของเขตการปกครองตะวันตกเฉียงเหนือ และนูนาวัต ได้ถูกใช้อย่างแพร่หลาย

6. กฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศสหรัฐอเมริกา

สำหรับประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศสหรัฐอเมริกาสรุปได้ดังนี้²⁴

ปี ค.ศ. 1992 ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหนึ่งในผู้นำที่มีส่วนในการยกร่างอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ หลังจากนั้นที่อนุสัญญาได้มีการรับรองเนื้อหาแล้วก็ได้มีการเปิดให้ลงนามในอนุสัญญานี้ที่เมือง ริโอ เดอ จาเนโร แต่ประธานาธิบดี George H. W. Bush ไม่ได้ลงนามในอนุสัญญานี้

มิถุนายน ค.ศ. 1993 ประธานาธิบดี Bill Clinton ได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพนี้

พฤศจิกายน ค.ศ. 1993 ประธานาธิบดี Bill Clinton ได้นำเรื่องอนุสัญญานี้เสนอสภาเพื่อให้ความเห็นชอบ โดยเสนอไปพร้อมข้อตกลง 7 ประการที่ประกอบกับการให้สัตยาบัน โดยประธานาธิบดี Bill Clinton ได้รับรองว่ากฎหมายที่มีอยู่ทั้งกฎหมายกลาง กฎหมายรัฐ รวมทั้งกฎหมายท้องถิ่นเพียงพอที่จะดำเนินการให้บรรลุได้ผลสำเร็จตามอนุสัญญานี้ โดยไม่จำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายใหม่

ค.ศ. 1994 คณะกรรมการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของวุฒิสภาได้มีการลงคะแนนสนับสนุนการให้สัตยาบันอนุสัญญานี้ด้วยคะแนนเสียง 16-3 อย่างไรก็ตามสุดท้ายประเทศสหรัฐอเมริกาก็ยังไม่ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญานี้

ต่อมาในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1995 – ปัจจุบัน สภาก็ไม่ได้มีการนำเรื่องการให้สัตยาบันอนุสัญญานี้ขึ้นมาพิจารณาอีก แต่ในช่วงระยะเวลาระหว่างนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้มีการส่งผู้แทนเข้าร่วมในการประชุมอนุสัญญานี้หลายครั้ง แต่ในฐานะผู้สังเกตการณ์ ไม่ใช่ผู้แทนที่เป็นทางการ ไม่มีสิทธิเจรจาต่อรองหรือตัดสินใจใดๆ

ถึงแม้ประเทศสหรัฐอเมริกาก็จะเป็นประเทศที่ถือว่ามีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับที่สูง และประเทศสหรัฐอเมริกาก็มีการได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ประเทศ

---

²⁴ Defenders of wildlife “the_u.s._and_the_convention_on_biological_diversity” retrieved on December 10, 2013 from: http://www.defenders.org/publications/the_u.s._and_the_convention_on_biological_diversity.pdf

สหรัฐอเมริกา ยังไม่ได้ให้สัตยาบันและยังไม่ได้ลงนามเป็นภาคีสมาชิก ดังนั้นพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จึงไม่มี แต่ก็ได้มีเสียงเรียกร้องจากนักวิชาการของประเทศสหรัฐอเมริกาหลายคนที่มีความคิดเห็นว่าประเทศสหรัฐอเมริกาควรที่จะมีกฎหมายว่าการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพ อาทิเช่น

Snape III, William J. ที่ได้เขียนบทความไว้ว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งถือเป็นประเทศผู้นำเป็นที่จะต้องให้การปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะไม่มีประเทศใดที่จะครอบครอง เข้าใจชีวิต สัตว์ป่า ถิ่นที่อยู่ ระบบนิเวศวิทยาได้มากเท่าประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนั้นยังมีระบบกฎหมายที่โปร่งใส มีการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศอื่น และ ทำให้ข้อตกลงของมหาชนที่ซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นในการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพและมีการบังคับใช้กฎหมายมากกว่าประเทศอื่นๆ ประเทศสหรัฐอเมริกายังมีการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศในข้อตกลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและอนุสัญญาไซเตส (The Convention on International Trade in Endangered Species: CITES) ความสนใจของประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่บนผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าถึงความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศอื่นทั่วโลก ยิ่งไปกว่านั้นไม่มีกฎหมายกลางหรือกฎหมายระดับรัฐที่จะบังคับให้ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องให้สัตยาบันหรือเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจุบันนี้ระบบธรรมชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ ครอบคลุมเป็นบริเวณกว้างมากกว่าที่เคยมีมาก่อน อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมถึง 1,000 เท่า และ 1 ใน 3 ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ กำลังเผชิญกับภาวะคุกคามแบบทำลายล้าง ประเทศสหรัฐอเมริกายังเคยเป็นผู้นำในการกร่างอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพมาก่อนในช่วงปี ค.ศ. 1980-1990 แต่ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องการปกป้องผลประโยชน์ตนเอง จึงไม่เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญานี้ ดังนั้นถึงเวลาที่ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องตื่นได้แล้ว และถึงเวลาแล้วที่ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ต้องให้สัตยาบันอนุสัญญานี้ ซึ่งจะทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถกำหนดและเจรจาต่อรองประเด็นต่างๆได้ โดยอนุสัญญานี้ไม่ได้มีผลที่ทำให้กฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาต้องเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพิ่มเติมจากเดิมแต่อย่างไร แต่จะทำให้ประชาชนชาวอเมริกันได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้น²⁵

---

²⁵ Snape III, William J. "Joining The Convention On Biological Diversity: A Legal and Scientific Overview of Why the United States Must Wake Up." Sustainable Development Law & Policy, Spring 2010, Volume 10, Issue 3: 6-16. retrieved on December 10, 2013 from: http://www.biologicaldiversity.org/publications/papers/SDLP_10Spring_Snape.pdf

Marah Hardt²⁶ เป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งได้มีการเขียนบทความเพื่อเรียกร้องให้วุฒิสมาชิกสภา (Senators) ควรที่ต้องให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพได้แล้ว เพราะอนุสัญญานี้จะช่วยในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ สนับสนุนการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม ประชากรโลกจำนวนมากหลายล้านที่ยากจนดำรงชีวิตโดยขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความหลากหลายทางชีวภาพได้มีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาควรที่จะก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมของกระบวนการที่เข้มแข็งที่สุดในการให้ปกป้องการใช้ทรัพยากรที่มีชีวิตของโลก โดยวุฒิสมาชิกสภา (Senators) ต้องมีการนำเรื่องอนุสัญญานี้เข้าเสนอสภาเพื่อพิจารณาให้มีการลงคะแนนสนับสนุนในการให้สัตยาบันต่อไป

ถึงแม้ประเทศสหรัฐอเมริกายังไม่ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ นี้ แต่สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาในระดับท้องถิ่นและระดับรัฐ ก็มีการดำเนินการเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์อยู่บ้าง ประเทศสหรัฐอเมริกาค้ายกับประเทศแคนาดา คือไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ครอบคลุมการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในประเทศ ขอบเขตอำนาจทางกฎหมายถูกแบ่งระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลกลางและหน่วยงานของแต่ละรัฐ และเจ้าของพื้นที่ส่วนบุคคล แต่สำหรับหน่วยงานที่เป็นอุทยานแห่งชาติได้มีการจัดทำระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์แล้ว ซึ่งสรุปหลักการสำคัญได้ ดังนี้²⁷

6.1 หลักการ ประมวลกฎหมายของรัฐบาลกลาง ได้กำหนดห้าม การขาย หรือการใช้ผลผลิตจากธรรมชาติที่เก็บจากอุทยานแห่งชาติมาเพื่อการค้า นอกจากนี้ประมวลกฎหมายนี้ยังได้ห้าม การนำพืช ปลา สัตว์ป่า หินหรือแร่ธาตุ ออกจากอุทยานแห่งชาติโดยปราศจากการขออนุญาตเก็บตัวอย่าง มีการจำแนกความแตกต่างระหว่างการค้นคว้าวิจัยในอุทยาน ที่อาจนำ หรือไม่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ทางการค้า (ซึ่งต้องได้รับการอนุญาต) และการขายโดยตรง หรือการใช้ผลผลิตที่พบในอุทยานแห่งชาติเพื่อการค้า (ซึ่งถูกห้าม)

²⁶ Marah Hardt “Tell the Senate to Ratify the U.N. Convention on Biological “ retrieved on December 10, 2013 from: <http://www.change.org/petitions/tell-the-senate-to-ratify-the-u-n-convention-on-biological-diversity>

²⁷ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทวีปอเมริกาเหนือ” ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ABS/Documents/USA.pdf>

6.2 กระบวนการเข้าถึง หากผู้ใดต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การดำเนินการในการยื่นขออนุญาตสามารถดำเนินการยื่นเสนอผ่านเครือข่ายระบบอินเทอร์เน็ต จากนั้นเจ้าหน้าที่ของแต่ละอุทยานหรืออุทยานที่ถูกเสนอให้เป็นพื้นที่ทำวิจัย จะเป็นผู้พิจารณาคำร้องขออนุญาต การประเมินในการยื่นขออนุญาตนี้จะถูกประเมินตามลักษณะการเห็นชอบและไม่เห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งการค้นคว้าวิจัยที่ได้รับอนุมัติส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรในอุทยาน หรือให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อแบ่งปันกับเจ้าหน้าที่อุทยานหรือสาธารณชน แต่การค้นคว้าวิจัยที่เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อประสพการณ์ของนักท่องเที่ยวหรือส่งผลกระทบต่อทรัพยากรของอุทยานส่วนใหญ่จะไม่ได้รับอนุญาต และเจ้าหน้าที่อุทยานสามารถให้การอนุญาตแก่ตัวแทนของสถาบันที่มีชื่อเสียง หรือได้รับการยอมรับทางด้านวิทยาศาสตร์ หรือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย การสำรวจขั้นพื้นฐาน การติดตามตรวจสอบ การวิเคราะห์ผลกระทบกลุ่มการศึกษา หรือการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ข้อกำหนดเหล่านี้รวมถึงความร่วมมือของสถาบันและการวิจัยเชิงการค้าที่อยู่ภายในขอบเขตของข้อกำหนด

ประมวลกฎหมายของรัฐบาลกลางไม่ได้มีการกล่าวถึงความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าไว้ในเนื้อหาของขออนุญาตเก็บตัวอย่าง แต่กระบวนการการยื่นขออนุญาตต้องมีหลักประกันว่าการยื่นขออนุญาตได้มีการเปิดเผยข้อมูลที่จำเป็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่อุทยานว่ากิจกรรมที่จะดำเนินการในโครงร่างงานวิจัยจะสอดคล้องกับกฎระเบียบข้อบังคับและนโยบายของหน่วยบริการอุทยานแห่งชาติ (NPS) หรือไม่ นอกจากนี้ระเบียบข้อบังคับยังไม่ได้มีการอ้างถึงการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับเงื่อนไขการอนุญาตการเข้าถึง แต่ในการอนุญาตจะมีเงื่อนไขทั่วไปที่สามารถใช้ได้กับทุกงานวิจัย

6.3 เงื่อนไข ได้มีการกำหนดว่า ตัวอย่าง หรือ ส่วนประกอบของตัวอย่าง (ซึ่งรวมไปถึงสารพันธุกรรม) ต้องมีจุดประสงค์การนำไปใช้ทางด้านวิทยาศาสตร์และการศึกษาเท่านั้น การใช้เพื่อจุดประสงค์ทางการค้าจะได้รับอนุญาตต่อเมื่อผู้ขออนุญาตได้มีการลงนามในข้อตกลงความร่วมมือทางการค้นคว้าวิจัยและการพัฒนา (cooperative research and development agreement: CRADA) หรือลงนามในข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์กับหน่วยบริการอุทยานแห่งชาติ (NPS) เท่านั้น การมีข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ในหน่วยบริการอุทยานแห่งชาติ (National Park Service: NPS) ได้รับแรงกระตุ้นจากผลประโยชน์ที่จะได้รับของสารชีวภาพในอุทยานแห่งชาติ Yellow Stone ที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีเอ็มไอเอ็มชนิดหนึ่งประสบความสำเร็จในการนำไปใช้ระโยชน์ทางการค้า และจากการที่พระราชบัญญัติการจัดการฉบับรวมอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2541 ผ่านความเห็นชอบจากสภา ส่งผลให้รัฐมนตรีด้านความมั่นคงภายในประเทศ

สามารถเจรจาต่อรองเพื่อจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มนักวิจัย และภาคอุตสาหกรรมเอกชน เพื่อการจัดการการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและมีประสิทธิผล และเงื่อนไขในการอนุญาตกำหนดให้ นักวิจัยจะต้องทำรายงานกิจกรรมประจำปี และจะต้องส่งรายงาน และสิ่งตีพิมพ์ที่เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยนั้นๆ

6.4 บทลงโทษ ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลาง การได้รับอนุญาตสามารถถูกสั่งระงับหรือยกเลิก หากมีการดำเนินการที่ฝ่าฝืนระเบียบ นอกจากนี้เงื่อนไขการอนุญาตทั่วไปได้ระบุไว้ว่า ถ้ามีผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการค้าจากกิจกรรมการดำเนินการ การเก็บรวบรวมของผู้ได้รับอนุญาต ที่ไม่ได้มีการลงนามในข้อตกลงความร่วมมือและการพัฒนา หน่วยบริการอุทยานแห่งชาติ (NPS) มีสิทธิ์ที่จะเก็บค่าธรรมเนียม ร้อยละ 20 และนอกจากนี้อาจเก็บค่าธรรมเนียมจากความเสียหายอื่นๆ ที่ได้มีการเกิดขึ้น

6.5 การติดตามตรวจสอบ ขั้นตอนหนึ่งของการอนุญาตที่กล่าวมาข้างต้นคือการติดตามตรวจสอบหน่วยบริการอุทยานแห่งชาติ โดยเฉพาะในอุทยานแห่งชาติ Yellow Stone ที่จะให้เจ้าหน้าที่ของอุทยานติดตามนักวิจัยตลอดระยะเวลาที่ได้มีการดำเนินการในเก็บตัวอย่าง และระบบการอนุญาตจะสามารถใช้เป็นมาตรการในการตรวจสอบได้อีกวิธีหนึ่ง เนื่องจากการอนุญาตต้องมีการทำสัญญาแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างอุทยานแห่งชาติ กับกลุ่มความร่วมมืออื่นๆ

7. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ในประเทศทวีปยุโรป²⁸

ประเทศในทวีปยุโรปมี 27 ประเทศ ได้แก่ออสเตรีย เบลเยียม เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี กรีซ ไอร์แลนด์ อิตาลี ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส สเปน สวีเดน สหราชอาณาจักร ไชปรัส เช็ก เอสโตเนีย ฮังการี ลัตเวีย ลิทัวเนีย มอลตา โปแลนด์ สโลวีเนีย สโลวาเกีย โรมาเนียและบัลแกเรีย²⁹

ระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศในทวีปยุโรปหรือที่เราเรียกสั้นๆ ว่า EU ได้พยายามต่อสู้กับปัญหาในการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ที่ EU ได้ตั้งเป้าหมายไว้ในปี 2010 กลับไม่

²⁸ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ประเทศทวีปยุโรป” (2552) ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://www.chm-thai.onep.go.th>

²⁹ กระทรวงการต่างประเทศ “ความสัมพันธ์กับประเทศและภูมิภาคต่างๆ” ค้นคืนวันที่ 27 สิงหาคม 2556 จาก <http://www.mfa.go.th/main/th>

ประสบความสำเร็จ โดยได้มีการวิเคราะห์ว่าการที่เป้าหมายของปี 2010 ไม่ประสบผลสำเร็จ น่าจะเป็นผลมาจากนโยบายที่กว้างจนเกินไปและมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2554 คณะกรรมาธิการยุโรปได้ออกเอกสาร Communication เรื่อง “Our life insurance, our natural capital : and EU biodiversity strategy to 2020” โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของ EU และเป้าหมายสำหรับปี 2020 โดยมีเป้าหมายหลักคือ ลดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและเร่งพัฒนา EU ไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ³⁰

ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพปี 2020 มีส่วนสัมพันธ์กับ 4 เรื่องหลักๆ คือ 1. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน 2. การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources) EU ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อรับประกันการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างประเทศ และความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3. การเพิ่มความพยายามด้านการวิจัย วิเคราะห์ ควบคุมและแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อเป็นหลักประกันว่าวัตถุประสงค์ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพหรือ “Convention on Biodiversity” จะบรรลุผลสำเร็จ อีกทั้งควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับโครงการที่จะช่วยเพิ่มความรู้ความชำนาญ การรวบรวมข้อมูลและโครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดทั้งหลาย (indicators) และ 4. การศึกษา อบรมและสร้างความตระหนัก เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึคนึกคิด พฤติกรรมและทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับความสำคัญของการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะฉะนั้น EU ควรมุ่งให้การศึกษา อบรมและสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชนทั่วไป รวมทั้งผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการออกมาตรการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ในปี พ.ศ.2541 กลุ่มประชาคมยุโรป (EC) มียุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพและประกาศให้กลุ่มประเทศในประชาคมยุโรปจัดทำกรอบการดำเนินงานที่เหมาะสมในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ กรอบการดำเนินงานพหุภาคีนี้จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาแนวทางสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ และจะช่วยสนับสนุนประเทศที่เป็นต้นกำเนิดของทรัพยากรพันธุกรรมให้มีการพัฒนายุทธศาสตร์ในด้านการสำรวจตรวจค้นทางชีวภาพ ประกาศ (Directive) 98/44/EC ว่าด้วยกฎหมายคุ้มครองนวัตกรรมจากเทคโนโลยีชีวภาพ จะรวมเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้ในการพิจารณาด้วย ในหัวข้อ (Recital) ที่ 27

³⁰ สำนักงานที่ปรึกษาการเกษตรในต่างประเทศ ณ กรุงบรัสเซลส์ “ยุทธศาสตร์เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของ EU” ค้นคืนวันที่ 27 สิงหาคม 2556 จาก <http://news.thaieurope.net/content/view/3794/211/>

สนับสนุนการยื่นขออนุญาตจติทริทรีพตีสินทงปัญญทที่ครอบคูลมข้อมูลแหล่งก่าเนิตทงภูมิศาสตรข์องสกรชีวภพ ห่วข้อ (Recital) ที่ 55 ต้องกรให้รัฐสมชกให้ร่น้ำหนักควมสำคัญกับมตร 8(j), 16.2 และ 16.5 ของอนุสัญญาว่ด้วยควมหลกหลยทงชีวภพ เมือประกศใช้กฎหมย ระเบียบข้อบ่งค้บ และระเบียบบริหารจะสมบรมน้ได้ด้วยประกศ 98/44/EC ห่วข้อต่งๆในประกศ ไม้ได้สร้งพ้นระศูกพ้นทงกฎหมยให้แกรัฐสมชก

การค่านงนทงมแนวทงบอนร่น่วด้วยกรเข้าถึงทรพยกรพ้นรุกรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ภยใต้อนุสัญญาควมหลกหลยทงชีวภพสมชกใช้เป็นแนวทงในการออกเบรระบอบว่ด้วยกรเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในประเทศประชคมยุโรป แนวทงด่งกล่วได้ก่าหนด กลไกที่ต่งต่งกันสำหรับผู้ใช้ทรพยกรเพื่อเอืออ่นวยกกรปฏิบัติทงมพ้นครณีต่งๆ เช่นข้อคกลงกรถ่ยไอณสกรพ้นรุกรม ข้อถือปฏิบัติในการเข้าถึง กรเปิดเผยแหล่งก่าเนิตในการยื่นขอสิทริทรีพตีสินทงปัญญท ใบริบรองแหล่งก่าเนิตและกรอบงนทงม่นใจได้ว่เกิดจกควมสมักรใจรยงนด่งกล่วได้ย่นย่นถึงควมสำคัญของการเปิดเผยแหล่งก่าเนิตโดยเฉพะในส่วนของการยื่นขอสิทริทรีพตีสินทงปัญญท ซึ่งวิธีกรน้จะเป็นกรป้องกันกรใช้ทรพยกรพ้นรุกรมทไม่ว่นควมเห็นชอบทได้แจ้งล่วงหน้า

โดยได้มีประเทศในยุโรปเพียงไม่กี่ประเทศที่มีระเบียบข้อบ่งค้บในเรื่องกรเข้าถึงทรพยกรพ้นรุกรมอย่งเป็นทงกรซึ่งในรยงนกรศีกษกรน้จะกล่วถึงกรณีกรค่านงนทงมของประเทศบัลแกเรียและประเทศโปรตุเกส

7.1 ประเทศบัลแกเรีย

ประเทศบัลแกเรียถือเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรพยกรธรรมชติที่มีความหลกหลยทงชีวภพในยุโรป โดยประเทศบัลแกเรียมีกฎหมยควมหลกหลยทงชีวภพที่มีความมุ่งหมยทในการควบคุมกรเข้าถึงทรพยกรพ้นรุกรม โดยได้บัญญัติอยู่ในกฎหมยที่เรียกว่ The Environmental Protection Act 2002 และได้มีการวงหลักกรในการก่าหนดนโยบายและการบริหารจัดการควมหลกหลยทงชีวภพ โดยได้บัญญัติไว้ 3 พระรชบัญญัติ คือ³¹

7.1.1 The Protected Areas Act ซึ่งเป็นพระรชบัญญัติที่ท่นสมยฉบับแรกของประเทศบัลแกเรียทให้ก่าหนดให้มีการอนุรักษ์ธรรมชติ โดยได้มีการบ่งค้บใช้ในปี คศ. 1998 ซึ่งกฎหมยฉบับน้ได้นำมซึ่งหลักกรในการพิทักษ์พ้นที่และควมรับผิชอบของสถบ่นในการบริหารจัดการให้มีความชัดเจน มีความท่นสมยและเหมะสมเทียบเทียมกับนานชติ กฎหมย

³¹ Ministry of law and justice “Biological Diversity Act, 2002” retrieved August 1, 2013 from http://apbiodiversity.ap.nic.in/pdf/Biodiversity_book.pdf

ฉบับนี้ยังได้กำหนดแผนการดำเนินงานในการบริหารจัดการอย่างละเอียด ระบบการปกป้องดูแลของพื้นที่แต่ละแห่งอย่างเป็นรูปธรรม

7.1.2 The Biological Diversity Act ถือเป็นกฎหมายเฉพาะอีกฉบับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งได้มีการบัญญัติในปี ค.ศ. 2002 กฎหมายฉบับนี้ได้แก้ปัญหาที่เกี่ยวพันกันหลายฝ่ายระหว่างรัฐ กฎหมาย ประชาชน ในการปกป้องและการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนของประเทศบัลแกเรีย โดยกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดเรื่องที่สำคัญไว้หลายประการดังนี้

- 1) การกำหนดหลักเกณฑ์การปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ และระบบนิเวศวิทยา
- 2) มีการเพิ่มรายละเอียดของแผนการดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นการล่าสัตว์ การเก็บรวบรวม การค้าขาย สัตว์หรือพืช
- 3) กำหนดให้มีแนวทางที่สำคัญระดับชาติที่เกี่ยวกับถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ พืชและนก
- 4) ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ และระบบนิเวศวิทยาต่างๆ
- 5) มีการจัดตั้งเครือข่ายระบบนิเวศระดับชาติ ซึ่งดูแลเขตสงวนและพื้นที่หวงห้าม
- 6) กำหนดให้มีการคุ้มครองพืชและสัตว์อย่างเข้มงวด โดยพืชมี 598 สายพันธุ์ พันธุ์สัตว์จำนวน 441 สายพันธุ์ นอกจากนั้นมีการกำหนดให้พืช 30 สายพันธุ์ พันธุ์สัตว์จำนวน 55 สายพันธุ์ ที่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การกำกับดูแลในการเข้าถึง โดยรายชื่อของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นี้จะถูกกำหนดรายชื่อไว้ในภาคผนวกของกฎหมาย
- 7) กำหนดให้มีแผนดำเนินการในการพัฒนาสายพันธุ์สัตว์และพืช โดยเฉพาะพันธุ์ที่กำลังอยู่ในภาวะถูกคุกคาม
- 8) กำหนดให้มีหลักเกณฑ์ในการนำเข้าสายพันธุ์จากต่างประเทศ หรือนำมาผสมพันธุ์ท้องถิ่น โดยจะต้องได้รับอนุญาตก่อนจากสภาความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (the National biodiversity council)

7.1.3 The Medicinal Plants Act เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการพืชสมุนไพร เพราะพืชสมุนไพรถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างหนึ่งของประเทศบัลแกเรีย พืชสมุนไพรของประเทศบัลแกเรียมีลักษณะที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีสารสำคัญอยู่มาก โดยมีพืชสมุนไพรถึงจำนวน 770 สายพันธุ์ ซึ่งถือเป็น 20 เปอร์เซ็นต์ของพืชท้องถิ่นของบัลแกเรีย ซึ่ง

ปัจจุบันนี้มีการนำพืชเหล่านี้จำนวนถึง 200 สายพันธุ์มาใช้ประโยชน์ และสมุนไพรมากกว่า 250 ชนิดที่พัฒนาสูตรมาจากพืชเหล่านี้ โดยปัจจุบันนี้มีการนำมาใช้ในการป้องกัน โรค ยา เครื่องสำอาง และอุตสาหกรรมอาหาร

เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมาย The Medicinal Plants Act ให้มีประสิทธิภาพ ในช่วงปี ค.ศ. 2004 ประเทศบัลแกเรียได้มีการวางระเบียบขึ้นมา 2 เรื่อง คือ Regulation No. 2/2004 ระเบียบนี้เป็นการวางกฎเกณฑ์และข้อพึงระวัง ในการเก็บรวบรวมพืชสมุนไพร สารพันธุกรรมจากพืชที่สามารถใช้เป็นยาได้ และ Regulation No. 5/2004 ระเบียบนี้จะเกี่ยวกับข้อกำหนดสถานที่ในการผลิตแปรรูปสมุนไพรและสถานที่เก็บ

นอกจากประเทศบัลแกเรียจะได้มีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งไม่เพียงแต่สายพันธุ์พืชและสัตว์เฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังได้รวมไปถึงสายพันธุ์พืชและสัตว์ที่ได้รับการปรับปรุงสายพันธุ์ใหม่ไว้ภายใต้กฎหมายเฉพาะเหล่านี้

กล่าวโดยสรุปประเทศบัลแกเรียมีการกำหนดหลักการในการเข้าถึงความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพ³² ดังนี้

หลักการทรัพยากรพันธุกรรมของประเทศบัลแกเรียอาจถูกมอบให้รัฐอื่นๆ บนพื้นฐานข้อตกลงว่าด้วยเงื่อนไขและวิธีการของการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้ตกลงร่วมกัน

กระบวนการเข้าถึง ถูกกำหนดภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่รับรองโดยสภารัฐมนตรีตามแนวทางของกฎหมายนี้

เงื่อนไข ทรัพยากรพันธุกรรมอาจจะถูกมอบให้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในกรณีที่มีจุดประสงค์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้า เช่น การค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การศึกษา การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือทางด้านการสาธารณสุข

จะเห็นได้ว่าประเทศบัลแกเรียเป็นประเทศหนึ่งในทวีปยุโรปที่มีกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีความมุ่งหมายในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม

7.2 ประเทศโปรตุเกส

7.2.1 หลักการ

ประเทศโปรตุเกสรับเอาระบบการจดทะเบียน จากแนวทางการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมของกลุ่มสหภาพยุโรปมาเท่านั้น มีขอบเขตคุ้มครองสารพันธุกรรมพืชพื้นเมืองที่ใช้กัน

³² สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทวีปยุโรป” (2552) ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ABS/Documents/EU.pdf>

อย่างแพร่หลาย หรือพืชที่มีศักยภาพเป็นที่สนใจต่อการเพาะปลูกในระบบวนเกษตร (agroforestry) และกิจกรรมด้านภูมิทัศน์ อย่างไรก็ตามระบบนี้ไม่ครอบคลุมถึงสายพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครอง สิทธิทรัพย์สินทางปัญญา

7.2.2 กระบวนการเข้าถึง

การยื่นขออนุญาตสำหรับการขึ้นทะเบียนอาจถูกบันทึกโดยหน่วยงานผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบสายพันธุ์ท้องถิ่นมาก หรือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมของชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูง หน่วยงานดังกล่าวจะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา สารพันธุกรรมพืชภายในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติด้วย

เมื่อสารพันธุกรรมพืชได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว ข้อมูลการลงทะเบียนดังกล่าว จะต้องรวมอยู่ในทะเบียนทรัพยากรพันธุกรรมพืชแห่งชาติ ส่วนความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจได้รับการจดทะเบียนเพื่อป้องกันการนำไปแพร่ขยายทางด้านการค้าหรือการใช้ทางอุตสาหกรรม

การเข้าถึงเชื้อพันธุ์ของสารพันธุกรรมพืชและการใช้ประโยชน์จากพืช หรือส่วนต่างๆ ของพืชเพื่อจุดประสงค์ทางอุตสาหกรรม หรือ ทางเทคโนโลยีทางชีวภาพ จะต้องร้องขอสิทธิ การเข้าถึงจากคณะกรรมการทางวิชาการของกระทรวงการเกษตร การพัฒนาชนบท และการประมง หน่วยงานที่เป็นเจ้าของทะเบียนสารพันธุกรรมพืชมีสิทธิปรึกษาหารือก่อนที่จะมีการเข้าถึง และมี สิทธิในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้พันธุ์พืชที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้

8. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม ประเทศนอร์ดิก³³

กลุ่มประเทศนอร์ดิกประกอบด้วย เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ไอซ์แลนด์ นอร์เวย์ และสวีเดน ได้กำหนด ยุทธศาสตร์ร่วมสำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมในเขตภูมิภาคนอร์ดิก (พ.ศ.2544 -2547) ในต้นปี พ.ศ. 2545 ได้จัดตั้งกลุ่มโครงการเรื่องสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร พันธุกรรม เพื่อดำเนินงานตามข้อกำหนดของยุทธศาสตร์ของกลุ่มนอร์ดิก กลุ่มโครงการฯ ได้ จัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในอนาคต ประเทศนอร์ดิกกำลังทบทวนการออกกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพของตนเอง ได้มีการ เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดลอมตามธรรมชาติ ภูมิทัศน์ และความ

³³ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์กลุ่มประเทศนอร์ดิก” ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://www.chm-thai.onep.go.th>

หลากหลายทางชีวภาพ เนื้อหาของพระราชบัญญัติประกอบด้วยข้อกำหนดการเข้าถึงสารพันธุกรรมที่ต้องตระหนักถึงการให้ประโยชน์ตามประเพณี โดยชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น ตามร่างกฎหมายดังกล่าว บุคคลที่ได้รับสารพันธุกรรมจากแหล่งเก็บสะสมของรัฐบาลจะต้องทำการขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา หรือลิขสิทธิ์อื่นๆ เนื้อหาสารพันธุกรรมที่อาจจำกัดไว้สำหรับการใช้ประโยชน์เพื่ออาหารและการเกษตรนั้น นอกจากนี้กฎหมายของประเทศนอร์เวย์มีหลักประกันในการนำเข้าทรัพยากรอีกด้วย

ถึงแม้ว่าแต่ละประเทศในกลุ่มประเทศยุโรปจะมีกฎระเบียบที่แตกต่างกันหากว่ากฎระเบียบของประเทศต่างๆเหล่านั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน ได้แก่

มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปัน ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งลักษณะของหน่วยงานนั้นอาจเป็น หน่วยงานระดับชาติ หรือเป็นหน่วยงานทั่วไปที่กำกับดูแลกฎหมายที่มีเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ หรือเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่มีหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพของชุมชน หรือท้องถิ่น

มีกฎหมายหรือกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ประกอบไปด้วยกลไกหลัก 3 กลไก ได้แก่ การแจ้งให้ทราบล่วงหน้า การเจรจาตกลงร่วมกัน และการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยผู้ที่ขอใช้ทรัพยากรชีวภาพจะต้องดำเนินการตามกลไกเหล่านี้ผ่านหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ

9. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของสาธารณรัฐคอสตาริกา

สาธารณรัฐคอสตาริกาเป็นประเทศในแถบอเมริกากลาง ที่มีทรัพยากรชีวภาพมากมาย และแหล่งรายได้ของประเทศยังได้รับจากทรัพยากรชีวภาพเป็น ดังนั้นสาธารณรัฐคอสตาริกาจึงให้ความสำคัญในการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศตนเป็นอย่างมาก ซึ่งก่อนที่จะมีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สาธารณรัฐคอสตาริกาได้ออกกฎหมายที่กำกับดูแลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหลายฉบับ เช่น กฎหมายอนุรักษ์สัตว์ป่า ค.ศ. 1992 กฎหมายป่า ค.ศ. 1996 กฎหมายสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1995 และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพนั้นดูแลโดยสภาที่ปรึกษาของกระทรวงสิ่งแวดล้อมและพลังงาน โดยมีสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ

(National Biodiversity Institute หรือ INBio)³⁴ เป็นตัวแทนของประเทศที่ทำหน้าที่ดูแลโดยตรงในการทำสัญญาด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ ซึ่งเป็นหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไรที่แสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรเอกชนที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนาเพื่อการค้า โดยมุ่งเน้นในสาขาด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น การหาสารประกอบทางเคมี ยีน โปรตีน จุลินทรีย์ หรือผลิตภัณฑ์ธรรมชาติอื่นๆ

ในปี พ.ศ. 2532 INBio มีการสร้างความร่วมมือกับบริษัท Merck³⁵ ซึ่งเป็นบริษัทยาชื่อดังของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อพัฒนาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของความหลากหลายทางชีวภาพของสาธารณรัฐคอสตาริกา ซึ่ง INBio อนุญาตให้บริษัท Merck เข้ามาใช้ทรัพยากรชีวภาพของหน่วยงานเพื่อประโยชน์ทางด้านอุตสาหกรรมยา และวิทยาศาสตร์สุขภาพสัตว์ สัญญาความร่วมมือนี้จัดเป็นต้นแบบของสัญญาการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพโดย INBio และบริษัท Merck ได้ทำข้อตกลงโดยมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้ คือ

สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Institute หรือ INBio) จะต้องเป็นฝ่ายดำเนินการ ดังนี้ จัดตั้งศูนย์เก็บรวบรวมตัวอย่าง พืช สัตว์ และแมลง จัดตั้งโรงงานแปรรูปวัตถุดิบ จากตัวอย่างพืช สัตว์ และแมลง ทำการจัดจ้างและฝึกอบรมพนักงานเพื่อทำการรวบรวมตัวอย่างและแปรรูปจากตัวอย่างดังกล่าว ส่งตัวอย่างให้กับบริษัท Merck ตามที่ได้ตกลงกันไว้ เป็นระยะเวลา 2 ปี และ INBio ต้องไม่ให้ตัวอย่างเหล่านี้แก่หน่วยงานอื่นๆ ในระยะที่ initial evaluation period 2 ปี เพื่อนำมาใช้เกี่ยวกับด้านอนามัย ของมนุษย์ ของสัตว์ หรือเกษตรกรรม หลังจากระยะเวลาผ่านไป 2 ปี INBio จึงจะสามารถนำตัวอย่างที่เคยส่งให้บริษัท Merck ส่งให้กับหน่วยงานอื่นๆ ได้

ส่วนบริษัท Merck นั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้ ให้นำทุนวิจัย 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกามาเป็นระยะเวลา 2 ปี จัดหาวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเครื่องมือที่จำเป็นในการทำงานของโรงงานแปรรูปที่ INBio จัดตั้งขึ้น วิเคราะห์ถึงฤทธิ์ที่จะนำมาใช้ทางการแพทย์ สัตวแพทย์ เกษตรกรรม ในตัวอย่างพืช สัตว์ และแมลงที่ INBio จัดส่งให้กับทางบริษัท Merck ทำการ set up ระบบทะเบียนตัวอย่างที่ INBio จัดส่งให้กับบริษัท Merck บริษัท Merck จะเป็นผู้ดำเนินการยื่น

³⁴ สุทธิศักดิ์ คือระ “การแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2545 หน้า 63

³⁵ ธนิต ช่างถาวร และคนอื่นๆ (2552) *โครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช*. 2552 หน้า 56

ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตร โดยบริษัท Merck จะได้รับสิทธิเป็นเจ้าของสิทธิบัตร แต่บริษัท Merck ต้องจ่ายค่าใช้สิทธิ (Royalty) ให้กับ INBio โดยคำนวณมูลค่าจากเภสัชภัณฑ์ ซึ่งได้มาจากการนำตัวอย่างที่ INBio ส่งมาให้ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ที่เป็นอนุพันธ์ของสารนั้นๆ

สัญญาระหว่าง INBio กับ บริษัท Merck นี้ได้มีการต่อสัญญาทุกๆ 2 ปี สัญญานี้ถือเป็นสัญญาที่มีการนำการถ่ายทอดเทคโนโลยีมารวมไว้กับการแบ่งปันผลประโยชน์ในสัญญาเดียวกัน ซึ่งถือเป็นกรณีตัวอย่างให้กับประเทศอื่นๆ นำมาใช้ต่อไป

นับตั้งแต่ INBio กับ บริษัท Merck ได้มีความร่วมมือกัน ทาง INBio ได้มีการลงนามในสัญญาความร่วมมือลักษณะใกล้เคียงกันนี้หลายสัญญา ซึ่งนำมาผลประโยชน์ทั้งในรูปแบบเงินซึ่งเป็นรายได้ที่ได้รับมาจาก ค่าธรรมเนียมการจัดเก็บทรัพยากรชีวภาพ ทุนในการวิจัยและพัฒนา เงินค่าอนุญาตใช้สิทธิ (Royalty) และผลประโยชน์ในรูปแบบผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี การได้รับการฝึกอบรม อุปกรณ์เครื่องมือ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งความรู้ความสามารถของบุคลากร หรือนักศึกษาของประเทศ โดยมีการรายงานว่าในช่วงปี พ.ศ. 2534 ถึงปี พ.ศ. 2543 สาธารณรัฐคอสตาริกา ได้รับเงินส่วนแบ่งจาก INBio ซึ่งเป็นเงินส่วนแบ่งจากการสร้างความร่วมมือในเรื่องการสำรวจทรัพยากรชีวภาพระหว่าง INBio กับหน่วยงานต่างๆ เป็นจำนวนเงินประมาณ 2.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ซึ่งรัฐบาลสาธารณรัฐคอสตาริกาได้นำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพของประเทศ³⁶

โดยการดำเนินงานของ INBio นั้นเกิดขึ้นก่อนที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพจะถูกบัญญัติขึ้น ซึ่งการดำเนินงานบริหารจัดการการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพโดยองค์กร INBio เป็นไปตามลักษณะที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพคาดหวังให้เกิดขึ้นคือ มีการนำเงินรายได้ที่เกิดจากการอนุญาตให้ใช้ทรัพยากรชีวภาพมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพในประเทศ ตลอดจนมีการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรในประเทศในด้านการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ เมื่อสาธารณรัฐคอสตาริกาเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ รัฐบาลคอสตาริกาได้ทำการพัฒนากฎหมายที่ใช้กำกับดูแลเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพขึ้นมา ซึ่งกฎหมายที่กำกับ

³⁶ Jorge Cabrera-Medaglia, "Costa Rica: Legal Framework and Public Policy" in Carrizosa, S. et.al (eds) Accessing Biodiversity and Sharing Benefits: Lesson from Implementing the Convention on Biological Diversity, IUCN Environment Policy and Law Paper No. 54. retrieved August 20, 2013 from <http://ucce.ucdavis.edu/files/repositoryfiles/ABSPacRimwww-54957.pdf>

ดูแลเรื่องนี้ได้แก่ Biodiversity Law No. 7788 หรือรู้จักในนามของกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพ หมายเลข 7788 ซึ่งในที่นี้จะขอสรุปเนื้อหาสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ ต่อไปนี้

Biodiversity Law No. 7788 หรือ กฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพ หมายเลข 7788

กฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพหมายเลข 7788 ของสาธารณรัฐคอสตาริกานั้น อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสิ่งแวดล้อมและพลังงาน โดยมีผลบังคับใช้เมื่อปีพ.ศ. 2541 กฎหมายนี้เป็นกฎหมายที่กำกับดูแลการใช้ประโยชน์ การบริหารจัดการ และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการนำองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพไปใช้ประโยชน์

นอกจากนั้นเพื่อให้การบริหารจัดการและดูแลเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ กฎหมายกำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยงาน National Commission for the Management of Biodiversity (CONAGEBIO) ให้เป็นหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการอนุรักษ์ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยหน่วยงานนี้จะประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการต่างประเทศ รวมถึงกลุ่มชนพื้นเมือง เกษตรกร หอการค้า เป็นต้น โดยหน่วยงาน CONAGEBIO มีหน้าที่ที่สำคัญในการจัดทำนโยบายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพทั้งในเขตถิ่นกำเนิด (*in situ*) และ นอกถิ่นกำเนิด (*ex situ*) อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นหน่วยงานที่ให้คำปรึกษาสำหรับการจัดคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ นอกจากนี้หน่วยงานนี้ยังประกอบไปด้วยสำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิค (Technology Office) ที่รับผิดชอบ ตรวจสอบ และเป็นผู้อนุมัติการเข้าถึง

กฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพหมายเลข 7788 ฉบับนี้มีเนื้อหาที่สำคัญที่สรุปได้ดังนี้

Article 6 ได้กำหนดให้คุณสมบัติด้านชีวเคมี พันธุกรรมของส่วนประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในป่า หรือมีอยู่ทั่วไปเป็นของสาธารณะ รัฐมีอำนาจในการสำรวจ วิจัย แสวงหา ใช้ประโยชน์ ซึ่งสารประกอบความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นของสาธารณะ³⁷

กฎหมายกำหนดให้การดำเนินงานวิจัยใดๆ หรือการแสวงหาทรัพยากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัสดุพันธุกรรม หรือ สารชีวเคมี ซึ่งจะมีการดำเนินการภายในอาณาจักรสาธารณรัฐ

³⁷ Biodiversity Law No. 7788, Article 6. The biochemical and genetic properties of the components of biodiversity, wild or domesticated, belong to the public domain. The State will authorize the exploration, research, bioprospecting and use of the components of biodiversity which constitute part of the public domain, as well as the utilization of all the genetic and biochemical resources, by means of the rules of access established in chapter V of this law.

คอสตาริกานั้นจะต้องมีการขออนุญาตก่อนและจะต้องได้รับอนุญาต³⁸ โดยผู้ที่มีความต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องดำเนินการส่งเอกสารคำขอที่ประกอบไปด้วย เอกสารแสดงความยินยอมซึ่งได้แจ้งล่วงหน้าจากผู้แทนของสถานที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรชีวภาพที่ต้องการ โดยหน่วยงานที่หน้าที่ได้รับผิดชอบ ตรวจสอบ และเป็นผู้อนุมัติการอนุญาตเข้าถึงดังกล่าวได้แก่ สำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิค หลังจากสำนักงานด้านเทคนิคได้รับคำขอและมีการพิจารณาคำขอเรียบร้อยแล้ว สำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิค จะต้องวิเคราะห์ประเด็นที่ผู้ขอเข้าถึงต้องทำการเจรจากับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ของพื้นที่อนุรักษ์ ชนพื้นเมือง หรือเจ้าของพื้นที่ที่มีทรัพยากรชีวภาพที่ผู้เข้าถึงต้องการ เป็นต้น หลังจากการเจรจาจบสิ้นจะทำให้ได้เงื่อนไขในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และจะดำเนินการลงทะเบียนในการอนุญาตนั้นๆ ต่อไป

เมื่อได้มีการอนุญาตให้นักวิจัย หรือหน่วยงานวิจัย สามารถเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้แล้วนั้น นักวิจัย หรือหน่วยงานวิจัยที่ได้รับการอนุญาตในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้จะไม่สามารถส่งช่วงต่อหรือมอบอำนาจการอนุญาตไปให้นักวิจัยคนอื่น หรือหน่วยงานวิจัยอื่นได้ และนอกจากนั้นการอนุญาตนั้นจะจำกัดอยู่ในเฉพาะสารประกอบ ชีวเคมี ที่ได้มีการระบุไว้ในคำขอ และสามารถใช้ได้ในพื้นที่เฉพาะที่ทำการขออนุญาตไว้เท่านั้น โดยระยะเวลาในการได้รับอนุญาตนี้จะมีอายุจำกัดโดยจะมีอายุการอนุญาตสูงสุด 3 ปี³⁹ โดยใบอนุญาตที่ออกให้โดยสำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิคนั้นจะต้องมีการระบุไว้อย่างชัดเจนถึง แหล่งที่ได้มาของทรัพยากรชีวภาพ เงื่อนไขในการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ เช่น การห้ามหรืออนุญาตการส่งตัวอย่าง การฝากตัวอย่าง การตีพิมพ์ เผยแพร่ผลงาน ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นดุลพินิจของสำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิค⁴⁰

³⁸ Biodiversity Law No. 7788, Article 69. Access permit for research or bioprospecting . All research programs or bioprospecting related to genetic material or biochemicals of biodiversity meant to be carried out in Costa Rican territory require an access permit. For duly registered ex situ collections, the regulations of this law will set the procedure for

³⁹ Biodiversity Law No. 7788, Article 70. Validity, personal limits, components and territory The access permit indicated in the previous article will have a maximum validity of three years, renewable at the discretion of the Technical Office of the Commission. Such a permit is granted to a researcher or to a research centre. It is personal and nontransferable. It is materially limited to the authorized genetic components or biochemicals, and can only be used in the area or territory expressly indicated in it.

⁴⁰ Biodiversity Law No. 7788, Article 71 Characteristics and conditions An access permit for research or bioprospecting does not grant nor delegate rights. It only allows such activities to be carried out on previously agreed components of biodiversity. In it will be clearly stipulated: the certificate

อย่างไรก็ตามข้อกำหนดหรือเงื่อนไขสำหรับการพิจารณาการอนุญาตให้เข้าถึงของงานวิจัยที่ไม่หวังผลทางการค้ากับงานวิจัยนั้น ผู้ขออนุญาตจะต้องมีหลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นงานวิจัยที่มีลักษณะไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการหวังผลทางการค้า ในกรณีที่ใบอนุญาตได้มีการวางเงื่อนไขในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้ ผลประโยชน์ซึ่งผู้เข้าถึงจะต้องดำเนินการในการแบ่งปันกลับคืนสู่ตัวแทนของสถานที่ที่ทำการเข้าถึงนั้น โดยรูปแบบของผลประโยชน์นั้น อาจเป็นผลประโยชน์ในรูปแบบเงิน หรือในรูปแบบที่ไม่ใช่เงินก็ได้ หลังจากมีการอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพแล้ว สำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิคจะต้องมีการดำเนินการติดตามผลเพื่อดูว่ามีการกระทำใดที่ละเมิดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่ และในกรณีที่มีการพบการละเมิดเกิดขึ้นก็จะดำเนินการถอนใบอนุญาต

นอกจากนั้นสาธารณรัฐคอสตาริกายังมีการกำหนดให้มีหน่วยงานกลาง เป็นตัวแทนของประเทศซึ่งทำหน้าที่ดูแลโดยตรงในการทำสัญญาด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ทำให้การดำเนินงานด้านการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางทรัพยากรชีวภาพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ จนกระทั่งปี ค.ศ. 2010 สาธารณรัฐคอสตาริกาเป็นประเทศที่ได้รับรางวัล “Future Policy 2010” เพราะการดำเนินการด้านการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ากฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพของสาธารณรัฐคอสตาริกานั้น ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของในการออกกฎหมายในการส่งเสริมการอนุรักษ์ สงวนและการใช้หาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ที่ประเทศต่างๆ ควรจะนำมาพิจารณาเป็นตัวอย่างในการออกกฎหมายภายในประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

10. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศอินเดีย

อินเดียเป็นประเทศหนึ่งในทวีปเอเชียที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสมบูรณ์อย่างมาก นอกจากนี้ประเทศอินเดียยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างสูงกับการป้องกันการฉกฉวยทรัพยากรชีวภาพของประเทศตน เดิมทีนั้นประเทศอินเดียไม่มี

---

of origin, the possibility or prohibition to take out or export samples, or in its absence, their duplication and deposit; the periodic reports, the verification and control, the publicity and property of the results, as well as any other condition that, given the applicable rules of science and the technique, are necessary as per the discretion of the Technical Office of the Commission. These requirements will be determined in a different way for non-profit making and commercial research; in the case of the former, it should be reliably verified that there are no profit motives.

กฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ การอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพหรือความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศนั้นอาศัยกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ (Indian Forest Act 1927) พระราชบัญญัติการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตในป่า (Wildlife Protection Act 1972) และ พระราชบัญญัติการอนุรักษ์ป่า (Forest Conservation Act 1980) ซึ่งกฎระเบียบเหล่านี้ไม่มีหลักการเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ

แต่หลังจากมีอนุสัญญาระหว่างประเทศเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ และประเทศอินเดียได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศอินเดียจึงได้มีการพัฒนากฎหมายทางการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดขึ้นมา กฎหมายเหล่านี้ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร ค.ศ. 2001 พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 ซึ่งรายละเอียดของกฎหมายเหล่านี้ทางประเทศอินเดียได้มีการนำมาเผยแพร่ทางเวปไซด์ <http://www.nbaindia.org> เพื่อให้ทุกคนที่มีความประสงค์จะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพสามารถเข้าถึงและทราบแนวทางในดำเนินงานด้านการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศอินเดีย ซึ่งกฎหมายทางการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศอินเดียนั้น พอจะสรุปหลักการ ได้ดังนี้

10.1 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร 2001 (The Protection of Plant Varieties and Farmers' Rights Act 2001)⁴¹

กฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร 2001 (The Protection of Plant Varieties and Farmers' Rights Act 2001) หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า PPVFR Act 2001 นี้ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชดั้งเดิม หรือพันธุ์พืชที่มีปรากฏอยู่แล้วด้วย นอกเหนือไปจากการให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ซึ่งเป็นไปตามที่ข้อตกลงทริปส์ หากแต่ว่ารัฐบาลประเทศอินเดียบัญญัติกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อกระตุ้นส่งเสริมให้มีการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีการให้ความมั่นใจว่าจะได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมในการลงทุนดังกล่าว 2) เพื่อสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ในประเทศที่มีการดำเนินการผ่านการลงทุนทั้งในระดับในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรอินเดียมีเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพและวัตถุดิบในเพาะปลูก 3) เพื่อสร้างความตระหนักและให้ความ

⁴¹ National Biodiversity Authority (An Autonomous and Statutory Body of the Ministry of Environment and Forests, Government of India) "The Protection of Plant Varieties and Farmers' Rights Act 2001" retrieved on 12 August, 2013 from: <http://www.nbaindia.org>

คุ้มครองสิทธิเกษตรกรในฐานะที่เป็นผู้อนุรักษ์ ปรับปรุงและทำให้ทรัพยากรชีวภาพพืชคงอยู่เพื่อการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่

สาระสำคัญของกฎหมาย PPVFR Act 2001 นี้คือการให้ความสำคัญคุ้มครองพันธุ์พืชเนื่องจากประเทศอินเดียให้ความสำคัญของพันธุ์พืชทั้งใหม่และเก่า ดังนั้นบทบัญญัติภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 จึงจัดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ได้แก่ พันธุ์พืชใหม่ (new plant varieties) พันธุ์พืชที่มีอยู่เดิม (extant varieties) พันธุ์พืชของเกษตรกร (farmers' varieties) และพันธุ์พืชที่จำเป็นได้รับจากพันธุ์พืชดั้งเดิม (essentially derived varieties) โดยมีการให้คำจำกัดความของพันธุ์พืชเหล่านี้ ไว้ดังนี้

พันธุ์พืชใหม่ (New plant varieties) ได้แก่ พันธุ์พืชที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากพันธุ์พืชเดิมที่มีอยู่แล้ว และเมื่อนำไปทำการขยายพันธุ์ด้วยวิธีที่เหมาะสม พันธุ์นั้นยังคงมีลักษณะเฉพาะตัว ความคงตัว และความสม่ำเสมอในพันธุ์ไม่แตกต่างไปจากพันธุ์พืชในรุ่นก่อน⁴²

พันธุ์พืชที่มีอยู่เดิมหมายถึง (Extant varieties) พันธุ์พืชที่มีอยู่ในประเทศอินเดียซึ่งเป็นพันธุ์พืชที่เป็น พันธุ์เกษตรกร พันธุ์ที่เป็นที่รู้จักกันดี หรือพันธุ์ใดๆ ก็ตามที่เป็นพันธุ์พืชสาธารณะ⁴³

พันธุ์เกษตรกร (Farmers' varieties) หมายถึง พันธุ์ที่เกษตรกรใช้ในการเพาะปลูกและถูกคัดเลือกโดยเกษตรกรในที่เพาะปลูกของเกษตรกร หรือ พันธุ์ที่เป็นพันธุ์ป่าหรือพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของเกษตรกร⁴⁴

พันธุ์พืชที่จำเป็นได้รับจากพันธุ์พืชดั้งเดิม (Essentially Derived Varieties: EDV) กฎหมาย PPVFR Act 2001 ได้กำหนดไว้ว่า พันธุ์พืชจัดว่าเป็นพันธุ์พืชที่จำเป็นได้รับจากพันธุ์พืชดั้งเดิม หรือ พันธุ์พืช EDV ต่อเมื่อพันธุ์พืชนั้นมีลักษณะ ดังนี้ 1) เป็นพันธุ์ที่ได้รับจากพันธุ์ดั้งเดิมหรือจากพันธุ์ดั้งเดิมที่เป็นพันธุ์ที่จำเป็นได้รับจากพันธุ์ดั้งเดิม โดยที่พันธุ์ที่ปรับปรุงใหม่นี้ยังคงมีการแสดงออกของลักษณะเฉพาะตัวที่จำเป็นที่เป็นผลมาจากจีโนไทป์หรือการผสมผสานของจีโนไทป์ของพันธุ์ดั้งเดิม 2) เป็นพันธุ์ที่มีความแตกต่างอย่างเด่นชัดจากพันธุ์พืชดั้งเดิม และ 3) มีส่วนอื่น (ยกเว้นส่วนที่แตกต่าง) ที่เหมือนกับพันธุ์ดั้งเดิมซึ่งความเหมือนนี้เป็นลักษณะที่จำเป็นที่เป็นผลมาจากจีโนไทป์ หรือการผสมผสานของจีโนไทป์ของกับพันธุ์ดั้งเดิม

ดังนั้นพันธุ์พืชที่มีลักษณะบางลักษณะแตกต่างจากพันธุ์ดั้งเดิมอย่างชัดเจน ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมอันเนื่องจากการปรับปรุงพันธุ์ แต่นอกเหนือจากลักษณะที่แตกต่างนี้แล้ว พันธุ์พืช EDV ยังคงมีลักษณะสำคัญหรือลักษณะที่จำเป็น

⁴² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(za)

⁴³ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2 (j)

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2 (l)

อื่นๆเหมือนกับพันธุ์ตั้งต้นซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมของพันธุ์พืชตั้งต้น⁴⁵

กฎระเบียบด้านการคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกรของอินเดียนั้นได้มีการนำกฎระเบียบของอนุสัญญาของ UPOV (The International Union for the Protection of New Varieties of Plants) ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากลมาใช้เป็นแม่บท โดยเรื่องหลักการเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์นั้นรัฐบาลอินเดียได้มีการนำเข้ามาสอดแทรกในเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืชด้วย

ซึ่งเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์นั้นจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณี ดังนี้คือ 1) มีการนำพันธุ์พืชของเกษตรกรไปใช้ทำการปรับปรุงพันธุ์ 2) พันธุ์พืชใหม่ที่ปรับปรุงขึ้นมาได้เป็นพันธุ์ EDV และ 3) มีการนำพันธุ์ EDV ไปยื่นขอจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 ในกรณีที่มีการนำพันธุ์ EDV ที่ใช้พันธุ์เกษตรกรเป็นพันธุ์ตั้งต้น ผู้ยื่นขอจดทะเบียนจะต้องแสดงหลักฐานว่าเกษตรกรได้ยินยอมให้มีการใช้พันธุ์ของเกษตรกรในกระบวนการปรับปรุงพันธุ์ ไม่เช่นนั้นจะไม่มีกรมอภิศักปรับปรุงพันธุ์ให้จนกว่าจะมีการดำเนินการดังกล่าว⁴⁶ โดยการยินยอมให้ใช้พันธุ์เกษตรกรจะต้องเกิดขึ้นภายใต้การเจรจาตกลงร่วมกันระหว่างผู้ให้กับผู้รับพันธุ์⁴⁷

เมื่อพิจารณากฎหมาย PPVFR Act 2001 โดยละเอียดจะพบว่า ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้ในส่วนการขอเข้าถึง แต่มีข้อเรียกร้องให้มีการขอรับความยินยอมและการตกลงร่วมกันกับเกษตรกร ซึ่งอาจแสดงเป็นนัยได้ว่าเกษตรกรอาจจะสามารถเรียกร้องค่าตอบแทนจากการให้ใช้พันธุ์ของตนในการปรับปรุงพันธุ์พืช แต่ในส่วนที่เป็นการคุ้มครองสิทธิเกษตรกรของกฎหมายฉบับนี้ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ที่แสดงไว้อย่างชัดเจน

การคุ้มครองสิทธิเกษตรกรภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 ดังที่กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายฉบับนี้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองพันธุ์พืชเท่าๆ กับการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร ซึ่งการมีกฎระเบียบเรื่องสิทธิเกษตรกรทำให้กฎหมาย PPVFR Act 2001 มีความเฉพาะตัว การให้ความคุ้มครองสิทธิเกษตรกรนั้นไม่มีบทบัญญัติที่เป็นสากล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิเกษตรกรในระดับนานาชาติ แต่ยังไม่เคยมีการตกลงกันในระดับระหว่างประเทศถึงหลักการ รูปแบบ การดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิเกษตรกร ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2 (i)

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 43

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 23(6)

ของรัฐบาลที่จะต้องสร้างหลักการ รูปแบบ และการดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรด้วยตนเอง โดยเรื่องสิทธิเกษตรกรภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 ของอินเดียได้วางแนวทางการดำเนินเพื่อสิทธิเกษตรกรขึ้นมา โดยสิทธิเกษตรกรภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

10.1.1 สิทธิเกษตรกรในฐานะที่เป็นผู้ปรับปรุงพันธุ์พืช

กฎหมาย PPVFR Act 2001 ให้ความสำคัญกับเกษตรกรเทียบเท่ากับนักปรับปรุงพันธุ์ โดยกำหนดให้เกษตรกรผู้ทำการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิในการจดทะเบียนเป็นผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่นั้นในลักษณะเดียวกับนักปรับปรุงพันธุ์พืชอื่นๆ⁴⁸ โดยการเป็นผู้ทรงสิทธินั้นหมายความว่า การกระทำใดๆ ต่อพันธุ์พืช หรือส่วนขยายพันธุ์พืชของพันธุ์ที่ได้รับการคุ้มครองจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิ นอกจากนั้นยังตระหนักว่าเกษตรกรอาจมีปัญหารองทุนทรัพย์ในการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช จึงได้กำหนดให้เกษตรกรได้รับการยกเว้นจากการจ่ายค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียน รวมถึงยกเว้นการเสียค่าใช้จ่ายในกรณีที่เกษตรกรขอรับเอกสาร สำเนาคำพิพากษาหรือคำสั่งใดๆ ภายใต้กฎหมาย ฉบับนี้⁴⁹

10.1.2 สิทธิเกษตรกรในฐานะที่เป็นผู้ใช้เมล็ดพันธุ์พืช

กฎหมาย PPVFR Act 2001 ได้กำหนดให้เกษตรกรดำเนินการกิจกรรมบางอย่างได้โดยไม่ต้องถือเป็นการละเมิดสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ เพื่อไม่ต้องการให้การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่นี้มีส่วนในการกระทบต่อกิจกรรมตามปกติของเกษตรกร ดังนั้นกฎหมาย PPVFR Act 2001 จึงได้มีการกำหนดให้เกษตรกรมีสิทธิในการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครองที่ตนเก็บเกี่ยวไว้ไปใช้ในการเพาะปลูกในฤดูถัดไปได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของสิทธิ และนอกจากนั้นเกษตรกรยังสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์เหล่านี้ไว้ใช้ เพาะปลูก แลกเปลี่ยน หรือ ขายได้ด้วย โดยมีข้อจำกัดว่าห้ามกระทำการใดๆ บนภาชนะบรรจุเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เป็นที่รู้ว่าเป็นเมล็ดพันธุ์นั้นๆ เป็นเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่⁵⁰

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 (1) Notwithstanding anything contained in this Act, -

(i) a farmer who has bred or developed a new variety shall be entitled for registration and other protection in like manner as a breeder of a variety under this Act;

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 44 A farmer or group of farmers or village community shall not be liable to pay any fees in any proceeding before the Authority or Registrar or the Tribunal or the High Court under this Act or the rules made thereunder.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 (4) a farmer shall be deemed to be entitled to save, use, sow, resow, exchange, share or sell his farm produce including seed of a variety protected under this Act in the same manner

10.1.3 สิทธิเกษตรกรในฐานะที่เป็นผู้อนุรักษ์พันธุ์พืช

กฎหมาย PPVFR Act 2001 ได้ให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรที่เป็นผู้อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช โดยได้นำหลักการเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์มาใช้ในการให้ความคุ้มครองสิทธิเกษตรกรผู้อนุรักษ์พันธุ์พืช กฎหมายกำหนดให้เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรมีสิทธิได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์เป็นค่าตอบแทนในกรณีที่ เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรดังกล่าวมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการจดทะเบียน⁵¹ โดยรูปแบบของความช่วยเหลือนั้นอาจจะในฐานะเป็นแหล่งจัดหาทรัพยากร

กล่าวโดยสรุปได้ว่ากิจกรรมการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 จะกระทำเมื่อมีการนำพันธุ์พืชเกษตรกรมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ได้เป็นพันธุ์ EDV และจะทำการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชนั้น แต่เนื่องจากกฎหมาย PPVFR Act 2001 ฉบับนี้มีข้อเรียกร้องให้ผู้ยื่นขอจดทะเบียนพันธุ์พืชต้องมีการเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดถึงที่มาและแหล่งกำเนิดของพันธุ์พืช ตลอดจนเป็นถึงรายละเอียดที่สมบูรณ์ของพันธุ์พืชที่ได้มีการถูกปรับปรุงขึ้น แหล่งภูมิศาสตร์ รวมถึงรายชื่อเกษตรกร หรือชุมชนที่เป็นผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพ ทั้งนี้โดยการปิดบังข้อมูลเหล่านี้ถือว่ามีคามผิด ต้องเสียค่าปรับในมูลค่าสูงและหรือมีโทษจำคุก ซึ่งผู้ยื่นขอรับความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่จะต้องแสดงหลักฐานเหล่านี้โดยไม่มีการแบ่งแยกสัญชาติ

โดยหน่วยงานที่เป็นผู้ดำเนินการตัดสินใจในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ได้แก่หน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Authority) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นภายใต้กฎหมายฉบับนี้ โดยรายได้ที่ได้รับจากการแบ่งปันผลประโยชน์นี้จะถูกนำไปยังกองทุนพันธุกรรม (Gene Fund) ก่อนที่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะทำการพิจารณาจัดสรรส่วนแบ่งให้แก่ผู้สมควรได้รับ

ซึ่งเป็นประเด็นเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิเกษตรกรนี้ของอินเดียถือเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นประเด็นสำคัญที่ประเทศไทยควรนำมาพิจารณาในการตรากฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองเกษตรกรไทยต่อไปในอนาคต

---

as he was entitled before the coming into force of this Act : Provided that the farmer shall not be entitled to sell branded seed of a variety protected under this Act. *Explanation* : For the purposes of clause (iv), “branded seed” means any seed put in a package or any other container and labeled in a manner indicating

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 (2)

10.2 พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 (Biological Diversity Act, 2002)

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 (Biological Diversity Act, 2002) ฉบับนี้ได้ถูกจัดทำขึ้นมาเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและเพื่อกำหนดกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ที่เกิดมาจากองค์ความรู้ซึ่งมีที่มาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพในประเทศอินเดีย โดยไม่ว่าการใช้ทรัพยากรชีวภาพนั้นจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อการสำรวจ หรือเพื่อการใช้ประโยชน์อื่น นอกจากนั้นยังได้มีการกำหนดให้ครอบคลุมรวมไปถึงการถ่ายทอดการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีและการรับขอความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากทรัพยากรชีวภาพในประเทศอินเดีย

กฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดใช้บังคับกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่กระทำไม่ว่าจะโดยชาวต่างประเทศ หรือหน่วยงานระหว่างประเทศ หรือองค์กรต่างประเทศ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าการแบ่งปันผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศอินเดีย เมื่อมีการนำทรัพยากรชีวภาพของประเทศไปใช้ประโยชน์ ซึ่งการเข้าถึงและการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนี้ต้องได้รับการพิจารณาและต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ หรือที่เรียกว่า National Biodiversity Authority: NBA

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์⁵² ไว้ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ 2) เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และ 3) เพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพรวมไปถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพนั้นๆ

ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้จะใช้ชื่อว่า พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ แต่หากว่ามีเนื้อหาและขอบเขตภายในพระราชบัญญัตินั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพของประเทศ โดยมีเนื้อหาสำคัญที่สรุปได้ดังนี้

⁵² Andhra Pradesh State Biodiversity Board “Biological Diversity Act, 2002” retrieved August 1, 2013 from http://apbiodiversity.ap.nic.in/pdf/Biodiversity_book.pdf

10.2.1 หน่วยงานภายใต้พระราชบัญญัติ⁵³

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพได้จัดตั้งหน่วยขึ้นมาทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ โดยการจัดตั้งหน่วยงานเหล่านี้ออกเป็นลำดับชั้น ได้แก่

หน่วยงานระดับชาติ : หน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ หรือ National Biodiversity Authority: NBA) โดย NBA มีหน้าที่ดูแล และการออกกฎระเบียบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพโดยชาวต่างชาติ หรือหน่วยงานต่างชาติ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการนำทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ และการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในผลงานที่ได้จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานระดับรัฐ: คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งรัฐ (State Biodiversity Board: SBB) โดย คณะกรรมการ SBB นี้จะทำหน้าที่ในการดำเนินการเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพที่ดำเนินการโดยชาวอินเดีย และยังเป็นหน่วยงานที่ให้คำปรึกษารัฐบาลแห่งรัฐในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยยึดแนวปฏิบัติตามที่รัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนด

หน่วยงานระดับท้องถิ่น: คณะกรรมการการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Management Committee: BMC) โดย BMC นี้เป็นหน่วยงานที่ท้องถิ่นทุกหน่วยจะต้องจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการสนับสนุน การอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการจัดทำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัย อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง พันธุ์สัตว์ท้องถิ่นและจุลินทรีย์และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งการทำงานของ BMC ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้นั้นจะอยู่ภายใต้คำแนะนำของ NBA และ SBB

เมื่อพิจารณาถึงการจัดตั้งหน่วยงานของประเทศอินเดียจะเห็นได้ว่าการดำเนินการเป็นลำดับชั้น ทำให้การจัดการในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพนั้นชัดเจน โดยการใช้ทรัพยากรชีวภาพโดยที่มีชาวต่างชาติ หรือหน่วยงานต่างชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องนั้นจะต้องดำเนินการผ่านหน่วยงานหน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพ

⁵³ ธนิต ชังถาวร และคนอื่นๆ รายงานการวิจัยโครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช. อ่างแล้ว หน้า 3

แห่งชาติ (NBA) ในขณะที่เรื่องการใช้ทรัพยากรชีวภาพโดยชาวอินเดียนั้นดำเนินการผ่านหน่วยงานระดับรัฐ ส่วนหน่วยงานระดับท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่ดูแลเรื่องการอนุรักษ์เป็นหลัก แต่กฎหมายประเทศไทยยังไม่ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นลำดับขั้น ปัจจุบันมีเพียงสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รับผิดชอบเท่านั้น

10.2.2 การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

กฎระเบียบการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้ถูกกำหนดไว้ใน บทที่ 2 ของพระราชบัญญัติ ซึ่งจากกฎระเบียบสามารถกล่าวได้ว่าประเทศอินเดียให้ความสำคัญกับการปกป้องการฉกฉวยทรัพยากรชีวภาพโดยชาวต่างชาติเป็นหลัก ดังจะเห็นได้ว่าไม่มีการสร้างข้อกำหนดในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในกรณีที่ชาวอินเดียในประเทศอินเดียเป็นผู้ใช้ทรัพยากรชีวภาพนั้น หากว่าการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้นกระทำโดยบุคคลที่ไม่ใช่ชาวอินเดีย หรือเป็นชาวอินเดียแต่มีแหล่งพำนักอยู่ในต่างประเทศ บุคคลเหล่านี้ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดไว้

มาตรา 3(2)⁵⁴ กำหนดให้บุคคลต่อไปนี้ต้องได้รับการอนุมัติจากหน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) เมื่อมีการนำทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพไปใช้ประโยชน์ บุคคลที่ไม่มีสัญชาติอินเดีย บุคคลที่มีสัญชาติอินเดียแต่ไม่ได้พำนักอยู่ในประเทศอินเดีย นิติบุคคล สมาคม หรือหน่วยงานที่ไม่ได้จดทะเบียนอยู่ในประเทศอินเดีย หรือ จดทะเบียนในประเทศอินเดีย แต่ผู้ถือหุ้น หรือ ผู้ร่วมทุนเป็นบุคคลที่ไม่ได้ถือสัญชาติอินเดีย

นอกจากนั้นกฎหมายยังได้ห้ามทำการถ่ายโอนผลงานที่ได้จากการวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพที่เกิดขึ้นหรือได้รับจากประเทศอินเดีย เพื่อผลประโยชน์ในรูปแบบเงินหรือทำการถ่ายโอนผลงานเหล่านี้ให้กับบุคคลที่ไม่ได้ถือสัญชาติอินเดียและไม่มีที่พำนักในประเทศอินเดีย หรือให้กับหน่วยงานที่ไม่ได้จดทะเบียนในประเทศอินเดีย หรือ เป็นหน่วยงานในอินเดียที่ไม่มีผู้ถือหุ้นส่วนเป็นชาวอินเดีย โดยไม่ได้รับอนุญาตจากหน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) โดยข้อห้ามนี้มีผลบังคับใช้กับบุคคลที่เป็นชาวอินเดียด้วย แต่มีข้อยกเว้นกรณีการตีพิมพ์ เผยแพร่ผลงานวิจัย หรือการสัมมนาวิชาการ ที่สามารถทำได้แต่ต้องดำเนินการภายใต้แนวปฏิบัติของรัฐบาลกลาง⁵⁵

⁵⁴ Ministry of law and justice “Biological Diversity Act, 2002” มาตรา 3(2) retrieved August 1, 2013 from http://apbiodiversity.ap.nic.in/pdf/Biodiversity_book.pdf

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน มาตรา 4

ในกรณีที่เป็นกรวิจัยและพัฒนา การสำรวจทรัพยากรชีวภาพ การเก็บสะสมชนิดพันธุ์ ยีน หรือส่วนประกอบของทรัพยากรชีวภาพ ถ้าการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ นักวิจัยหรือบุคคลชาวอินเดียผู้ดำเนินการเข้าถึงหรือแสวงหาทรัพยากรชีวภาพจำเป็นจะต้องทำการส่งรายละเอียดการจัดเก็บทรัพยากรชีวภาพ (prior intimation) ให้แก่คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งรัฐที่เกี่ยวข้อง (SBB) ก่อนดำเนินการจัดเก็บที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัยและพัฒนาในการใช้ทรัพยากรชีวภาพของอินเดียนั้น แต่ถ้าเป็นกรณีคนท้องถิ่นหรือชาวชุมชนที่ดำเนินศึกษาเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน ไม่มีความจำเป็นต้องดำเนินการขออนุญาตเพื่อเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ รวมถึงไม่ต้องขออนุญาตในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว⁵⁶

ถ้าเป็นการดำเนินงาน โครงการวิจัยและพัฒนาร่วมที่เกี่ยวข้องกับการ โอนถ่ายหรือแลกเปลี่ยนทรัพยากรชีวภาพหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพระหว่างสถาบัน รวมถึงสถาบันวิจัยอินเดียที่รัฐบาลให้การสนับสนุนที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศ โดยโครงการความร่วมมือนี้สอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดโดยรัฐบาลกลางและรัฐบาลกลางยอมรับ การดำเนินงานนี้ไม่ต้องขออนุญาตเพื่อเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

10.2.3 การขอดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

กฎหมายฉบับนี้ได้ข้อกำหนดว่า ถ้าบุคคลใดๆ หรือ หน่วยงานใดๆ ทั้งที่เป็นสัญชาติอินเดีย หรือไม่สัญชาติอินเดีย ไม่ว่าจะมิถุนันท์ในประเทศอินเดียหรือไม่มี ถ้าจะขอรับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกประเทศอินเดียในสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นผลงานมาจากการทำงานวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพของอินเดีย หรือใช้ข้อมูลทางด้านทรัพยากรชีวภาพของอินเดีย ผู้ยื่นขอรับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากหน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) ก่อนที่จะทำการยื่นขอรับความคุ้มครองนั้นๆ โดยที่หน่วยงานทรัพยากรชีวภาพแห่งชาติจะทำการพิจารณาคำขอและส่งผลการอนุมัติภายใน 90 วันนับตั้งแต่ได้รับเรื่องคำร้องนั้น⁵⁷

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน มาตรา 7 No person, who is a citizen of India or a body corporate, association or organization which is registered in India, shall obtain any biological resource for commercial utilization, or bio survey and bio utilization for commercial utilization except after giving prior intimation to the State Biodiversity Board concerned: Provided that the provisions of this section shall not apply to the local people and communities of the area, including growers and cultivators of biodiversity, and vaidas and hakims, who have been practicing indigenous medicine.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน มาตรา 6 (1) No person shall apply for any intellectual property right, by whatever name called, in or outside India for any invention based on any research or information on a biological resource obtained from India without obtaining the previous approval of the National Biodiversity

อย่างไรก็ตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการขอจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ดังกล่าวนี้นี้ จะไม่บังคับใช้กับการขอรับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายพันธุ์พืชที่ออกโดยรัฐสภา⁵⁸ ซึ่งกฎหมายพันธุ์พืชที่ประเทศอินเดียมีก็คือพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร 2001 (PPVFR Act 2001) ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยสิทธิที่ได้รับภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 นี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการสำเนาเอกสารที่เกี่ยวข้องและจัดส่งให้หน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA)⁵⁹

10.2.4 การแบ่งปันผลประโยชน์

การแบ่งปันผลประโยชน์นี้ หน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีอำนาจในการพิจารณา ตลอดจนมีอำนาจในการเรียกร้องการแบ่งปันผลประโยชน์ในกรณีที่มีการได้รับอนุญาตในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เพื่อให้มั่นใจว่าเงื่อนไขในการแบ่งปันมีความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน โดยการเรียกร้องการแบ่งปันผลประโยชน์นั้น หน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) จะกระทำการขึ้นภายใต้การตกลงร่วมกันระหว่างฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ หน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) ผู้ขออนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ หรือชุมชนท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งหรือเป็นผู้ดูแลทรัพยากรชีวภาพ⁶⁰

หน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) จะเรียกร้องการแบ่งปันผลประโยชน์หลายรูปแบบ⁶¹ ได้แก่ การขอเป็นเจ้าของร่วมในการจดทะเบียนคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การถ่ายทอดเทคโนโลยี ผลประโยชน์ในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น การให้นักวิจัยชาวอินเดียมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ขอทำการเข้าถึง เป็นต้น การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือด้านการกุศล ผลประโยชน์ในรูปแบบตัวเงิน เช่น ค่าธรรมเนียมการแบ่งปันผลประโยชน์ ค่า royalties รวมถึงการแบ่งปันผลกำไรที่ได้จากการนำผลงานไปใช้เชิงพาณิชย์

Authority before making such application. Provided that if a person applies for a patent, permission of the National Biodiversity Authority may be obtained after the acceptance of the patent but before the sealing of the patent by the patent authority concerned: Provided further that the National Biodiversity Authority shall dispose of the application for permission made to it within a period of ninety days from the date of receipt thereof.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน มาตรา 6 (3)

The provisions of this section shall not apply to any person making an application for any right under any law relating to protection of plant varieties enacted by Parliament.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 6(4)

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน มาตรา 21 (1)

⁶¹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 21 (2)

ผลประโยชน์รูปแบบเงินที่ทางหน่วยงานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (NBA) เรียกเก็บได้จะถูกนำส่งเข้าสู่กองทุนความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Fund) โดยการแบ่งปันของกองทุน⁶² นี้จะมีไว้สำหรับแบ่งปันให้กับ 1) ผู้ที่จะขอรับผลประโยชน์⁶³ ซึ่งหมายถึงผู้อนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ผู้สร้างสรรค์และผู้เป็นเจ้าขององค์ความรู้ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการใช้ ตลอดจนนวัตกรรมและวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการใช้และการประยุกต์ใช้ ใน ทรัพยากรชีวภาพ 2) การอนุรักษ์ ส่งเสริมทรัพยากรชีวภาพและการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นแหล่งการเข้าถึงของทรัพยากรชีวภาพ และ 3) การพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ที่เป็นแหล่งการเข้าถึงของทรัพยากรชีวภาพ ภายใต้การปรึกษาร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

ในกรณีที่ทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้นั้นมีที่มาจากแหล่งที่เฉพาะเจาะจงหรือจากกลุ่มที่เฉพาะเจาะจง NBA อาจนำส่งเงินที่ได้รับจากการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพจากแหล่งนั้นๆ ไปสู่แหล่งทรัพยากรชีวภาพนั้นโดยตรง ทั้งนี้ทั้งนั้นจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่ได้ทำกันตกลงกันไว้ในสัญญาการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์⁶⁴

⁶² เรื่องเดียวกัน มาตรา 27(2) The Fund shall be applied for

(a) channeling benefits to the benefit claimers;

(b) conservation and promotion of biological resources and development of areas from where such biological resources or knowledge associated thereto has been accessed;

(c) socio-economic development of areas referred to in clause (b) in consultation with the local bodies concerned.

⁶³ มาตรา 2 (a) "benefit claimers" means the conservers of biological resources, their byproducts, creators and holders of knowledge and information relating to the use of such biological resources, innovations and practices associated with such use and application;

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน มาตรา 21(3)

Where any amount of money is ordered by way of benefit sharing, the National Biodiversity Authority may direct the amount to be deposited in the National Biodiversity Fund; Provided that where biological resource or knowledge was a result of access from specific individual or group of individuals or organizations, the National Biodiversity Authority may direct that the amount shall be paid directly to such individual or group of individuals or organizations in accordance with the terms of any agreement and in such manner as it deems fit.

10.2.5 บทลงโทษ

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 (Biological Diversity Act, 2002) ฉบับนี้นอกจากจะได้มีการกำหนดในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้ ยังมีข้อกำหนดบทลงโทษในกรณีที่มีการฝ่าฝืนกฎระเบียบภายใต้พระราชบัญญัติไว้ดังนี้

ในกรณีที่บุคคลที่มีหน้าที่จะต้องทำการขออนุญาตเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การถ่ายโอนผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพของอินเดีย หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องต่อรวมทั้งการขออนุญาตการขอรับความคุ้มครองในทรัพย์สินทางปัญญาต่อ NBA ทำการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่นั้นๆ หรือมีความตั้งใจที่จะฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่นั้นๆ บุคคลเหล่านั้นจะต้องโทษจำคุกระยะเวลาหนึ่งซึ่งจะไม่เกิน 5 ปี หรือถูกปรับเป็นเงินไม่เกิน 10,000 รูปี (อัตราแลกเปลี่ยน 1,000 รูปี เท่ากับ 498.38 บาท) หรือทั้งจำทั้งปรับ⁶⁵

แต่ในกรณีที่ประชาชนหรือนิติบุคคลสัญชาติอินเดียทำการฝ่าฝืนไม่ทำการส่งรายละเอียดการจัดเก็บทรัพยากรชีวภาพ (prior intimation) ให้แก่คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งรัฐที่เกี่ยวข้อง (SBB) ก่อนดำเนินการจัดเก็บ จะได้รับโทษน้อยกว่าบุคคลสัญชาติอื่น โดยการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามนี้จะต้องโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 5,000 รูปี หรือทั้งจำทั้งปรับ⁶⁶

ในกรณีที่บุคคลใดๆ ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามแนวทางหรือคำสั่งที่รัฐบาลกลาง รัฐบาลแห่งรัฐและหน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติกำหนดโดยที่ไม่มีโทษระบุในกฎหมายฉบับนี้ บุคคลนั้นจะต้องโทษเสียค่าปรับไม่เกิน 1000 รูปี หากมีการทำผิดเป็นครั้งที่สองค่าปรับก็จะเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวน 2,000 รูปีหรือในกรณีที่ยังมีความผิดซ้ำๆ จะต้องเสียค่าปรับ เพิ่มจนถึง 2,000 รูปีทุกวันที่มีการกระทำความผิดต่อเนื่อง⁶⁷

เมื่อพิจารณากฎระเบียบภายใต้พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 (Biological Diversity Act, 2002) ของประเทศอินเดียนั้น จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวปฏิบัติบอนน์ และเป็นกฎระเบียบที่เห็นความสำคัญต่อการพัฒนางานวิจัยและพัฒนาในประเทศ โดยการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาในประเทศที่โดยชาวอินเดียนั้น ไม่จำเป็นต้องทำการขออนุญาตเข้าถึง ยกเว้นในกรณีที่งานวิจัยและพัฒนานั้นมีวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์ ซึ่งจะต้องมีการแจ้งต่อหน่วยงานระดับรัฐ นอกจากนี้กฎหมายฉบับนี้ยังให้ความสำคัญโดยตรงกับการใช้ทรัพยากรชีวภาพ

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน มาตรา 55(1)

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน มาตรา 55(2)

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน มาตรา 56

โดยชาวต่างชาติ เพื่อป้องกันการนำทรัพยากรชีวภาพของประเทศไปใช้หาประโยชน์โดยไม่มี การแบ่งปันผลประโยชน์กลับคืน

นอกจากประเทศอินเดียจะมีกฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้น ประเทศอินเดียยัง จัดการความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศ⁶⁸ โดยใช้เครื่องมือหลายประการ เช่น การจดทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชน (Peoples' Biodiversity Registers) ห้องสมุด ดิจิตอลภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge Digital Library (TKDL)

การจดทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชน (Peoples' Biodiversity Registers) หรือการจดทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน Community Biodiversity Registers (CBRs) การจดทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชนนี้ถือเป็น การพัฒนา แนวทางการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่โดดเด่นของประเทศอินเดีย โดยครอบคลุมจะภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรชีวภาพในหลากหลายสาขา โดยกลุ่ม NGOs เป็นผู้ริเริ่มและพัฒนา กิจกรรมขึ้นนี้ จากนั้นรัฐบาลท้องถิ่นบางแห่งของอินเดียได้นำไปขยายผล ตัวอย่างเช่น รัฐ Karnataka รัฐบาลท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนจาก NGOs ในการพัฒนาการขึ้นทะเบียนความ หลากหลายทางชีวภาพขึ้น มีการออกเป็นระเบียบของรัฐขึ้นมารองรับ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันภายใต้ ชื่อ "Biodiversity Conservation Order 1996" นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการความ หลากหลายทางชีวภาพในระดับรัฐ และระดับท้องถิ่น โดยมีการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของ องค์กรและประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่รัฐบังกาลอร์ กลุ่ม The Centre for Ecological Sciences ร่วมกับ ประชาชนกว่า 75 กลุ่มได้มีการร่วมกันจัดทำเพื่อขึ้นทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของ พวกเขา กลุ่ม Gene Campaign ดำเนินงานบันทึกความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นใน รัฐ Bihar รัฐ Madhya Pradesh โดยความช่วยเหลือของเยาวชน ผู้อาวุโส รวมทั้งหมอพื้นบ้านใน หมู่บ้านเป็นผู้ให้คำแนะนำและให้ข้อมูล เป็นต้น

ห้องสมุดดิจิตอลภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge Digital Library (TKDL) รัฐบาลอินเดียได้ริเริ่มการจัดทำฐานข้อมูลดิจิตอลเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาในช่วงหลายปีที่ผ่านมาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน ประเทศอินเดียถูกจดสิทธิบัตรโดยบริษัทต่างชาติ โดยในหลายกรณีนั้นการจดสิทธิบัตรใน ต่างประเทศมิได้เป็นการวิจัยขึ้นใหม่แต่ประการใด ซึ่งเมื่อมีการนำเอกสารและข้อมูลขึ้นมาหักล้าง สิทธิบัตรดังกล่าวได้ก็สามารถถูกเพิกถอนไปในที่สุด เช่น กรณีการยกเลิกสิทธิบัตรยารักษาใน

⁶⁸ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (มีย. 2552) "โลกาภิวัตน์กับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ" ค้นคืนวันที่ 9 สิงหาคม 2556 จาก <http://www.biothai.net/node/5095>

สหรัฐ และการยกเลิกสิทธิบัตรสะเคาในยุโรป การจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลนี้จัดทำภาษาต่างๆ 4 ภาษา คือ อังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น โดยเนื้อหาครอบคลุมสูตรยาอายุรเวช 35, 000 ตำรับ การรวบรวมนี้จะทำควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูลสิทธิบัตรระหว่างประเทศ ทำให้สามารถค้นหาได้โดยง่าย ตามรายชื่อพืช ตำรับยา ศัพท์ต่างๆของอายุรเวช หลักการและความหมาย และแหล่งอ้างอิง นอกจากนี้ยังมีการจัดส่งไปยังสำนักงานสิทธิบัตรในในสหรัฐ ยุโรป ญี่ปุ่น และอื่นๆ ที่ประสงค์จะตรวจสอบว่าการวิจัยนั้นมีความใหม่หรือไม่ หรือเพื่อป้องกันมิให้เกิดโจรสลัดชีวภาพ

แม้จะดูเหมือนว่าจะสามารถป้องกันการจดสิทธิบัตรจากต่างชาติได้ระดับหนึ่ง แต่การใช้กลไกดังกล่าวนี้ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่าจะเป็นการสร้างฐานข้อมูลขนาดใหญ่สำหรับภาคอุตสาหกรรมในการเข้ามาใช้ประโยชน์ได้สะดวกและง่ายขึ้น และนอกจากนั้นอาจจะไม่มีหลักประกันว่าเมื่อมีการต่อยอดทรัพยากรและภูมิปัญญาจากท้องถิ่นไปจดสิทธิบัตรแล้วจะมีการดำเนินการเพื่อปกป้องผลประโยชน์และผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นได้อย่างไร

เมื่อศึกษาและพิจารณาถึงกฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของต่างประเทศจะพบว่า มีประเด็นที่เหมือนกันกรณีหลักการเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ แต่กรณีของประเทศอินเดียนั้นรัฐบาลอินเดียได้มีการนำเข้ามาสอดแทรกในเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืชด้วย ซึ่งกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยก็ได้มีการนำเข้ามาสอดแทรกไว้เช่นเดียวกัน แต่ขณะเดียวกันประเทศอินเดียก็มีข้อแตกต่างจากกฎหมายประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเทศอินเดียมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ โดยแบ่งตามลักษณะของการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม โดยแบ่งเป็น 3 หน่วยงาน คือ หน่วยงานความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ หรือ National Biodiversity Authority (NBA) รับผิดชอบดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ผู้ขอเข้าถึงไม่ใช่พลเมืองอินเดีย หน่วยงานระดับรัฐ: คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งรัฐ (State Biodiversity Board: SBB) รับผิดชอบดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ผู้ขอเข้าถึงเป็นพลเมืองอินเดีย หน่วยงานระดับท้องถิ่น: คณะกรรมการการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Management Committee: BMC) รับผิดชอบในการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในทรัพยากรพันธุกรรม

การที่มีหน่วยงานรับผิดชอบตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ตลอดจนการมีกฎหมายเพื่อนำมาใช้กำกับดูแล และมีกลไกต่างๆที่ จะช่วยให้การดำเนินการด้านการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของประเทศอินเดียเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพ ซึ่งประเทศไทยควรนำมาพิจารณาเพื่อที่นำมาปรับใช้ต่อไปไม่ว่าจะเป็นการบัญญัติกฎหมาย หรือการกำหนดแนวปฏิบัติ

11. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศประเทศฟิลิปปินส์

ประเทศฟิลิปปินส์เป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยประเทศฟิลิปปินส์ถือเป็นประเทศที่ประกอบด้วยเกาะต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ประมาณ 7,100 เกาะ โดยตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก

ประเทศฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่มีทรัพยากรชีวภาพอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ทรัพยากรชีวภาพเหล่านี้เป็นสามารถแหล่งของการพัฒนา หรืออาหารต่างๆ ตัวอย่างเช่น พืชจากหอยทากทะเลในประเทศฟิลิปปินส์สามารถนำไปทำเป็นยาบรรเทาปวดที่ได้ผลดีกว่ามอร์ฟิน โดยบริษัทยาของสหรัฐอเมริกาได้ทำการจดสิทธิบัตรยาที่ผลิตได้จากหอยทากทะเลนี้ถึง 3 ฉบับหรือ กรณียา Erythromycin ซึ่งเป็นยาปฏิชีวนะที่มีชื่อเสียงก็ทำมาจากสารสกัดในดินที่พบในจังหวัด อิลโล-อิลโล (Ilo-ilo province) ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งทั้ง 2 กรณีนี้ บริษัทที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์เป็นอย่างมากจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว ก็ไม่ได้มีการแบ่งปันผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศฟิลิปปินส์แต่อย่างไร⁶⁹

แต่หลังจากที่ประเทศฟิลิปปินส์ได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศฟิลิปปินส์ก็ได้มีการจัดทำกฎหมาย ตลอดจนออกกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ขึ้นมาใช้ภายในประเทศ โดยมีกฎหมายที่กำกับดูแลเรื่องการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในประเทศฟิลิปปินส์ที่สำคัญอยู่ 2 ฉบับ ได้แก่ คำสั่งหมายเลขที่ 247 (Executive Order No. 247) และ พระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่า (the 2001 Wildlife Resources Conservation and Protection Act) นอกจากนี้ยังได้มีการออกกฎและระเบียบการปฏิบัติขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2547 อีกทั้งยังได้มีการจัดทำแนวปฏิบัติ สำหรับกิจกรรมการแสวงหาทรัพยากรในประเทศฟิลิปปินส์ ปี 2004 เพื่อประกอบในการกำกับดูแลการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพภายใต้พระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่า ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

⁶⁹ วิวัฒน์ สรรพคุณ (2556) “การให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นตามกฎหมายต่างประเทศ” *วารสารจตุรนิติ* (พฤษภาคม-มิถุนายน 2556): หน้า 34-39 ค้นคืน 10 พฤศจิกายน 2556 จาก http://www.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCkeditor/upload/Image/b/b160%20Jun_10_3.pdf

11.1 คำสั่งหมายเลขที่ 247 (Executive Order No. 247) ⁷⁰

ประเทศฟิลิปปินส์ได้มีการออกคำสั่งหมายเลขที่ 247 หรือที่เรียกว่า Executive Order No. 247 โดยคำสั่งนี้ได้ถูกบัญญัติขึ้นมาในปี ค.ศ. 1995 เพื่อบังคับใช้กับการนำทรัพยากรชีวภาพหรือทรัพยากรพันธุกรรมที่มีอยู่ในที่สาธารณะที่รัฐเป็นผู้ถือครองไปใช้ประโยชน์ โดยได้มีการกำหนดให้ผู้ที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ จะต้องได้รับอนุญาตจาก ชุมชนหรือหน่วยงานที่ดูแลของชุมชนนั้นๆ ก่อนที่จะเข้าไปดำเนินการในเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งหลักการในการเข้าถึงและได้รับอนุญาตนี้เป็นไปตามหลักการกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

นอกจากนั้นยังได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรม (Inter-Agency Committee on Biological and Genetic Resources) ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม DENR (Department of Environment Natural Resources) หน่วยงานนี้จะสร้างหน่วยงานในการกำกับดูแลซึ่งจะทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการอนุมัติการตามคำสั่งหมายเลข 247 โดยหน่วยงานกลางจะทำหน้าที่ดำเนินการเรื่องคำขอเพื่อการงานวิจัยและอนุมัติ

การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ⁷¹ สำหรับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้น ได้กำหนดให้ผู้ที่ต้องการขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศฟิลิปปินส์ จะต้องดำเนินการส่งคำขอเพื่อขออนุญาตจากคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมก่อน โดยผู้ขอจะต้องยื่นข้อเสนอโครงการซึ่งต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ แหล่งที่มาของเงินทุน ระยะเวลาในการดำเนินการ รายชื่อทรัพยากรชีวภาพที่ต้องการใช้ ตลอดจนปริมาณที่ต้องการใช้ นอกจากนี้จะต้องจัดทำสำเนาหนึ่งชุดเพื่อนำส่งให้กับหัวหน้าชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนพื้นบ้านที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นเมื่อได้รับความยินยอมจากชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องแล้ว การเข้าถึงจึงจะกระทำได้ โดยผู้ที่มีอำนาจในการอนุมัติคำขอการเข้าถึงนี้ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น หรือ พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลใน

⁷⁰ Philippine Center on Transnational Crime “Executive Order No. 247” retrieved on October 6 ,2013 from: <http://www.pctc.gov.ph/laws/s95EO247.htm>

⁷¹ เรื่องเดียวกัน Executive Order No. 247 Section 2 Consent of Indigenous Cultural Communities.

- a. Prospecting of biological and genetic resources shall be allowed within the ancestral lands and domains of indigenous cultural communities only with the prior informed consent of such communities; obtained in accordance with the customary laws of the concerned community.
- b. Prospecting of biological and genetic resources shall be allowed only with the prior informed consent of the concerned local communities.

ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งระยะเวลาในกำหนดให้การพิจารณาคำขออนุญาตนั้นจะต้องกระทำ 60 วัน หลังจากได้รับคำขออนุญาต⁷²

หลังจากที่ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้รับการอนุญาตในการให้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพแล้ว จากนั้นผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องลงนามในสัญญา โดยการทำสัญญานี้จะพิจารณาจากข้อเสนอโครงการที่ขออนุญาตเข้ามาว่ามีลักษณะในการดำเนินการอย่างไร ซึ่งสัญญาจะมี 2 ประเภท ได้แก่ สัญญาการทำวิจัยด้านวิชาการ (Academic Research Agreement) และสัญญาการทำวิจัยด้านการค้า (Commercial Research Agreement) โดยในการทำสัญญาทั้ง 2 ประเภทนี้ จะต้องมีการข้อกำหนดขึ้นไว้ในสัญญาดังนี้⁷³

ตัวอย่าง (specimens) ที่จะถูกนำออกจากพื้นที่นั้นจะต้องจำกัดตามที่ได้รับอนุญาตทั้งรายการและปริมาณของตัวอย่าง(specimens) ที่จะอย่างเคร่งครัด ตัวอย่าง(specimens) ทั้งหมดที่เก็บรวบรวมจะต้องมีการฝากเก็บไว้ที่หน่วยงานจัดเก็บของพิพิทภัณฑ์แห่งชาติ หรือหน่วยงานที่กำหนดโดยรัฐบาล

การเข้าถึงตัวอย่าง(specimens) และข้อมูลสำคัญที่มีการฝากเก็บนั้น ประชาชนชาวฟิลิปปินส์ควรจะได้รับอนุญาตในการเข้าถึงตัวอย่าง(specimens) ดังกล่าว เมื่อมีการฝากเก็บในสถานที่ซึ่งใช้เก็บสิ่งต่างๆ อย่างปลอดภัยในต่างประเทศ

หน่วยงานจัดเก็บต้องแจ้งหน่วยงานรัฐ รวมทั้ง ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องในผลการค้นพบจากการดำเนินการที่ได้กระทำขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์

สัญญาจะต้องมีการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์กลับคืนให้กับรัฐบาล ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนพื้นบ้าน หรือเฉพาะบุคคล หรือ ผู้ได้รับประโยชน์ที่กำหนดไว้ในกรณีที่มีการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์เกิดขึ้นจากทรัพยากรชีวภาพที่ได้ถูกนำไปใช้ โดยการแบ่งปันนี้อาจจะมีการต่อรองในรูปแบบอื่นที่เหมาะสมได้

⁷² เรื่องเดียวกัน Executive Order No. 247 Section 4

Application for Academic Research Agreement and Commercial Research Agreement. The applicant shall first submit an application for a Research Agreement to the Inter – Agency Committee on Biological and genetic Resources through the Protected Areas and Wildlife Bureau (PAWB). It must include a research proposal stating the purpose, source of funds, duration and a list of biological and genetic materials and the amount to be taken. The requisites for research agreements are in Appendix B. A copy of the proposal must be submitted to the recognized head of the local or indigenous cultural community or communities that may be affected. Action on the proposal shall be made only after 60 days has lapsed after a copy of the proposal is received by the persons concerned.

⁷³ เรื่องเดียวกัน Executive Order No. 247 Section 5

หน่วยงานรัฐอาจจะระงับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เมื่อใดก็ได้ หากพิจารณาว่าผู้ที่ได้รับอนุญาตได้ละเมิดข้อตกลง และสัญญาอาจจะถูกเพิกถอนได้หากพิจารณาว่ามีผลกระทบต่อผลประโยชน์และความสุขประชาชน

ต้องมีการรายงานสถานภาพของการวิจัยและสภาพนิเวศวิทยา และ/หรือสายพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง ต่อคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมตามที่ตกลงกันได้

ถ้าเป็นการจัดเก็บเพื่อการค้า หรือกรณีเป็นชาวต่างชาติ ต้องมีนักวิจัยที่มีสัญชาติชาวฟิลิปปินส์ร่วมอยู่ด้วย

กรณีการจัดเก็บเพื่อการค้า ควรที่จะถูกส่งเสริมให้เป็นประโยชน์ต่องานบริการมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการ และผู้ที่จัดเก็บเพื่อการค้าควรที่จะถ่ายโอนอุปกรณ์ให้กับสถาบันของประเทศฟิลิปปินส์

ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมต่อหน่วยทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม DENR (Department of Environment Natural Resources) ในอัตราที่คณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมกำหนดไว้

การอนุญาตเพื่อการค้ากำหนดระยะเวลาในการอนุญาตไว้ เป็นเวลา 3 ปี และสามารถต่ออายุได้โดยการตัดสินใจต่ออายุขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรม

กรณีเป็นสายพันธุ์ที่เกี่ยวกับโรคเฉพาะถิ่น ต้องมีบันทึกที่แสดงให้เห็นว่าสถาบันของฟิลิปปินส์ที่ได้มอบหมายจะสามารถเข้าถึงในเทคโนโลยีได้และสามารถใช้เพื่อการค้าและในท้องถิ่นได้ โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้จัดเก็บ อย่างไรก็ตามเงื่อนไขสามารถต่อรองกันได้ถึงความเหมาะสม

นอกจากข้อกำหนดขั้นต่ำที่ต้องมีในสัญญาดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว หากเป็นกรณีสัญญาการทำวิจัยด้านวิชาการ ได้มีการกำหนดเพิ่มเติม ดังนี้

สัญญาการทำวิจัยแบบวิชาการ นั้นจะอนุมัติให้กับผู้ขอที่เป็นหน่วยงานมหาวิทยาลัยของประเทศฟิลิปปินส์ และสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐบาลในประเทศเท่านั้น แต่ถ้าหากมีการนำทรัพยากรชีวภาพจากแหล่งนั้นไปใช้ในโครงการที่แตกต่างไป นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัยที่ทำงานในหน่วยงานนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องทำการขออนุญาตเพื่อเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพอีก โดยการอนุญาตนั้นจะจำกัดปริมาณทรัพยากรชีวภาพที่นักวิจัยสามารถนำไปใช้ โดยอายุของการอนุญาตสูงสุดคือ 5 ปี

และสามารถขอต่ออายุได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาทบทวนของคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรม⁷⁴

แต่หากมีการเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานวิจัยเป็นการทำงานวิจัยเพื่อการค้าหน่วยงานหรือสถาบันต้องมาทำสัญญาการทำวิจัยแบบการค้าอีกฉบับกับหน่วยงานที่เป็นผู้อนุมัติ⁷⁵ ส่วนการจ่ายค่าธรรมเนียมที่ต้องจ่ายให้กับรัฐบาลนั้นก็ให้จ่ายตามราคาที่ได้กำหนดไว้โดยคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรม

เมื่อพิจารณารายละเอียดของคำสั่งหมายเลขที่ 247 จะพบว่าข้อกำหนดในคำสั่งนี้สร้างปัญหาให้กับผู้ปฏิบัติหลายประการในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ภายใต้คำสั่ง 247 นี้ โดยกระบวนการขอเข้าถึงเป็นกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน และไม่เป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการทำงานวิจัยและพัฒนาภายในประเทศ นอกจากนี้ ไม่มีกลไกที่รองรับเรื่องการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ โดยการจัดตั้งกองทุนเพื่อนำรายได้มาสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพนั้นคำสั่งเลขที่ 247 ไม่มีข้อกำหนดเรื่องนี้แต่อย่างใด

ต่อมารัฐบาลตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับคำสั่งหมายเลขที่ 247 และหาทางแก้ไขโดยกำหนดกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ขึ้นมาใหม่ซึ่งกฎระเบียบเหล่านี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของพระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่า (The 2001 Wildlife Resources Conservation and Protection Act) จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

11.2 พระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่า (The 2001 Wildlife Resources Conservation and Protection Act)⁷⁶

รัฐบาลฟิลิปปินส์บัญญัติพระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่าขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่าและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าในประเทศ และเพื่อสนับสนุนการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน Executive Order No. 247 Section 5n

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน Executive Order No. 247 Section 5o

⁷⁶ The Palawan Council for Sustainable Development is a national agency under the Office of the President of the Philippines “The 2001 Wildlife Resources Conservation and Protection Act” retrieved on October 10 , 2013 from: http://www.pcsd.ph/Related%20Laws/republic_acts/ra9147.htm

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้อาศัยความตามมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ในการจัดทำกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ โดยมาตรา 14⁷⁷ กำหนดให้การเข้าถึงต้องอยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมาย โดยมีการกำหนดเงื่อนไขและความรับผิดชอบที่สมเหตุสมผล ซึ่งเงื่อนไขและความรับผิดชอบนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นในการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพ โดยให้อยู่ภายใต้การกำกับของ เลขานุการ (The Secretary)

โดยกำหนดให้เลขานุการ (The Secretary) หรือหน่วยงานที่มีอำนาจ ควรมีการปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนพื้นบ้านที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะมีการมีการจัดทำแนวปฏิบัติ เฉพาะสำหรับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่จะใช้ร่วมกัน

ซึ่งผู้ที่ยื่นคำขออนุญาตจะต้องเปิดเผยวัตถุประสงค์ ขอบเขตของกิจกรรมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ (Bioprospecting) โดยใช้ภาษาและขั้นตอนที่ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ การขออนุญาตในการเข้าถึงนี้ต้องกระทำต่อชุมชนพื้นบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยถูกต้องตามหลักกฎหมาย การดำเนินการของโครงการที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันควรที่จะกระทำภายใต้ระยะเวลาที่สมเหตุสมผล

ในกรณีที่ผู้ขอเข้าถึงเป็นชาวต่างชาติหรือหน่วยงานต่างชาติ การขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้นจะต้องมีหน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการทำวิจัย การเก็บตัวอย่าง และการพัฒนาด้านเทคโนโลยีของผลิตภัณฑ์ที่มีที่มากำเนิดมาจากทรัพยากรด้านชีวภาพและพันธุศาสตร์

---

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน Section 14. Bioprospecting shall be allowed upon execution of an undertaking by any proponent, stipulating therein its compliance with and commitment(s) to reasonable terms and conditions that may be imposed by the Secretary which are necessary to protect biological diversity.

The Secretary or the authorized representative, in consultation with the concerned agencies, before granting the necessary permit, shall require that prior informed consent be obtained by the applicant from the concerned indigenous cultural communities, local communities, management board under Republic Act No. 7586 or private individual or entity. The applicant shall disclose fully the intent and scope of the bioprospecting activity in a language and process understandable to the community. The prior informed consent from the indigenous peoples shall be obtained in accordance with existing laws. The action on the bioprospecting proposal by concerned bodies shall be made within a reasonable period.

Upon submission of the complete requirements, the Secretary shall act on the research proposal within a reasonable period.

If the applicant is a foreign entity or individual, a local institution should be actively involved in the research, collection and, whenever applicable and appropriate in the technological development of the products derived from the biological and genetic resources.

นอกจากนั้นพระราชบัญญัติการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่ายังได้ทำการยกเลิกข้อบังคับภายใต้คำสั่ง 247 ที่มีข้อความขัดแย้งกับแนวปฏิบัติฯ

หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 2005 ได้มีการจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับกิจกรรมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศฟิลิปปินส์ (Guideline for Bioprospecting Activities in the Philippines) โดยรายละเอียดของแนวปฏิบัตินี้จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

11.3 Guideline for Bioprospecting Activities in the Philippines⁷⁸

แนวปฏิบัตินี้ได้ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 2005 โดยเป็นแนวทางที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศฟิลิปปินส์รับไปดำเนินการ ดังนั้นไม่ว่ากฎหมายทรัพยากรชีวภาพจะอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานใดก็ตาม การดำเนินการเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องเป็นไปตามแนวปฏิบัติฯ นี้เท่านั้น โดยแนวปฏิบัตินี้มีสาระสำคัญและหลักการโดยสรุปได้ดังนี้

ขอบเขต แนวปฏิบัตินี้ถูกนำมาใช้กับผู้ใดก็ตามที่จะดำเนินกิจกรรมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ (Bioprospecting) รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ โดยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ (Bioprospecting) ภายใต้แนวปฏิบัตินี้หมายถึงทรัพยากรชีวภาพใดๆ ที่พบภายในประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งรวมไปถึง สัตว์ป่า จุลชีพ ส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ สายพันธุ์ที่หายาก

การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ (Bioprospecting) ภายใต้แนวปฏิบัตินี้ได้แก่ การทำวิจัย การเก็บรวบรวม และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการค้า โดยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้จะเป็นไปอย่างถูกกฎหมาย ก็ต่อเมื่อผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ หรือหน่วยงานที่ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ประกาศตนว่าจะปฏิบัติตามกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การขออนุญาตล่วงหน้าและการทำสัญญา ซึ่งต้องกระทำต่อชุมชนพื้นบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และในกรณีที่เป็นชาวต่างชาติหรือหน่วยงานต่างชาติที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้น จะต้องมีการทวงถิ่นเข้าร่วมอยู่ในสัญญาในการขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังกล่าวด้วย

เนื่องจากแนวปฏิบัตินี้จัดให้การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพครอบคลุมเฉพาะการทำสัญญาการเข้าถึงแบบการทำวิจัยเพื่อการค้าเท่านั้น (CRA) ดังนั้นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อการทำงานวิจัยแบบวิชาการจึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการใดๆ หากแต่จะต้องดำเนินการภายใต้ข้อตกลง

---

⁷⁸ Office of the Secretary , Department of Environment and Natural Resources “Guidelines for Bioprospecting Activities in the Philippines” retrieved on October 12 , 2013 from : http://www.denr.gov.ph/policy/2005/dao/joint_dao-da-pcsd-ncip2005-01.pdf

กับเลขานุการหรือหน่วยงานที่มีอำนาจโดยให้หน่วยงานนั้นๆ ออกเป็นใบอนุญาตมาให้ (gratuitous permit)

ขั้นตอนที่จำเป็นในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพภายใต้แนวปฏิบัตินี้ยังคงเป็นขั้นตอนที่ต้องมีการขออนุญาตล่วงหน้า โดยมีขั้นตอนที่เปลี่ยนแปลงไปจากข้อกำหนดในคำสั่งหมายเลข 247

11.3.1 แนวทางในการขออนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

แนวปฏิบัตินี้ได้กำหนดแนวทางในการขออนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ⁷⁹ ไว้ดังนี้

ผู้ที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องแจ้งว่าตนเองต้องการดำเนินการกิจกรรมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ รวมทั้งชนพื้นเมือง คณะกรรมการที่บริหารพื้นที่คุ้มครอง หรือ ภาคเอกชนอื่นที่ขอบเขตอำนาจที่ศาลและกฎหมายควบคุมไปถึงพื้นที่เฉพาะภายใต้ข้อบังคับกฎหมายที่บัญญัติไว้

การได้รับความยินยอมล่วงหน้า (prior informed consent) จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนี้ จะต้องดำเนินการโดยมีขั้นตอนดังนี้ มีการแจ้งล่วงหน้า โดยผู้ที่ต้องการประสงค์จะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องดำเนินการทำการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบว่า ตนเองมีความประสงค์จะดำเนินการกิจกรรมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ โดยการเขียนจดหมายเพื่อแสดงเจตจำนง (letter of intent) โดยจดหมายนี้จะต้องส่งไปพร้อมกับข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งต้องมีการเปิดเผยรายละเอียดกิจกรรมที่จะดำเนินการ และผู้ที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพก็ต้องมีการแจ้งความประสงค์ไปยังคณะกรรมการที่ดูแลพื้นที่ The Protected Area Management Board (PAMB) หรือ สภาท้องถิ่น เพื่อที่จะได้เรียกชาวบ้านมาประชุมและมีการประกาศให้ทราบการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ หรือทำการติดประกาศการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ในบริเวณที่เห็นได้ชัดเจนอย่างน้อยที่สุด 1 สัปดาห์ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

นอกจากนี้ผู้ที่มีความประสงค์ต้องการจะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ต้องมีการนำส่งโครงการวิจัยให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ โดยโครงการวิจัยนั้นจะต้องเป็นภาษาที่คนในชุมชนนั้นสามารถอ่านและเข้าใจได้ และมีบทสรุปที่ต้องมีเนื้อหาที่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ วิธีการ ระยะเวลาดำเนินการ สายพันธุ์ จำนวน/ปริมาณทรัพยากรชีวภาพ ที่จะถูกเก็บไปใช้ในโครงการ ผลประโยชน์ที่จะมีการแบ่งปันให้ และจะต้องแสดงเจตจำนงว่าจะไม่ดำเนินการใดที่จะมีการส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ดั้งเดิมของชุมชน หลังจากนั้นหน่วยงานที่

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน section 13

เกี่ยวข้องที่ได้รับเรื่องก็จะต้องดำเนินการพิจารณาและอนุมัติใบอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพให้แก่ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ภายใน 30 วันนับจากวันที่ได้รับเอกสาร

นอกจากนั้นมีการจัดตั้ง กองทุนการจัดการสัตว์ป่า ซึ่งรายได้ที่รับมานี้จะนำมาดำเนินการในด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่า และพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนา และการเสริมสร้างความรู้ความสามารถของชุมชนในการดำเนินการอนุรักษ์สัตว์ป่า และพื้นที่ ต่อไป

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพภายใต้แนวปฏิบัตินี้คือเลขาธิการกรมสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และกรมการเกษตร หรือประธานสำนักงานท้องถิ่นปาลาวัน (Palawan Council Chairperson)

11.3.2 แนวทางการแบ่งปันผลประโยชน์

แนวปฏิบัตินี้ได้กำหนดแนวทางในการแบ่งปันผลประโยชน์⁸⁰ ไว้ดังนี้คือ ผู้ที่ต้องการจะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องตกลงที่จะแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ให้แก่ หน่วยงานที่ดูแลแหล่งทรัพยากรชีวภาพนั้น โดยการแบ่งปันผลประโยชน์นี้อาจจะเป็นทั้งในรูปแบบที่เป็นเงินหรือรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่เงินก็ได้ นอกจากนี้การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพนี้ต้องเป็นไปตามข้อตกลงที่ได้มีกำหนดไว้ของรัฐบาล และหน่วยงานที่ดูแลแหล่งทรัพยากรชีวภาพนั้น ดังนี้

ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ต้องจ่ายให้กับรัฐบาล โดยชำระผ่านตัวแทนที่รัฐบาลกำหนดไว้ ส่วนการจ่ายเงินค่าตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ต้องจ่ายให้กับหน่วยงานที่ดูแลแหล่งทรัพยากรชีวภาพ และการจ่ายเงินค่าตอบแทนรายปีในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจ่ายให้กับรัฐบาล และ หน่วยงานที่ดูแลแหล่งทรัพยากรชีวภาพ โดยรายละเอียดในการจ่าย ค่าธรรมเนียมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการจ่ายเงินค่าตอบแทนต่างๆ ตลอดจนค่าธรรมณียรายปีนั้น มีดังต่อไปนี้

11.3.3 ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ⁸¹

แนวปฏิบัตินี้ได้กำหนดค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไว้ดังนี้ ค่าธรรมเนียมขั้นต่ำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ US \$3,000 ต่อการอนุญาตแต่ละครั้ง คิดเป็นเงินไทยประมาณ 93,000 บาท (คิดอัตราแลกเปลี่ยน US \$ 1 เท่ากับ 31 บาท ณ วันที่ 19 พย.2556) ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้อาจจะมีการเก็บเพิ่มขึ้นก็ได้ แต่ต้องไม่เกินกว่า 3 เท่าของ

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน section 14

⁸¹ เรื่องเดียวกัน section 15

ค่าธรรมเนียมขั้นต่ำ หรืออาจจะเพิ่มขึ้นมากกว่านี้ตามที่คู่สัญญาได้ตกลงกันได้ โดยค่าธรรมเนียมนี้ ต้องไปเป็นตามหลักการดังนี้ 1) วิธีการคุ้มครองตัวอย่างอาจจะเกี่ยวกับการฆ่า หรือทำลายชีวิตสัตว์ป่า 2) ตัวอย่างที่เก็บเป็นตัวอย่างที่หายาก หรือสามารถปลูก/เพาะพันธุ์เพิ่มเติมโดยใช้ระยะเวลาสั้น 3) ตัวอย่างที่เก็บเป็นที่ทราบกันว่า ดีกว่าที่ใช้นั้นในการค้าทั่วไป โดยเปรียบเทียบจากผลวิจัยที่มีอยู่ก่อน 4) ตัวอย่างที่เก็บเป็นสัตว์หรือแมลงที่เป็นพาหะของเชื้อโรค และ 5) การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรณีผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นชาวฟิลิปปินส์ที่ไม่ได้มีความร่วมมือกับต่างประเทศ ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพควรเป็น 10 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนเงินที่คำนวณได้ตามข้างต้น แต่ถ้าเป็นกรณีที่ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นชาวฟิลิปปินส์ หากแต่ได้รับทุนจากต่างประเทศ โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงการค้า มีสิทธิที่จะได้ลดค่าธรรมเนียมลง แต่ถ้าสุดท้ายแล้วการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้ได้มีความร่วมมือหรือข้อตกลงกับผู้ประกอบการในเชิงพาณิชย์ ก็จะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมส่วนที่เหลืออีก 90 เปอร์เซ็นต์

ถ้าหากผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นนักศึกษาชาวฟิลิปปินส์ที่ได้ทำการศึกษาในสถานศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์ และการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัย โดยไม่ได้มีความร่วมมือกับต่างประเทศ หรือ นักธุรกิจ ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพควรเป็น 3 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนเงินที่คำนวณได้ตามข้างต้น แต่ถ้าหากสุดท้ายนักศึกษชาวฟิลิปปินส์ได้มีความร่วมมือหรือข้อตกลงที่จะนำตัวอย่างทรัพยากรชีวภาพที่ได้มานี้ หรือผลวิจัย ไปให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการค้า นักศึกษชาวฟิลิปปินส์ก็ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมส่วนที่เหลืออีก 97 เปอร์เซ็นต์

ค่าธรรมเนียมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ จะจ่ายมานี้ ควรที่จะถูกนำมา ดำเนินการด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า และพื้นที่ตามความเหมาะสม

11.3.4 การแบ่งปันผลประโยชน์ด้านการเงิน⁸²

แนวปฏิบัตินี้ได้กำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไว้ดังนี้

ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพควรจ่ายค่าตอบแทนรายปีขั้นต่ำ 2 เปอร์เซ็นต์ของรายได้สุทธิของการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตหรือพัฒนามาจากตัวอย่างทรัพยากรชีวภาพ โดยจ่ายแก่รัฐบาลและหน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพนั้น โดยต้องจ่ายตลอดระยะเวลาที่มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้นในท้องตลาด คู่สัญญาอาจจะต่อรองให้จำนวนเงินนี้สูงขึ้นได้ตามเหมาะสม ซึ่งใน

⁸² เรื่องเดียวกัน section 16

กรณีนี้ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องแสดงรายงานการเงินประจำปีต่อตัวแทนที่ได้รับมอบหมายของรัฐด้วย แต่ถ้าผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไม่ใช่ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ดังนั้นผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องรับผิดชอบต่อรายงานการเงินที่ได้รับมาจากผู้ขายและยื่นแก่ให้ตัวแทนที่ได้รับมอบหมายของรัฐต่อไป

ค่าตอบแทนรายปีที่ได้รับมานี้ 25 เปอร์เซ็นต์จะนำมาจัดสรรให้แก่หน่วยทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม DENR (the Department of Environment and Natural Resources) กรมการเกษตร DA (the Department of Agriculture) หรือ คณะกรรมการพาลาวันเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน PCSO (the Palawan Council for Sustainable Development) โดยจัดแบ่งตามความเหมาะสม อีก 75 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือจะถูกจ่ายให้โดยตรงต่อหน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพนั้น

ค่าตอบแทนรายปีนี้จะต้องจ่ายต่อรัฐบาลโดยผ่านหน่วยงานที่รัฐบาลกำหนดไว้ และหน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพตามที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว โดยกำหนดการจ่ายค่าตอบแทนรายปีนี้จะต้องได้รับการเห็นชอบจากหน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพที่เป็นหน่วยงานแห่งชาติ

ส่วนการจ่ายเงินค่าตอบแทน หรือที่เรียกว่า Up-front payments นั้นในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ผู้ที่ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพควรจ่ายค่าตอบแทนต่อปีเป็นเงิน US\$ 1,000 คิดเป็นเงินไทยประมาณ 31,000 บาท (คิดอัตราแลกเปลี่ยน US \$ 1 เท่ากับ 31 บาท ณ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2556) ต่อ 1 พื้นที่ที่ได้เข้าไปเก็บตัวอย่าง ตลอดระยะเวลาที่เข้าไปเก็บตัวอย่าง การจ่ายเงินนี้ควรที่จะพิจารณาจ่ายเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากค่าตอบแทนรายปี ถ้าผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นชาวฟิลิปปินส์หรือนักศึกษาชาวฟิลิปปินส์ไม่มีความร่วมมือกับต่างประเทศ หรือนักลงทุนก็มีสิทธิที่จะได้ลดค่าธรรมเนียมลงตามที่กล่าวมาข้างต้น

11.3.5 การแบ่งปันผลประโยชน์ด้านอื่นๆ⁸³

แนวปฏิบัตินี้ได้กำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ไม่ใช่ผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน ซึ่งอาจจะตกลงกันระหว่างผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและหน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพ นอกเหนือจากที่ได้จ่ายค่าตอบแทนขั้นต่ำที่กล่าวมาข้างต้น โดยอาจจะเป็นในรูปแบบดังนี้ อุปกรณ์เครื่องมือสำหรับการดำเนินงานและการดูแลทรัพยากรชีวภาพการจัดหาวัสดุและอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร การถ่ายทอดเทคโนโลยีการอบรมที่เป็นทางการรวมทั้งเครื่องอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน โครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการพื้นที่ การอนามัย และสิ่งก่อสร้างที่รองรับอื่นๆ และการสนับสนุน การอนุรักษ์และกิจกรรมการพัฒนาแหล่งกำเนิด

⁸³ เรื่องเดียวกัน section 17

11.3.6 การเรียกเงินคืน⁸⁴

แนวปฏิบัตินี้ยังได้กำหนดการเรียกเงินคืนไว้ว่าการจ่ายเงินค่าต่างๆที่ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้จ่ายไปทั้งหมดนี้ให้แก่หน่วยงานที่จัดหาทรัพยากรชีวภาพใดๆ ไม่สามารถเรียกคืนได้ ถึงแม้ว่าผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเลย

11.3.7 ข้อกำหนดสำหรับผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่เป็นต่างชาติ ในการร่วมมือของชาวฟิลิปปินส์

หน่วยงานรัฐที่ดูแลทรัพยากรชีวภาพ ควรแนะนำเมื่อมีการร้องขอจากผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่เป็นต่างชาติ ถึงนักวิทยาศาสตร์ชาวฟิลิปปินส์ที่มีคุณภาพ ในฐานะผู้ร่วมวิจัยในกระบวนการของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือ การถ่ายทอดเทคโนโลยี ภายใต้ข้อตกลงที่เป็นยอมรับได้ระหว่างกัน

การอนุญาตในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนี้ไม่ควรมียกเว้นใดๆกับผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่เป็นต่างชาติ เว้นแต่มีผู้ร่วมมือเป็นชนพื้นบ้านซึ่งได้มีการดำเนินการกันอยู่แล้ว ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้น

11.3.8 การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม (Equitable Sharing)⁸⁵

ในกรณีที่มีหลายหน่วยงานที่เป็นผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพให้ การแบ่งปันผลประโยชน์ตามที่กล่าวข้างต้นในข้อ 5 ก. และ 5 ข. นั้น จะต้องถูกแบ่งให้หน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดหาทรัพยากรชีวภาพอย่างยุติธรรม

กรณีผลประโยชน์ที่เป็นรูปตัวเงินที่จะต้องแบ่งปันให้กับชุมชนท้องถิ่นนั้น จะนำเข้ากองทุนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพหรือการปกป้องสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำรายได้ที่ได้รับมาดำเนินการด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมถึงการสนับสนุนการเสริมสร้างโอกาสของชาวชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กรณีผลประโยชน์ที่เป็นรูปตัวเงินที่จะต้องแบ่งปันให้กับชาวพื้นเมืองนี้ เงินทุนควรที่จะถูกนำมาใช้เพื่อการพัฒนาและแผนการในการปกป้องความรู้ที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษอย่างยั่งยืนตามที่ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายสิทธิของชนพื้นเมือง (the Indigenous People's Rights Act of 1997) ต่อไป แต่หากไม่มีการแบ่งปันให้กับชาวพื้นเมืองเพื่อนำมาใช้กับกิจกรรมดังกล่าวนี้ คณะกรรมการแห่งชาติที่ว่าด้วยชาวพื้นเมืองควรจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในการจัดการที่เหมาะสมต่อไปตามที่ได้กำหนดเป็นกฎระเบียบไว้

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน section 18

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน section 20

กฎระเบียบของประเทศฟิลิปปินส์ที่จัดทำขึ้นมาใหม่เป็นกฎระเบียบที่มีการวางแนวทางในการดำเนินงานที่ดี มีความละเอียดชัดเจนและอำนวยความสะดวกให้กับกระบวนการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศฟิลิปปินส์มากขึ้น เนื่องจากการเข้าถึงไม่ว่าจะเป็นไปโดยกฎระเบียบใดจะต้องปฏิบัติตามแนวปฏิบัติดังกล่าวนี้ อีกทั้งยังลดขั้นตอน และลดจำนวนค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียลงมาด้วย

12. กฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศไทย

สำหรับกฎหมายประเทศไทยได้มีกฎหมายหลายฉบับที่ได้กล่าวถึงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติป่าไม้ หรือระเบียบป่าไม้ หรือ พระราชบัญญัติพันธุ์พืช แต่กฎหมายเหล่านี้ก็ไม่ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ หรือผลผลิตที่มาจากทรัพยากรชีวภาพ ดังนั้นประเทศไทยจึงได้ให้ความสำคัญในการพัฒนา กฎหมาย ระเบียบ เรื่อง การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ โดยมีทั้งในรูปแบบการสร้างกฎหมายใหม่ และการปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่แล้วให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการ ในเรื่อง การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ จากทรัพยากรชีวภาพ ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพฉบับนี้

จากการค้นคว้ารวบรวมและศึกษาเอกสารทางกฎหมาย พบว่าสำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีกฎหมายหลายฉบับที่ได้กล่าวถึงเฉพาะการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ขณะเดียวกันก็มีกฎหมายบางฉบับที่เกี่ยวข้องทั้งการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ ได้แก่

12.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ⁸⁶ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2532)

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 4 ได้บัญญัติถึงการจัดการ การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นทั้ง ป่า ไม้ ของป่าโดย "ของป่า" นี้หมายความว่า บรรดาของที่เกิดหรือมีขึ้นในป่าตามธรรมชาติ คือ ไม้ รวมทั้งส่วนต่าง ๆ ของไม้ ถ่านไม้ น้ำมันไม้ ยางไม้ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดจากไม้ พืชต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดจากพืชนั้น รังนก ครั่ง รวงผึ้ง น้ำผึ้ง จี๊ผึ้ง และมูลค้างคาว รวมทั้งหินที่ไม่ใช่แร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ และหมายความรวมถึงถ่านไม้ที่บุคคลทำขึ้นด้วย พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ได้กำหนดให้กิจกรรมที่ต้องทำการขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ในเรื่องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพ ดังนี้

12.1.1 การทำไม้หวงห้าม (ซึ่งกำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา) เป็นการห้ามทำไม้ หรือเจาะ หรือสับ หรือเผา หรือทำอันตรายด้วยประการใด ๆ แก่ไม้หวงห้าม โดยแบ่งออกเป็นไม้หวงห้ามออกเป็นประเภท ก และไม้หวงห้ามประเภท ข โดยการทำไม้หวงห้ามจะต้องได้รับ

⁸⁶ “พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484” ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 58 ตอนที่ หน้า 1517

อนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือได้รับสัมปทานตามความในพระราชบัญญัตินี้ และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งหากดำเนินการโดยไม่ได้รับอนุญาตจะมีโทษทางอาญา

12.1.2 การเก็บหาของป่าหวงห้าม ซึ่งได้มีการกำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน จึงสามารถเก็บหาของป่าได้ โดยเสียค่าธรรมเนียมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

นอกจากนี้กฎหมายยังห้ามการค้าหรือมีของป่าไว้ในครอบครองเกินกำหนด ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะเป็นผู้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่มีข้อยกเว้นในกรณีที่มีการจัดเก็บและครอบครองของป่าหวงห้ามเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่า การค้นคว้า หรือการทดลองทางวิชาการได้โดยพนักงานเจ้าหน้าที่

12.1.3 การนำไม้และของป่าเคลื่อนที่⁸⁷ ต้องทำการขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อน และเมื่อมีการนำไม้และของป่าเคลื่อนที่ จะต้องมิใบเบิกทางของพนักงานเจ้าหน้าที่กำกับไปด้วยตลอด ทั้งนี้ ห้ามนำไม้และของป่าเคลื่อนที่ผ่านด่านป่าไม้ในระหว่างเวลากลางคืน (ตั้งแต่พระอาทิตย์ตก จนถึงพระอาทิตย์ขึ้น) เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นหนังสือ

12.1.4 การแผ้วถางป่า กรณีที่เป็นป่าประเภทเกษตรกรรม ประชาชนสามารถเข้าครอบครอง และแผ้วถางเพื่อเพาะปลูกพืชได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่ป่าใดที่ไม่ได้ประกาศเป็นป่าเกษตรกรรม หากผู้ใดประสงค์ที่จะครอบครองแผ้วถางป่า จะต้องขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตที่ป่านั้นอยู่ก่อน หากดำเนินการโดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่จะมีโทษทางอาญา

การขออนุญาตต้องเป็นไปตามที่กฎ ระเบียบที่กรมป่าไม้กำหนด ซึ่งโดยทั่วไปคือการยื่นขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยกำหนดให้มีการเสียค่าธรรมเนียมและค่าภาคหลวง

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นกฎหมายที่กำหนดระเบียบเรื่องการเข้าถึงเท่านั้น แต่กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้มีการกำหนดในเรื่องการเรียกร้องให้แบ่งปันผลประโยชน์จากการนำทรัพยากรจากป่าไปใช้ประโยชน์ที่ใดๆ ซึ่งอาจจะมีเหตุผลเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2548 ได้บัญญัติขึ้นมาก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นประเทศสมาชิกของอนุสัญญาฯ

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน หมวด 3 ไม้และของป่าระหว่างเคลื่อนที่ ส่วนที่ 1 การนำเคลื่อนที่

12.2 ระเบียบกรมป่าไม้วาดด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้

พ.ศ. 2542⁸⁸

ระเบียบกรมป่าไม้วาดด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542 ฉบับนี้ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการอนุญาตเพื่อให้การเข้าไปทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนการเก็บหาหรือการหาข้อมูลข่าวสารและการเก็บรวบรวมตัวอย่างเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ โดยได้กำหนดไว้ว่าทรัพยากรนี้ได้แก่

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายความว่า ทรัพยากรทุกชนิดทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตที่อยู่ในธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ทราย แร่ธาตุ น้ำ อากาศ ป่าไม้ พืช สัตว์ แมลง จุลินทรีย์ และซากสิ่งมีชีวิต ในพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลและรับผิดชอบของกรมป่าไม้

ทรัพยากรชีวภาพ หมายความว่า ทรัพยากรที่เป็นสิ่งมีชีวิตทุกชนิดซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ที่อยู่ในความควบคุมดูแลและรับผิดชอบของกรมป่าไม้

ทรัพยากรพันธุกรรม หมายความว่า ทรัพยากรหน่วยพันธุกรรมหรือยีน (Gene) รูปแบบต่าง ๆ

ส่วนการเข้าถึงเพื่อทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการนั้น ได้กำหนดให้ผู้ประสงค์จะขออนุญาตเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ ต้องยื่นแบบคำขออนุญาตทำการวิจัย พร้อมทั้งรายละเอียดโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามแบบทำระเบียบนี้ต่ออธิบดีกรมป่าไม้ ก่อนเริ่มดำเนินการไม่น้อยกว่า 60 วัน หากโครงการวิจัยเป็นภาษาอังกฤษ ก็ต้องมีคำแปลโครงการเป็นภาษาไทยแนบมาพร้อมกับคำขอด้วย หลังจากที่กรมป่าไม้ได้รับคำขอพร้อมเอกสารครบถ้วนแล้ว ให้คณะกรรมการวิชาการด้านป่าไม้ พิจารณาคำขอพร้อมทั้งเอกสารประกอบให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน แล้วแจ้งให้ผู้ขออนุญาตทราบ แต่หากกรณีที่เป็นโครงการเร่งด่วน ต้องรีบดำเนินการก่อนระยะเวลา 60 วัน ผู้ขออนุญาตต้องระบุเหตุผลความจำเป็นที่เหมาะสมให้แก่กรมป่าไม้พิจารณาเป็นพิเศษเป็นกรณีไป⁸⁹

นอกจากนั้นระเบียบนี้ยังได้กำหนดไว้ว่าโครงการวิจัยที่ขออนุญาตนั้น กรมป่าไม้จะมอบให้เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้หรือหน่วยงานที่กรมป่าไม้เห็นสมควรเข้าร่วมดำเนินการแล้วแต่กรณี

⁸⁸ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช “ระเบียบกรมป่าไม้วาดด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542” ค้นคืนวันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://www.dnp.go.th/permit/section1.htm>

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน ข้อ 5

โดยผู้ขออนุญาตต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการร่วมดำเนินการของเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย พร้อมทั้งถ่ายถอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้ตามควรแก่กรณี⁹⁰

ในกรณีผู้ขออนุญาตหรือผู้ร่วมวิจัยเป็นชาวต่างประเทศจะต้องปฏิบัติตามระเบียบสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2525 และที่แก้ไขเพิ่มเติม⁹¹ นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ขออนุญาตเป็นชาวต่างประเทศ หรือบุคคลทั่วไป หรือองค์กรเอกชน ต้องให้สถาบันทางวิชาการหรือหน่วยงานราชการในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสาขางานที่จะวิจัยให้คำรับรองและร่วมรับผิดชอบโครงการวิจัยนั้นก่อน⁹²

ผู้ขออนุญาตทำการวิจัยที่มีความประสงค์จะขอเก็บตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องระบุรายละเอียดในเอกสารโครงการวิจัย เกี่ยวกับจำนวน ชนิด ขนาด ปริมาณ และวิธีการเก็บตัวอย่างให้ชัดเจนเหตุผลความจำเป็นในการจัดเก็บตัวอย่างตามรายละเอียดที่ระบุหากประสงค์จะนำตัวอย่างออกนอกประเทศต้องระบุเหตุผล ความจำเป็น และสถานที่ที่จะนำไปศึกษาวิจัยโดยละเอียด ตลอดจนต้องให้ระบุวิธีการจัดการกับส่วนหรือซากของตัวอย่างที่เหลือจากการวิจัย⁹³

12.2.1 ขั้นตอนการขออนุญาตเข้าไปทำการศึกษาหรือวิจัย

เมื่อผู้ขออนุญาตได้รับการอนุญาตให้เข้าไปทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการก็ต้องปฏิบัติตามดังนี้⁹⁴

- 1) ต้องแจ้งเป็นหนังสือต่ออธิบดีกรมป่าไม้ให้ทราบก่อนเข้าไปดำเนินการในพื้นที่อย่างน้อย 15 วัน และให้แจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ทราบก่อนจึงเข้าไปดำเนินการได้
- 2) ต้องรายงานความก้าวหน้าของการวิจัยตามแบบทำยระเบียบนี้ให้กรมป่าไม้ จำนวน 3 ชุด พร้อมสำเนาข้อมูลดิบทุก ๆ 6 เดือน พร้อมทั้งสรุปผลงานสะสมตั้งแต่เริ่มโครงการมาด้วย
- 3) ในการเก็บตัวอย่างแต่ละครั้งต้องแบ่งตัวอย่างชนิดเดียวกันและ/หรือตัวอย่างหัวเชื้อ (Culture of Isolates) ที่เก็บได้ให้กรมป่าไม้จำนวน 1 ชุด ทุกครั้ง ในกรณีที่มีเพียงตัวอย่างเดียว กรมป่าไม้ขอสงวนสิทธิ์เป็นเจ้าของร่วมในตัวอย่างนั้น ๆ

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน ข้อ 6

⁹¹ เรื่องเดียวกัน ข้อ 7

⁹² เรื่องเดียวกัน ข้อ 8

⁹³ เรื่องเดียวกัน ข้อ 9

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน ข้อ 10

- 4) เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้วให้ส่งรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเอกสารวิจัยที่นำไปเผยแพร่ในวารสารต่าง ๆ จำนวนอย่างละ 5 ชุด ให้กรมป่าไม้ด้วย
  - 5) ผู้วิจัยต้องปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ แผนงาน วิธีการ และเงื่อนไขที่ระบุไว้ในข้อตกลงของโครงการวิจัยที่กำหนดไว้เท่านั้น
  - 6) ผู้วิจัยต้องปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ตลอดจนต้องปฏิบัติตามระเบียบ ข้อกำหนด ประกาศ คำสั่ง วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในหนังสืออนุญาต และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งสั่งการตามอำนาจหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายอย่างเคร่งครัด
  - 7) เมื่อผู้ได้รับอนุญาตฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หรือส่อพฤติกรรมที่อาจจะเป็นภัยต่อสังคมหรือความมั่นคงของประเทศ หรือทำให้เกิดความเสียหายหรือเป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อม ต่อชนดิพันธุ์และต่อพันธุกรรม แห่งพืช สัตว์ จุลินทรีย์ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อธิบดีกรมป่าไม้อาจระงับการอนุญาตและดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
  - 8) ในกรณีผู้ได้รับอนุญาตมีความจำเป็นต้องขยายเวลาการทำวิจัย ให้ยื่นหนังสือขอต่ออายุโครงการต่ออธิบดีกรมป่าไม้ก่อนสิ้นสุดโครงการไม่น้อยกว่า 30 วัน พร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลความจำเป็น และให้รายงานความก้าวหน้าของผลการวิจัยที่ทำมาแล้วเป็นภาษาไทย จำนวน 5 ชุด แนบมาพร้อมหนังสือขอต่ออายุโครงการด้วย
  - 9) ในกรณีผู้ได้รับอนุญาตไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้ สถาบันทางวิชาการ หรือหน่วยงานราชการในประเทศไทยที่รับรองและร่วมรับผิดชอบโครงการ ต้องรับผิดชอบให้มีการปฏิบัติตามระเบียบนี้
- หากผู้ได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษาหรือวิจัย หรือเก็บตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติ หรือทรัพยากรชีวภาพ หรือทรัพยากรพันธุกรรมด้านป่าไม้ แล้วนำผลการวิจัย และหรือ ตัวอย่างไปจดแจ้งลิขสิทธิ์ (Copy Right) หรือจดทะเบียนสิทธิบัตร (Patent) หรือทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Right) หรือทะเบียนการค้า (Trade Mark) หรือทะเบียนอื่นใดตามกฎหมาย เพื่อผลิตเป็นอุตสาหกรรมหรือทางการค้า หรือพิมพ์ผลงานเพื่อจำหน่าย ต้องได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ก่อนจึงจะดำเนินการได้ และให้ถือว่า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร ทรัพย์สินทางปัญญาและทะเบียนการค้า นั้น เป็นสมบัติร่วมกันกับกรมป่าไม้ และต้องทำความตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าให้กับกรมป่าไม้เป็นกรณี ๆ ไป⁹⁵

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน ข้อ 11

เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดของระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542 นี้พบว่าได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการอนุญาต เพื่อให้การเข้าไปทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ โดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการที่เหมาะสมสามารถตรวจสอบควบคุมได้ แต่ก็จำกัดพื้นที่เฉพาะที่กรมป่าไม้ดูแลเท่านั้น ส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้นี้ได้กำหนดไว้ว่าต้องทำความตกลงเป็นกรณี ๆ ไปในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าให้กับกรมป่าไม้

12.3 ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยว่าด้วยการอนุญาตให้กระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2548 ⁹⁶

นอกจากกรมป่าไม้จะมีระเบียบว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว กรมป่าไม้ยังมีระเบียบว่าด้วยการอนุญาตให้กระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ ที่อยู่ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในระเบียบนี้ หมายความรวมถึง การศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในทุกสาขาวิชา

โดยการขออนุญาตนั้น หากเป็นกระทรวง ทบวง กรม หรือบุคคลใดมีความประสงค์จะขออนุญาตเข้าทำการใดๆ ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ ต้องไปยื่นคำขอต่อจังหวัดท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่หรือหน่วยงานที่กรมป่าไม้กำหนด⁹⁷

แต่หากถ้าผู้ขออนุญาตมีฐานะนิติบุคคล นิติบุคคลนั้นก็ต้องมีการจดทะเบียนในประเทศไทยและผู้ถือหุ้นส่วนของนิติบุคคลนั้น ก็ต้องมีสัญชาติไทยเกินร้อยละ 50 ของจำนวนผู้ถือหุ้น ทั้งนี้ไม่รวมถึงส่วนราชการหรือองค์การของรัฐ ผู้ขออนุญาตซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ต้องมีสัญชาติไทยและบรรลุนิติภาวะแล้ว

กรณีเป็นการอนุญาตเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ⁹⁸ ให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่กิจการที่ขออนุญาตตามวัตถุประสงค์และโครงการที่เสนอพร้อมคำขออนุญาต และมีกำหนดระยะเวลาตามที่พิจารณาเห็นสมควรให้การอนุญาต เว้นแต่การอนุญาตเพื่อการสำรวจแร่ ให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอไม่เกิน 2,500 ไร่ และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่เกิน 2 ปี โดยโครงการที่เสนอพร้อมกับคำขออนุญาตนี้ต้องแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการของผู้ขออนุญาต

⁹⁶ ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยว่าด้วยการอนุญาตให้กระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2548 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 122 ตอนที่ 52 ง หน้า 78

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน ข้อ 6

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน ข้อ 8

สำหรับระเบียบกรมป่าไม้วาดำด้วยว่าด้วยการอนุญาตให้กระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2548 ฉบับนี้เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดจะพบว่าได้มีการกำหนดไว้เพียงแต่การเข้าถึงต้องทำการอนุญาตล่วงหน้า แต่ไม่ได้มีการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้นั้นแต่อย่างไร

12.4 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504⁹⁹

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มีเจตนารมณ์ที่จะคุ้มครองและดูแลรักษาทรัพยากรใน “พื้นที่อนุรักษ์” ทั่วประเทศอันเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเพราะเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรพันธุกรรมที่สำคัญของประเทศให้คงอยู่ตามธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรที่สำคัญ เช่น สัตว์ป่า และพืชพรรณ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ห้ามมิให้บุคคลกระทำการใดๆ ไม่ว่าจะเป็ยขุดถ่อหรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงก่่นสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า การ เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ในเขตอุทยาน อันจะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่พื้นที่อุทยาน เว้นแต่จะได้รับอนุญาต นอกจากนี้กฎหมายอนุญาต ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจพิจารณาอนุญาตให้บุคคลใดเข้าไปดำเนินกิจการใดๆ เพื่อหาผลประโยชน์¹⁰⁰ และอนุญาตให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินการศึกษาและวิจัยทางวิชาการได้ โดยต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด ซึ่งเป็นการอนุญาตให้เฉพาะพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งได้รับอนุญาตเท่านั้นที่สามารถเข้าไปดำเนินการศึกษาและวิจัยทางวิชาการในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ¹⁰¹

เนื่องจากหลักการของ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ คือ การป้องกันพื้นที่ ดังนั้นพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงไม่ให้อำนาจอธิบดีอนุญาตให้บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่พนักงานเจ้าหน้าที่เข้ามาทำการศึกษาและวิจัยทางวิชาการในพื้นที่อุทยาน แต่ในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะกระทำการศึกษาหรือการวิจัยทางวิชาการ ได้มีระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่ออกตามความในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาเป็นแนวทางในทางปฏิบัติว่า หากกรมอุทยาน

⁹⁹ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 16 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 78 ตอนที่ 80 ก หน้า 1071

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน มาตรา 13

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 19

แห่งชาติฯ จะพิจารณาว่าหน่วยงานหรือบุคคลใดที่มีโครงการศึกษาวิจัยทางวิชาการในเขตอุทยานแห่งชาติ ควรให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินงานเป็นโครงการร่วมกันตามระเบียบดังกล่าว¹⁰²

นอกจากนั้นยังมีการกำหนดเกี่ยวกับการให้อำนาจในการปฏิบัติงานของหัวหน้าอุทยานแห่งชาติ ไว้ในระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติฯ พ.ศ. 2549 เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองและดูแลรักษา หรือการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติและให้ความรู้แก่ประชาชน โดยไม่ต้องขอรับอนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานฯ ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ร้ายที่เป็นอันตรายตามความจำเป็น จัดการด้านพาหนะเข้าออก จัดทำสถานที่ขึ้นลงอากาศยาน การประกาศโฆษณาให้ประชาชนทราบระเบียบกรมอุทยานฯ การแผ้วถาง เผาป่า ขุดดิน หิน ปิดกั้นหรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำตามความจำเป็น ทำการศึกษารธรรมชาติหรือทางล้าลอง ตลอดจนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง หรือเพื่อฟื้นฟูบำรุง ดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติให้ดีขึ้น¹⁰³

ถ้าหากเป็นกรณีการปลูกป่าในพื้นที่ที่ถูกบุกรุก การทำถนน การเก็บหา หรือนำออกไป หรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแก่สัตว์ ไม้ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นเป็นครั้งคราว กิจกรรมเหล่านี้พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องขออนุมัติต่ออธิบดีกรมอุทยานฯ เป็นการเฉพาะรายก่อน ซึ่งเป็นไปตามระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้¹⁰⁴

นอกจากนี้กรมอุทยานแห่งชาติฯ ได้จัดตั้ง สำนักงานคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านวิชาการ (กปว.) ขึ้นมา เพื่อกำหนดแนวทางและขั้นตอนการขออนุญาตเข้าไปทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่า อนุรักษ์ ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ พ.ศ.2504 และระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติฯ พ.ศ. 2549

ดังนั้น หากนักวิจัยต้องการเข้าไปใช้พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ เพื่อทำการศึกษาและวิจัยทางวิชาการสามารถกระทำได้โดยการขอให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าร่วมเป็นนักวิจัยร่วมของโครงการและนักวิจัยจะต้องทำการขออนุญาตเข้าไปทำการศึกษาและวิจัยร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยนักวิจัยต้องยื่นแบบคำขออนุญาตและแจ้งประวัติผู้ร่วมศึกษาวิจัยทุกคน รวมทั้งของหัวหน้าหน่วยงานพื้นที่อนุรักษ์นั้นๆ และของพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นๆ พร้อมทั้งยื่นแบบเสนอโครงการวิจัย

¹⁰² กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช บันทึกข้อความ ที่ ทส 0903.2/302 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2548, ค้นคืน วันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://www.dnp.go.th/otec>

¹⁰³ ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ข้อ 5 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 123 ตอนที่ พิเศษ 60 ง หน้า 9

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน ข้อ 5

ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องทั้งหมดให้ชัดเจน โดยเฉพาะวิธีการดำเนินงานในพื้นที่ และการเก็บตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ฉบับนี้ได้กำหนดให้การเข้าถึงทรัพยากรและการเข้าใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติต้องทำการอนุญาตล่วงหน้าและการศึกษาวิจัยต้องให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าร่วมเป็นนักวิจัยร่วมของโครงการด้วย แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ไม่ได้มีการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้แต่อย่างไร

12.5 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507¹⁰⁵

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ได้มีการบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกลไกในการป้องกันการทำลายป่า เพื่อรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของชาติ เนื่องจากจากการที่ป่าไม้ถูกบุกรุกและทำลายเป็นเหตุให้เกิดความแห้งแล้ง พื้นดินพังทลาย ลำน้ำตื้น เจิน หรือเกิดอุทกภัยอันเป็นผลเสียหายแก่การเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศอย่างร้ายแรง

ป่าสงวนแห่งชาติ คือป่าที่พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 ประกาศว่าเป็นป่าสงวนและป่าคุ้มครอง และเป็นป่าซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกกฎกระทรวงให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยพิจารณาจากความจำเป็นเพื่อการรักษาสภาพป่าไม้ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ทั้งนี้ ป่า ตามกฎหมายนี้ให้หมายความรวมถึง ที่ดิน ภูเขา ห้วย หนอง คลองบึง ลำน้ำ บาง ทะเลสาบและเกาะ และที่ชายทะเลที่ยัง ไม่มีผู้ใดครอบครองตามกฎหมาย

พระราชบัญญัติป่าสงวนฯ กำหนดห้ามการบุกรุกหาของป่า หรือเข้าไปก่อสร้างในเขตป่าสงวน เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายป่า นอกจากนี้ การศึกษาทางวิชาการอันจะนำไปสู่การพัฒนาทางระบบนิเวศน์ หรือการพัฒนาพันธุ์พืช พระราชบัญญัติ ป่าสงวนฯ อนุญาตให้บุคคลเข้าไปในเขตป่าสงวน เพื่อศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการได้

การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าสงวน โดยทั่วไปกฎหมายห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวน กฎหมายห้ามบุคคลใดยึดถือครอบครอง ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัย ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือกระทำการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ การฝ่าฝืนไม่กระทำตามจะได้รับโทษปรับและโทษทางอาญาวันแต่ได้รับอนุญาตตามพระราชบัญญัติป่าสงวนฯ หรือเป็นการทำไม้หวงห้าม หรือเก็บหาของป่าหวงห้ามที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ แต่ พระราชบัญญัตินี้อนุญาตให้บุคคลเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ เช่น การอนุญาตเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ การอนุญาตเพื่อการอาศัยหรือประกอบ

¹⁰⁵ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาตรา 4 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 81 ตอนที่ 38 ก หน้า 263

อาชีพเกษตรกรรม การอนุญาตเพื่อจัดสวนรุกขชาติหรือวนอุทยานหรืออุทยานสัตว์ป่า การอนุญาตเพื่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์หรือสำนักปฏิบัติธรรม เป็นต้น¹⁰⁶

พระราชบัญญัติป่าสงวนฯ มาตรา 17 กำหนดให้การศึกษาวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา หรือวิจัยทางวิชาการ จะต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติรัฐมนตรี และเมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรจะส่งยกเลิกค่าธรรมเนียม ค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่าก็ได้ (มาตรา 17) ถึงแม้พระราชบัญญัติฉบับนี้จะเน้นการสงวนรักษาระบบนิเวศและพื้นที่ธรรมชาติ แต่ยังเปิดโอกาสให้ศึกษาวิจัยทางวิชาการได้ ซึ่งเป็นส่วนที่สอดคล้องกับพิธีสารนาโงยา ในส่วนที่สนับสนุนการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ มาตรา 8 (a) และตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังอาจออกกฎหมายลำดับรองหรือปรับปรุงพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและพิธีสารนาโงยาต่อไป

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการกำหนดให้มีการขออนุญาตการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่รวมถึงการวิจัย แต่ไม่ได้มีการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้แต่อย่างไร นอกจากนี้จากข้อมูลของกองการอนุญาต กรมป่าไม้ จะพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วการขออนุญาตจะมีแต่เฉพาะเรื่อง การขออนุญาตเข้าสำรวจแร่และการปิโตรเลียมในพื้นที่ป่าสงวนเท่านั้น ยังไม่มีการขออนุญาตเข้าใช้พื้นที่ป่าสงวนกระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าสงวนแต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่การดำเนินการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพนั้น มักจะเกิดในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เนื่องจากเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าป่าสงวน

12.6 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535)¹⁰⁷

กฎหมายฉบับนี้ควบคุมการเข้าถึงและให้ความคุ้มครองพืชบางชนิด ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ควบคุม พืชอนุรักษ์ และพืชสงวน ด้วยการห้ามการขยายพันธุ์เทียม รวบรวม ขาย นำเข้า ส่งออก นำผ่านหรือครอบครองซึ่งพืชอนุรักษ์เพื่อการค้า และห้ามส่งออกพันธุ์พืชสงวนภายใต้กฎหมายนี้ พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมให้มีการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ อนุรักษ์พืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากร พืชให้คงอยู่และไม่สูญพันธุ์อันเนื่องมาจากการนำทรัพยากรพืชมาใช้เป็นจำนวนมากและป้องกันการนำพืชต้องห้ามเข้ามาในประเทศเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพ รวมทั้งกฎหมาย

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน มาตรา 14 – มาตรา 20

¹⁰⁷ พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) มาตรา 56 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม

ต้องการให้มีการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช การรับรองพันธุ์พืช อันจะเป็นการส่งเสริมให้มีการคิดค้น และปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่

โดยพันธุ์พืชชนิดใดที่ได้รับความคุ้มครองจะต้องมีการกำหนดชนิดและชื่อของพันธุ์พืชและมีการประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดให้เป็นพันธุ์พืชอนุรักษ์หรือพันธุ์พืชสงวนเสียก่อน โดยมีการห้ามขยายพันธุ์เทียม รวบรวม ขาย เคลื่อนย้าย นำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือครอบครองพืชอย่างหนึ่งอย่างใดโดยไม่ได้รับอนุญาตโดยแบ่งการควบคุมดังนี้

12.6.1 เมล็ดพันธุ์ควบคุม ห้ามรวบรวม ขาย นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งเมล็ดพันธุ์ควบคุมไว้ในสถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และต้องเก็บเมล็ดพันธุ์ควบคุมไว้ในสถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ควบคุมตามที่ระบุไว้ในใบอนุญาต

12.6.2 เมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า¹⁰⁸ ห้ามผู้รับอนุญาตรวบรวมเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า ดำเนินการดังนี้ ทำการบรรจุเมล็ดพันธุ์ควบคุมในภาชนะบรรจุนอกสถานที่ที่ได้มีกำหนดไว้ในใบอนุญาต หรือ ขายเมล็ดพันธุ์ควบคุมที่บรรจุในภาชนะบรรจุไม่ตรงตามฉลากที่ติดไว้

12.6.3 พืชอนุรักษ์ ห้ามบุคคลนำเข้า ส่งออกหรือนำผ่านพืชอนุรักษ์และซากพืชอนุรักษ์เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมาย และกรณีที่บุคคลใดประสงค์จะขยายพันธุ์เทียมพืชอนุรักษ์เพื่อการค้าให้ยื่นคำขอเป็นหนังสือเพื่อขอขึ้นทะเบียนสถานที่เพาะเลี้ยงพืชอนุรักษ์ต่อ กรมวิชาการเกษตร¹⁰⁹

12.6.4 พืชสงวน ได้กำหนดให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดห้ามผู้ใดนำส่งพืชสงวน ชนิดใดและในปริมาณเท่าใดออกนอกเขตท้องที่ใดหรือนำหรือส่งพืชดังกล่าวไปยังท้องที่ใดในราชอาณาจักร เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่¹¹⁰

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าพระราชบัญญัตินี้มีข้อยกเว้น ไม่นำมาบังคับใช้กับส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการค้า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดพันธุ์ควบคุม พืชสงวน พืชต้องห้าม แต่กฎหมายนี้จะเข้าไปในลักษณะควบคุมการใช้พันธุ์พืชอนุรักษ์ พันธุ์พืชสงวน เมล็ดพันธุ์ควบคุม และเมล็ดพันธุ์ควบคุมทางการค้า นอกจากนั้นพระราชบัญญัตินี้ไม่ได้มีการกำหนดหลักการในการแบ่งปันประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพไว้ หาก

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน มาตรา 59

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 61 ทวิ

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน มาตรา 63 ทวิ

กำหนดไว้ว่าถ้านักวิจัยมีความประสงค์จะใช้พืช หรือเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ในโครงการวิจัยและพัฒนา นักวิจัยควรตรวจสอบก่อนว่าพืชและเมล็ดพันธุ์เหล่านั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการประกาศให้เป็นพืชอนุรักษ์ พืชสงวน เมล็ดพันธุ์ควบคุม หรือเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้าหรือไม่ หากเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดนักวิจัยจะต้องดำเนินการขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อน ไม่งั้นนั่นจะมีทั้งโทษปรับและโทษทางอาญา

12.7 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ¹¹¹

พระราชบัญญัติพันธุ์คุ้มครองพืช พ.ศ. 2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม โดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมาย เพื่อต้องการให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน

12.7.1 พันธุ์พืชที่พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้ความสำคัญคุ้มครอง พันธุ์พืชต่างๆ ที่ พระราชบัญญัติพันธุ์คุ้มครองพืช พ.ศ. 2542 ให้ความสำคัญคุ้มครองมีดังนี้

1) **พันธุ์พืชใหม่** ¹¹² หมายถึง พันธุ์พืชที่มีองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด คือ เป็นพันธุ์พืชที่ไม่มีการนำส่วนขยายพันธุ์มาใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด ทั้งในหรือนอกราชอาณาจักรโดยตัวนักปรับปรุงพันธุ์เอง หรือด้วยความยินยอมของนักปรับปรุงพันธุ์เกินกว่าหนึ่งปีก่อนวันยื่นขอจดทะเบียน และพันธุ์พืชนั้นจะต้องมีความแตกต่างจากพันธุ์อื่นที่ปรากฏอยู่ในวันที่ขอจดทะเบียน โดยความแตกต่างนั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูก การบริโภค เกษษกรรม การผลิต หรือการแปรรูป

2) **พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น** ¹¹³ หมายถึง พันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ภายในราชอาณาจักร และไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามพระราชบัญญัตินี้

3) **พันธุ์พืชป่า** หมายถึง พันธุ์พืชที่มีหรือเคยมีอยู่ในประเทศตามสภาพธรรมชาติและยังมิได้นำมาใช้เพาะปลูกอย่างแพร่หลาย

¹¹¹ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 118 ก หน้า 15

¹¹² เรื่องเดียวกัน มาตรา 12

¹¹³ เรื่องเดียวกัน มาตรา 3

4) **พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป** หมายถึง พันธุ์พืชที่กำเนิดภายในประเทศหรือมีอยู่ในประเทศซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย และให้หมายความรวมถึงพันธุ์พืชที่ไม่ใช่พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือพันธุ์พืชป่า

12.7.2 หลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชไว้ในพระราชบัญญัติพันธุ์คุ้มครองพืช พ.ศ. 2542 โดยได้กำหนดไว้ดังนี้

1) **พันธุ์พืชใหม่** หากบุคคลใดมีความประสงค์จะใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการจดทะเบียนแล้ว จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ที่ได้รับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ก่อน เนื่องจากผู้ทรงสิทธิมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขายหรือจำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในสวนขยายพันธุ์ของ พันธุ์พืชใหม่ แต่มีข้อยกเว้นว่า สิทธิของผู้ที่ได้รับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่จะมีอยู่เฉพาะส่วนในการหาประโยชน์ทางการค้าจากสวนขยายพันธุ์เท่านั้น แต่มีข้อยกเว้นหากเป็นกรณีการใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง เพื่อนำไปศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง เพื่อการพัฒนาพันธุ์หรือปรับปรุงพันธุ์ หรือกระทำการเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง หรือกระทำโดยสุจริตสามารถกระทำได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิก่อน นอกจากนี้ เกษตรกรสามารถเก็บสวนขยายพันธุ์ของพืชที่ได้รับการคุ้มครองไว้ใช้ในการปลูก หรือใช้ส่วนตัวโดยไม่มีวัตถุประสงค์ทางการค้า โดยการกระทำนี้ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธินักปรับปรุงพันธุ์¹¹⁴

2) **พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น** หากผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้าจะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น และการทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ ในห้องปฏิบัติการสวนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น เป็นผู้ทำนิติกรรมแทนชุมชน ทั้งนี้ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อน¹¹⁵

3) **พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า** แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) **การเข้าถึงพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าโดยมีวัตถุประสงค์ทางการค้า**¹¹⁶ บุคคลใดกระทำ การจัดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืช

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน มาตรา 33

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน มาตรา 38

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน มาตรา 52

เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ การศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้าจะต้องขออนุญาตจากหน่วยงาน/พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ขออนุญาตต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อนำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช โดยจะมีหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงถึงหลักเกณฑ์การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ด้วย

(2) การเข้าถึงพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าโดยไม่มีวัตถุประสงค์ทางการค้า¹¹⁷ ผู้ขอเข้าถึงก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชได้กำหนดขึ้นมาเช่นกัน

นอกจากหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการศึกษา ทดลอง หรือวิจัย พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า ที่มีไว้วัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในทางการค้า พ.ศ.2547 ที่กำหนดให้ ผู้ทำการศึกษา ทดลอง หรือวิจัยพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าวที่มีไว้วัตถุประสงค์ในทางการค้า ให้แจ้งเป็นหนังสือตามแบบแนบทำระเบียบนี้ต่ออธิบดีกรมวิชาการเกษตร ณ กรมวิชาการเกษตร เมื่อได้รับหนังสือแจ้งการเข้าถึงพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า และเอกสารอื่นๆ ครบถ้วนแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องและดำเนินการพิจารณา หากพนักงานเจ้าหน้าที่อนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีหนังสือแจ้งการรับทราบไปยังผู้แจ้งการเข้าถึง ซึ่งผู้เข้าถึงจะต้องไม่ส่งมอบพันธุ์พืชที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้แก่บุคคลอื่น และเมื่อสิ้นสุดการศึกษา ทดลอง หรือวิจัย พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า ผู้แจ้งอาจส่งผลการศึกษา ทดลอง หรือวิจัยนั้นให้แก่กรมวิชาการเกษตรเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไปได้

12.7.3 ข้อสังเกตหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชข้างต้น มีประเด็นให้พิจารณาดังนี้

1) การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ของพันธุ์พืชใหม่ ถึงแม้มีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 แต่ก็ยังไม่ได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การขออนุญาตและการทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ ทำให้การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชใหม่ยังไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายนี้ได้

2) การเข้าถึงพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าโดยมีวัตถุประสงค์ทางการค้า ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการขออนุญาตฯ แต่ร่างกฎกระทรวงดังกล่าวยังไม่มีการบังคับใช้ ผู้ขออนุญาตเข้าถึงพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าจึงยังไม่สามารถดำเนินการยื่นคำขออนุญาตต่อกรมวิชาการเกษตร

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน มาตรา 53

ได้เพราะยังไม่มีกฎกระทรวงรองรับในวิธีปฏิบัติ จึงถือว่าเป็นขั้นตอนความล่าช้าและเป็นช่องว่างทางกฎหมาย

3) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ตามมาตรา 53 และระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชฯ พ.ศ. 2547 ไม่มีการบัญญัติโทษของการฝ่าฝืนในกรณีที่ผู้เข้าถึงไม่ดำเนินการแจ้งเป็นหนังสือเอาไว้ ดังนั้น ผู้ขอเข้าถึงอาจใช้ช่องว่างนี้หลีกเลี่ยงไม่แจ้งการเข้าถึงและไม่ส่งผลการศึกษา ทดลองหรือวิจัยให้แก่กรมวิชาการเกษตรเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน

4) การที่ระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชฯ พ.ศ. 2547 กำหนดว่าผู้ขอเข้าถึงต้องส่งผลการศึกษาทดลองให้แก่กรมวิชาการเกษตรนั้น หากผู้ดำเนินโครงการวิจัย ประสงค์จะนำผลงานไปจดสิทธิบัตร การส่งผลงานให้กรมวิชาการเกษตร เพื่อทำการเผยแพร่ต่อสาธารณชนจะทำให้อาจจะทำให้ขาดเงื่อนไขเรื่องความใหม่ไม่สามารถจดสิทธิบัตรได้ และอาจจะเกรงว่าเปิดเผยไปแล้วจะมีผู้ลอกเลียนแบบในผลงานวิจัยหรือมีผู้นำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาต

12.8 พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542¹¹⁸

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ครอบคลุมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตำรับยา ตำราการแพทย์แผนไทย สมุนไพร รวมถึงถิ่นกำเนิดสมุนไพร

12.8.1 วัตถุประสงค์การคุ้มครอง เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์การคุ้มครองแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) การคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย อันเป็นพื้นฐานองค์ความรู้ความสามารถที่เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย คือ

ตำรับยา อันได้แก่สูตรซึ่งระบุกรรมวิธีการผลิตและส่วนประกอบ สิ่งปรุงที่มียาแผนไทยรวมอยู่ด้วยรวมอยู่ด้วยไม่ว่าสิ่งปรุงนั้นจะมีรูปลักษณะใด

ตำราการแพทย์แผนไทย ซึ่งแบ่งเป็นหลักวิชาการต่างๆเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย ทั้งที่ได้บันทึกไว้ในสมุดไทย ใบลาน ศิลาจารึก หรือวัสดุอื่นใดหรือ ที่มิได้บันทึกกันไว้แต่เป็นการเรียนรู้หรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาไม่ว่าด้วยวิธีใด¹¹⁹

¹¹⁸ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 3 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอน 120 ก หน้า 49

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 14

พระราชบัญญัติ คຸ້ມครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542
แบ่งการคຸ້ມครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทยไว้ 3 ประเภท ดังนี้

(1) ตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ¹²⁰ ที่มีประโยชน์หรือมีคุณค่าทางการแพทย์หรือทางสาธารณสุข มีลักษณะแสดงเอกลักษณ์ของชาติ มีคุณค่าต่อการวิจัย ส่งผลต่อเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มพัฒนาได้ตัวยาใหม่ และได้ถูกประกาศให้เป็นตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ ที่ต้องห้ามรับจดทะเบียนเป็นภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

(2) ตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป ได้แก่ ตำรับยาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทยมีการใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลายกว้างขวาง หรือพ้นอายุการคຸ້ມครอง

(3) ตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคลหรือตำราการแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล¹²¹ ซึ่งเกิดจากมีผู้คิดค้น ปรับปรุงและพัฒนาตำรับยาหรือตำราการแพทย์แผนไทยขึ้นมา หรือมีผู้สืบทอดสามารถไปยื่นขอจดทะเบียนเป็นของตนเองได้เมื่อได้รับการจดทะเบียนผู้ทรงสิทธิจะมีสิทธิในการผลิตยา มีสิทธิในการใช้ศึกษาวิจัย จำหน่ายปรับปรุง หรือพัฒนาตำรับยาหรือตำราการแพทย์แผนไทยที่ จดทะเบียนไว้ได้

2) การคຸ້ມครองสมุนไพร โดยได้จำแนกสมุนไพรดังนี้ สมุนไพรที่มีค่าต่อการศึกษาวิจัย สมุนไพรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และสมุนไพรที่ใกล้จะสูญพันธุ์ โดยมีการควบคุมและใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเภท ทั้งนี้สมุนไพรไม่ได้มีความหมายเฉพาะพืชเท่านั้นแต่มีความหมายรวมถึง สัตว์ จุลชีพ และรวมถึงสิ่งไม่มีชีวิตหรือธาตุวัตถุ ตลอดจนสารสกัดดั้งเดิมจากพืชหรือสัตว์ด้วย

3) การคຸ້ມครองถิ่นกำเนิดของสมุนไพร (ให้เป็นเขตพื้นที่คຸ້ມครองสมุนไพร) เป็นการคຸ້ມครองพื้นที่ที่เป็นถิ่นกำเนิดของสมุนไพร ที่มีระบบนิเวศตามธรรมชาติ หรือมีความหลากหลายทางชีวภาพ แบ่งออก 3 พื้นที่ ดังนี้¹²²

(1) พื้นที่เขตอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ที่มีพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2548 และพระราชบัญญัติ อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ควบคุมดูแลอยู่แล้ว

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน มาตรา 22 (1)

¹²¹ เรื่องเดียวกัน มาตรา 21

¹²² กัญญา ดิวิเศษ การประชุมระดมความคิดเห็น โครงการศึกษา เรื่อง “การศึกษาดานภาพเรื่องการจัดการ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย : กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช” วันที่ 14 กรกฎาคม 2552

(2) พื้นที่นอกเขตอนุรักษ์ โดยการประกาศเป็นเขตพื้นที่คุ้มครอง สมุนไพร เพื่อให้ชุมชนเข้ามาร่วมบริหารจัดการและใช้ประโยชน์

(3) พื้นที่ดินของเอกชน เอกชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ที่สามารถยื่นคำขอ ขึ้นทะเบียนแล้ว ได้รับความช่วยเหลือการสนับสนุนจากภาครัฐ ได้ทั้งเรื่องวิชาการและงบประมาณ

12.8.2 หลักเกณฑ์การเข้าถึงภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร มี หลักเกณฑ์ ดังนี้

1) กรณีตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของ ชาติ หากผู้ใดต้องการนำตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติไปใช้ ประโยชน์ทางการค้า ต้องได้รับอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ก่อน ซึ่งการขออนุญาต การอนุญาต ข้อจำกัดสิทธิและค่าตอบแทน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดใน กฎกระทรวง¹²³

2) กรณีตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป ผู้ใช้ไม่ต้องขออนุญาตการเข้าถึง โดยกฎหมายให้อำนาจรัฐมนตรีในการประกาศกำหนดว่าตำรับยา หรือตำราการแพทย์แผนไทยใดที่เป็นตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป

3) กรณีตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคลหรือตำราการแพทย์แผนไทยส่วน บุคคล การเข้าถึงกระทำโดยการขออนุญาตต่อผู้ทรงสิทธิที่จดทะเบียนไว้

4) กรณีสมุนไพร การเข้าถึงกระทำโดยการประกาศเป็น “สมุนไพร ควบคุม” ซึ่งเป็นการกำหนดให้สมุนไพรที่มีค่าต่อการศึกษาวิจัย มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือ อาจจะมีสรรพคุณให้ มีฐานะเป็นสมุนไพรควบคุม หากบุคคลใดต้องการศึกษาวิจัย ส่งออก จำหน่าย แปรรูป สมุนไพรเพื่อการค้าต้องได้รับอนุญาตก่อน แต่มีข้อยกเว้นให้หน่วยงานของรัฐสามารถ ศึกษาวิจัยสมุนไพรควบคุมได้โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่ต้องแจ้งนายทะเบียนและปฏิบัติตาม ประกาศที่กำหนดไว้ (หน่วยงานเอกชนต้องขออนุญาตก่อน)

ปัจจุบันนี้มีประกาศกระทรวงสุข เรื่องสมุนไพรควบคุม (กวาวเครือ) พ.ศ. 2549 เพียง ฉบับเดียวเท่านั้น และกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยฯ ได้จ้างนักวิจัยดำเนินการศึกษา รวบรวม ข้อมูล สมุนไพรชนิดอื่นด้วยเป็นระยะๆ เช่น ชะมดเข็ด เปล้าเลือด กำแพงเจ็ดชั้น ปริศนา เป็นต้น แต่เมื่อนำผลการศึกษามาพิจารณาแล้วว่า พบว่าสมุนไพรเหล่านี้มีหน่วยงานต่างๆ ต้องนำไปใช้ ใน

¹²³ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 19 ราช กิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอน 120 ก หน้า 49

การศึกษาวิจัย หากประกาศสมุนไพรอื่นๆ ให้เป็นสมุนไพรควบคุมเพิ่มขึ้นอีก จะก่อให้เกิดการปิดกั้นและเป็นอุปสรรคในการวิจัยและพัฒนา

ขณะนี้กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยฯ มีการพิจารณาว่าควรจะประกาศสมุนไพรควบคุมอีกหรือไม่ และควรมีการเพิกถอนกาวเครือออกจากการเป็นสมุนไพรควบคุมหรือไม่ เพื่อเป็นการส่งเสริมงานวิจัยและพัฒนาด้านสมุนไพรของประเทศให้เพิ่มมากขึ้น

5) กรณีถิ่นกำเนิดของสมุนไพร ในพื้นที่ถิ่นกำเนิดของสมุนไพรที่ได้รับการประกาศเป็น เขตพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรแล้ว การจะเข้าใช้ประโยชน์จะต้องได้รับอนุญาตและจะต้องปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดไว้ ในเขตพื้นที่คุ้มครอง ห้ามทำลายความหลากหลายในระบบนิเวศ ห้ามจำหน่ายแจก แลกเปลี่ยนเคลื่อนย้าย หรือส่งออกสมุนไพรในพื้นที่คุ้มครองสมุนไพร ตลอดจนห้ามบุคคลเข้าไปกระทำการใดๆ¹²⁴ เช่น ยึดถือ ครอบครอง ปลุกหรือก่อสร้างตลอดจนห้ามทำลายความ หลากหลายทางชีวภาพ พื้นที่แรกที่ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่เขตอนุรักษ์ คือพื้นที่เขตอนุรักษ์ภูผากูด จ.มุกดาหาร¹²⁵

นอกจากนี้ กฎหมายให้มีการจัดตั้งกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ซึ่งนักวิจัยสามารถยื่นขอรับทุนสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อการสำรวจ รวบรวม ศึกษาและวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยได้ โดยส่งข้อเสนอโครงการไปที่อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทย

เมื่อพิจารณากฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยฉบับนี้ แม้จะกำหนดให้มีการควบคุมการเข้าถึงพืชสมุนไพร ซึ่งจะมีความซ้ำซ้อนกับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช เพราะพืชสมุนไพรยังจัดเป็นพืชที่อยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชอีกด้วย แต่หากเป็นกรณีการเข้าถึงพืชสมุนไพรโดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าก็ไม่ต้องขออนุญาตในการเข้าถึงแต่อย่างไร นอกจากนี้กฎหมายฉบับนี้ยังไม่ได้กำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ตามแนวทางของอนุสัญญาฯ

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน มาตรา 63

¹²⁵ ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2551) เรื่องแผนจัดการเพื่อคุ้มครองสมุนไพรในพื้นที่เขตอนุรักษ์ภูผากูด จังหวัดมุกดาหาร พ.ศ. 2551-2553 ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

12.9 ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550 ¹²⁶

ระเบียบนี้กำหนดให้นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย ต้องขออนุญาตเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย โดยนักวิจัยชาวต่างประเทศยื่นคำขออนุญาตทำการวิจัยต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และติดต่อบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ถ้ามี) พร้อมทั้ง แนบรายละเอียดของโครงการวิจัย แผนการวิจัยที่จะทำในประเทศไทย งบประมาณค่าใช้จ่าย และชื่อของนักวิจัยไทยด้วย หนังสือรับรองจากผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานที่รับผิดชอบนักวิจัยชาวต่างประเทศโดยตรงและหลักฐานการได้รับทุน (ถ้ามี) จากแหล่งทุนและรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของโครงการครั้งล่าสุดที่นักวิจัยชาวต่างประเทศได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติให้ทำวิจัยในประเทศไทย (ถ้ามี)

นักวิจัยชาวต่างประเทศต้องรายงานตัวต่อนักวิจัยไทยที่จะร่วมทำการวิจัยด้วยและ/หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และต้องรายงานตัวต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติก่อน และชำระค่าประกันการส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน 10,000 บาท ต่อ 1 โครงการ

การวิจัยในประเทศไทยจะทำการวิจัยตามแผนการวิจัยที่ได้เสนอไว้ โดยไม่ทำการวิจัยเกินระยะเวลาที่ได้รับอนุญาต หากในกรณีที่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแผนการวิจัยหรือต้องขยายเวลาการวิจัย จะต้องแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 60 วัน ก่อนจะสิ้นสุดเวลาที่ได้รับอนุญาต และส่งรายงานความก้าวหน้าตามกำหนด เวลาทุกครั้ง

เมื่อยุติการวิจัยในประเทศไทย นักวิจัยต่างชาติต้องส่งรายงานสรุปผลการดำเนินงาน มอบตัวอย่างการวิจัยที่ศึกษาหรือเก็บมาได้ระหว่างทำการวิจัยส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และต่อนักวิจัยไทยที่ร่วมทำการวิจัยด้วย ก่อนเดินทางออกจากประเทศไทย ในกรณีที่มีความจำเป็นจะต้องนำตัวอย่างการวิจัยไปศึกษาทดลอง ในต่างประเทศ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน

ระเบียบนี้ถึงแม้จะกำหนดให้นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย ต้องขออนุญาตก่อนทำวิจัย และกำหนดให้ส่งรายงานสรุปผลการดำเนินงาน ตลอดจนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ แต่ก็ไม่ได้มีการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยแต่อย่างใด

¹²⁶ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) “ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550” ค้นคืนวันที่ 26 ตุลาคม 2556 จาก <http://www.nrct-foreignresearcher.org/>

12.10 ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึง และการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554¹²⁷

นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2539 มาตรา 11(8) ออกระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ 2 ฉบับ ได้แก่ 1. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543 และ 2. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548 หลังจากนั้นได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ (กอช.) และมีอำนาจหน้าที่ออกระเบียบ หลักเกณฑ์ วิธีการในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความปลอดภัยทางชีวภาพ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี ภายใต้ความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีด้วย ดังนั้น กอช.จึงอาศัยอำนาจระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ.2543 ข้อ 9 (4) ยกร่างระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข การเข้าถึงและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 โดยมีวัตถุประสงค์กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

โดยระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึง และการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 มีการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการให้อนุญาตเข้าถึง และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ ดังนี้

หลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ กำหนดหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ อาทิ ข้อมูลและเอกสารประกอบคำขอรับใบอนุญาตที่ขั้นตอนปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่พิจารณาให้อนุญาต ขั้นตอนการทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

¹²⁷ ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติฯ พ.ศ. 2554 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 128 ตอน พิเศษ 26 ง หน้า 8

12.10.1 การทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ กำหนดไว้ 2 รูปแบบ คือ

1) การทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ หรือเพื่อประโยชน์ในการศึกษาตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษา หัวหน้าหน่วยงาน อาจพิจารณาไม่ทำข้อตกลงก็ได้

2) การทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ จะต้องทำข้อตกลงทุกกรณี แต่ในกรณีที่ผู้ขอเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่เคยเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ แต่เมื่อการเข้าถึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์เป็นไปเพื่อการพาณิชย์ ผู้ขอเข้าถึงต้องมาทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์เพิ่มเติมด้วย

ผลประโยชน์ตอบแทนจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ ผู้ยื่นขออนุญาตต้องให้สิทธิประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อการพาณิชย์ แก่หน่วยงานของรัฐหรือชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งรูปแบบของผลประโยชน์ตอบแทนอาจเป็น ตัวเงิน หรือเป็นผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงินก็ได้ เช่น การให้เครื่องมือสำหรับวิจัยวิทยาศาสตร์ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้วิจัย

การติดตาม การตรวจสอบ และการรายงานผล หน่วยงานของรัฐที่เป็นคู่สัญญาตามข้อตกลงมีหน้าที่กำกับดูแล และตรวจสอบผู้ได้รับใบอนุญาต และรายงานให้ กอช. ทราบ กำหนดหน้าที่ผู้รับใบอนุญาตให้ปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างเคร่งครัด และรายงานให้หน่วยงานของรัฐผู้ออกใบอนุญาตทราบ กำหนดหน้าที่ของ กอช. ให้เป็นหน่วยงานของรัฐที่รับ คำขอรับใบอนุญาต ในกรณีที่ทรัพยากรชีวภาพไม่อยู่ภายใต้อำนาจตามกฎหมายหรือไม่ถูกครอบครองโดยหน่วยงานของรัฐ

พนักงานเจ้าหน้าที่ กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่เรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ปากคำ ให้บุคคลส่งเอกสารหรือวัตถุที่ครอบครองต่อเจ้าหน้าที่และมีอำนาจเข้าตรวจสอบสถานที่และสถานประกอบการของผู้เข้าถึงในเวลากลางวัน

บทลงโทษ ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การขอเข้าถึงไม่ดำเนินการตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ให้ถือว่าผู้เข้าขอถึงขอเลิกการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

12.10.2 หลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ฯ พ.ศ. 2554 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังนี้

1) การยื่นคำขอ ผู้ขออนุญาตเข้าถึงต้องยื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องที่มีอำนาจพิจารณาออกใบอนุญาตตามแบบที่ กอช. กำหนด หากหน่วยงานผู้รับคำขอ

พบว่าทรัพยากรชีวภาพนั้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานอื่นให้แจ้งแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพิจารณาคำขอ

2) การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพใดมีแหล่งอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ให้หน่วยงานของรัฐที่ได้รับคำขอสอบถามความเห็นจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่ให้ความเห็น ทั้งนี้ เพื่อประกอบการพิจารณาคำขอรับหนังสืออนุญาต

3) การอนุญาตของหน่วยงานรัฐ กรณีที่หน่วยงานของรัฐเห็นควรอนุญาต ให้แจ้งให้ผู้ยื่นคำขอรับหนังสืออนุญาตส่งแผนงาน โครงการ ฯ ฉบับสมบูรณ์ให้หน่วยงานของรัฐนั้นภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งแล้วให้หน่วยงานของรัฐนั้นจัดทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพระหว่างหน่วยงานของรัฐกับผู้ได้รับอนุญาตนั้นและออกหนังสืออนุญาต ตามแบบที่ กอช. กำหนด และให้หน่วยงานของรัฐส่งสำเนาข้อตกลงและหนังสืออนุญาตให้ กอช. ด้วย

4) การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นไปเพื่อการศึกษาวิจัย ค้นคว้า หรือ ทดลอง ทางวิชาการตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษา ในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นไปเพื่อการศึกษาวิจัย ค้นคว้า หรือทดลอง ทางวิชาการตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาในประเทศไทย และไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์จะต้องยื่นหนังสือรับรองจากสถาบันการศึกษาว่าเป็นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อการดังกล่าว พร้อมกับการยื่นคำขอรับหนังสืออนุญาตด้วย และเมื่อได้รับหนังสืออนุญาตแล้ว ถ้าหน่วยงานของรัฐที่ได้ออกหนังสืออนุญาตเห็นสมควรจะไม่ทำข้อตกลงการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนด้วยก็ได้ โดยหนังสืออนุญาตและข้อตกลงนี้ให้มีระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี การขอขยายระยะเวลาการอนุญาตให้กระทำได้เมื่อได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐ และให้ขยายระยะเวลาการอนุญาตออกไปได้อีกครั้งละไม่เกินหนึ่งปี โดยให้หน่วยงานของรัฐออกหนังสืออนุญาตให้ใหม่ตามระยะเวลาที่ได้รับอนุญาต และข้อตกลงนี้ต้องระบุถึงความตกลงระหว่างหน่วยงานของรัฐที่ได้ออกหนังสืออนุญาตกับผู้ได้รับหนังสืออนุญาตเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย สิทธิและผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไม่ว่าจะคำนวณเป็นเงินได้หรือไม่ ที่หน่วยงานของรัฐ ผู้ได้รับอนุญาต และชุมชนท้องถิ่นพึงจะได้รับ ค่าภาษีอากร และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ตามกฎหมาย

5) กรณีเป็นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ หากเป็นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ ข้อตกลงอย่างน้อยต้องมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

(1) รายละเอียดของผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เช่น ชื่อ ที่อยู่ อาชีพ อายุ ภูมิลำเนา เป็นต้น

(2) รายชื่อชนิดพันธุ์ (species) สายพันธุ์ (cultivars/varieties) หรือสกุล (genus) หรือวงศ์/ครอบครัว (family) ของทรัพยากรชีวภาพที่สามารถระบุได้ หรือรายละเอียด ลักษณะและจำนวนตัวอย่างทรัพยากรชีวภาพที่ต้องการเข้าถึง หรือคาดหมายได้ว่าจะเข้าถึง ทั้งนี้ หากต้องการเก็บรวบรวมตัวอย่าง ตัวอย่างที่เก็บรวบรวมไปนั้นต้องไม่เกินไปกว่าที่จำเป็น และต้องไม่เกินจำนวนที่กฎหมายหรือระเบียบกำหนดไว้โดยเฉพาะ

(3) ระยะเวลาและแหล่งหรือพื้นที่ที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพรวมทั้งการดำเนินการเมื่อหนังสืออนุญาตสิ้นสุด

(4) สิทธิของหน่วยงานของรัฐที่ออกหนังสืออนุญาตในการตรวจสอบและในการเข้าถึงข้อมูลที่ได้รับจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐที่ออกหนังสืออนุญาตในการปฏิบัติตามข้อตกลง และในการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

(5) หน้าที่ของผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและกฎระเบียบของทางราชการ ต้องใช้วิธีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องป้องกันไม่ให้บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ต้องขออนุญาต หากประสงค์จะเปิดเผยข้อมูลในระหว่างการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ต้องแจ้งข้อมูลและแหล่งที่มาของทรัพยากรชีวภาพให้หน่วยงานของรัฐที่ออกหนังสืออนุญาตทราบ และต้องรายงานผลการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพทั้งในระหว่างการเข้าถึงและหลังการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

(6) ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะไม่นำทรัพยากรชีวภาพ สารชีวภาพ หรือข้อมูลที่ได้รับจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ในทางอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในข้อตกลง

(7) ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต้องไม่ให้บุคคลอื่นเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่ตนได้รับอนุญาต

(8) เงื่อนไขที่กำหนดให้หมื่นกวิจัยหรือนักวิทยาศาสตร์สัญชาติไทยเข้าร่วมเป็นผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

(9) การจัดการทรัพยากรชีวภาพหรือสารชีวภาพที่พบใหม่

(10) การนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์และเงื่อนไขที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตจะไม่โอนสิทธิตามข้อตกลงให้บุคคลอื่น เว้นแต่จะได้รับความยินยอมเป็นหนังสือจากหน่วยงานที่ได้ออกหนังสืออนุญาต

(11) เงื่อนไขในการดำเนินการถ้าผู้ได้รับหนังสืออนุญาตไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง

(12) ข้อกำหนดที่จะให้อยู่ภายใต้การบังคับและการตีความตามกฎหมายไทย

(13) เงื่อนไขว่าจะไม่ทำ การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อการพาณิชย์ หากภายหลังจะเปลี่ยนแปลงเป็นการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อการพาณิชย์ ต้องมาทำข้อตกลงว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ต่อหน่วยงานของรัฐตามระเบียบนี้

กรณีข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์ นอกจากจะต้องมีเนื้อหาตามข้อ (1) - (13) ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะต้องมีเนื้อหาดังต่อไปนี้ด้วย การจัดการสิทธิหรือสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอันเกิดจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตได้รับจากการใช้ประโยชน์ในผลิตภัณฑ์ หรือผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิต หรือข้อมูลที่เป็นผลจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพตามข้อตกลง ก่อนหักรายจ่าย นับแต่วันที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว ทั้งนี้ トラบเท่าที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตยังได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้น

6) การตรวจสอบ ติดตาม กำกับดูแล และการรายงานผล เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบ ติดตาม กำกับดูแล และการรายงานผล ให้หน่วยงานของรัฐที่ออกหนังสืออนุญาตทำความตกลงกับผู้ได้รับหนังสืออนุญาตเกี่ยวกับการรายงานความก้าวหน้าในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพตามข้อตกลงตามระยะเวลาที่จะตกลงกัน แต่ต้องไม่น้อยกว่าสามเดือนต่อหนึ่งครั้ง และการรายงานผลการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพเมื่อหนังสืออนุญาตสิ้นผล

7) การรายงานความก้าวหน้า ให้หน่วยงานของรัฐที่ออกหนังสืออนุญาตมีหน้าที่ตรวจสอบ ติดตาม และกำกับดูแลให้ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตปฏิบัติตามข้อตกลง โดยเคร่งครัด และรายงานความก้าวหน้าในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพตามข้อตกลงให้ กอช. ทราบตามระยะเวลาที่ กอช. กำหนด ซึ่งต้องไม่เกินหกเดือนต่อหนึ่งครั้ง รวมทั้งรายงานผลการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพให้ กอช. ทราบ เมื่อหนังสืออนุญาตสิ้นผล

เมื่อพิจารณาระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ฯ พ.ศ. 2554 จะเห็นพบว่า ในขั้นตอนการขออนุญาตเข้าถึงนั้น ผู้ขออนุญาตอาจจะต้องยื่นคำขอต่อหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงาน หากพบว่าทรัพยากรชีวภาพที่ขอเข้าถึงนั้นมีหลายหน่วยงานกำกับดูแลอยู่ อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยาก ล่าช้าในการพิจารณาคำขออนุญาต และเกิดความซ้ำซ้อนในการขออนุญาตซึ่งควรจะมีการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

นอกจากนี้ หลักเกณฑ์เรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ในร่างระเบียบนี้ ยังขาดความชัดเจน เนื่องจากในการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานของรัฐที่ดูแลทรัพยากรชีวภาพนั้น หากมีหลายหน่วยงานที่เป็นผู้รับผลประโยชน์ จะมีหลักเกณฑ์อย่างไรที่จะกำหนดว่าหน่วยงานใดควรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนมากน้อยเพียงใด

13. สรุปสถานภาพปัจจุบันของกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ว่าด้วยการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย

จากการศึกษาสถานภาพปัจจุบันของกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ว่าด้วยการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพพืชของประเทศไทยนั้น พบว่ากฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

13.1 กฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ตามหลักการของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่

13.1.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2522)

13.1.2 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

13.1.3 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

13.1.4 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535

13.1.5 ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ.2542

13.1.6 ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชว่าด้วยการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2549

13.1.7 ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550

13.2 กฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ ตามหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่

13.2.1 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

13.2.2 พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542

13.2.3 ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542

13.2.4 ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึงและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับหลายฉบับ แต่การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร กฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้เน้นควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยตรง เนื่องจากความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมยังไม่เป็นที่แพร่หลาย กฎหมายจึงเน้นควบคุมไปที่พื้นที่ เช่น การคุ้มครองพื้นที่ในลักษณะของป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ หรือการคุ้มครองทรัพยากรเป็นรายชนิด เช่น การคุ้มครองสมุนไพร การคุ้มครองสัตว์สงวน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช กฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย แต่กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชจะใช้บังคับเฉพาะพืชเห็ดและสาหร่าย ส่วนกฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยก็ใช้บังคับเฉพาะพืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุที่ใช้เป็นสมุนไพรเท่านั้น ส่วนระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) แม้จะใช้กับทรัพยากรชีวภาพทุกประเภท แต่ก็มีข้อจำกัดเฉพาะทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในความครอบครองและการดูแลของหน่วยงานรัฐเท่านั้น ไม่สามารถนำระเบียบนี้มาใช้เป็นการทั่วไปกับภาคเอกชนได้ โดยปัจจุบันนี้มีบริษัทเอกชนหลายแห่งที่มีหน่วยวิจัยที่ทำการวิจัยโดยเฉพาะเพื่อที่จะนำผลการศึกษามาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และบริษัทเหล่านี้ยังมีการวิจัยและครอบครองทรัพยากรชีวภาพด้วย ปัญหาอีกประการหนึ่งของระเบียบ กอช. คือไม่ได้มีการกำหนดให้ชัดเจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ว่าขั้นต่ำที่ควรจะต้องแบ่งปันเป็นเท่าใด และหากการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่ได้รับเป็นตัวเงินจะเป็นการแบ่งปันในลักษณะอื่นได้หรือไม่

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายแต่ละฉบับมีลักษณะและขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ยังไม่มีกฎหมายกลางที่มีลักษณะเป็นกฎหมายแม่บทครอบคลุมการบริหารจัดการทรัพยากร

ชีวภาพทุกชนิด โดยเฉพาะพันธุกรรมสัตว์ และจุลินทรีย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญและมี
บทบาทสูงในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะศึกษาว่าไทยควรมีพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ
หรือไม่

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพกับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

จากการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย ผลการศึกษาพบว่าอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity : CBD) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวที่วางหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพโดยตรง อนุสัญญาฯ ได้กำหนดให้ทรัพยากรชีวภาพอยู่ภายใต้สิทธิอธิปไตยของรัฐ (Sovereign rights) โดยมีหลักเกณฑ์การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในดินแดนของรัฐนั้น แต่อนุสัญญาฯ ไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์หรือรายละเอียดในการแบ่งปันผลประโยชน์ว่าจะต้องเป็นในรูปแบบใด

ส่วนพิธีสารนาโงยานั้นเป็นข้อตกลงที่เกิดขึ้นภายหลัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม และสนับสนุนการดำเนินการตามข้อกำหนดในเรื่องการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ของอนุสัญญาฯ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพิธีสารนาโงยาฯ เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศที่สามารถใช้เป็นการกรอบแนวทางในการจัดทำกฎหมายภายในประเทศในเรื่องของการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ และใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้เกิดผลบังคับใช้ทางกฎหมาย เมื่อทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึงถูกนำออกนอกประเทศ และเมื่อทรัพยากรดังกล่าวอยู่ในขอบเขตอำนาจของประเทศผู้นำไปใช้ประโยชน์

นอกจากอนุสัญญาฯ และพิธีสารนาโงยาแล้วยังมีสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture) ที่อยู่ภายใต้การดูแลของโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่ไม่มีพันธะผูกพันทางกฎหมายในเรื่องการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยสนธิสัญญาฯ นี้มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรยั่งยืน และมีการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรนั้นอย่างเป็นทางการ

ธรรมและเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ที่แตกต่างคือสนธิสัญญาฯ นี้ใช้บังคับกับทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรกรรมเท่านั้น แต่อนุสัญญาฯ จะมีการวางกรอบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จาก การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ แบบไม่มีการจำกัดชนิดของทรัพยากรพันธุกรรมหรือลักษณะการนำทรัพยากรชีวภาพนั้นไปใช้ประโยชน์ นอกจากนั้นสนธิสัญญาฯ กำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมพืชในระบบพหุภาคีจ่ายค่าตอบแทนการใช้ประโยชน์ โดยจำแนกผลประโยชน์เป็นผลประโยชน์ในรูปเงินและผลประโยชน์ที่เป็นเทคโนโลยี ผลประโยชน์ที่เกิดจากการแบ่งปันผลประโยชน์ตามสนธิสัญญาฯ จะไม่ได้จ่ายให้แก่ภาคีสมาชิกประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะ แม้ว่าประเทศนั้นจะเป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุกรรมพืชก็ตาม หากแต่จ่ายให้แก่กองทุน ซึ่งจัดตั้งขึ้นซึ่งกองทุนนี้จะถูกนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาฯ

ส่วนแนวทางบอนน์ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับเนื่องจากการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม (Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of Their Utilization) แนวทางนี้ได้จัดทำขึ้นมาเพื่อให้ภาคีอนุสัญญาฯ รัฐบาล และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ สามารถนำไปจัดทำกลยุทธ์การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม และจำแนกระบุขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการยื่นขอการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยในการจัดทำมาตรการ ทางกฎหมาย การบริหารจัดการ และนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์และ/หรือ เมื่อทำการเจรจาต่อรองในข้อตกลงสำหรับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ และ โปรแกรมสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะ เพื่อให้หลักประกันว่าประเทศกำลังพัฒนาอยู่ในสถานะที่สามารถดำเนินงานตามแนวทางบอนน์ และตอบสนองต่อข้อกำหนดของอนุสัญญาฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นจากการศึกษาถึงแนวทางกฎหมายของแต่ละประเทศ ทั้งกฎหมายของประเทศแคนาดาและประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศทวีปยุโรปได้แก่ ประเทศบัลแกเรีย ประเทศโปรตุเกส กลุ่มประเทศนอร์ดิก กฎหมายของสาธารณรัฐคอสตาริกา กฎหมายของประเทศอินเดียและประเทศฟิลิปปินส์ จะพบว่ามีความแตกต่างกัน แต่เมื่อศึกษาจากแนวทางของประเทศต่างๆ ที่กล่าวมานี้พบว่า

การดำเนินงานเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศแคนาดานั้นถูกแบ่งเป็นความรับผิดชอบระหว่างจังหวัด และรัฐบาลของเขตการปกครอง รวมถึง ชุมชนชาวอะบอริจิน (Aboriginal communities) แต่ละเขตการปกครองจะมีระบบการออกใบอนุญาตเข้าถึงที่ถูกต้องตามกฎหมายสำหรับการค้นคว้าวิจัย แต่กฎหมายเฉพาะในระดับประเทศที่ประกาศใช้ในเรื่องการ

เข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ และขอบเขตอำนาจในการดำเนินงานนั้นประเทศแคนาดายังไม่มีการบัญญัติกฎหมายเฉพาะไว้

ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับที่สูง และประเทศสหรัฐอเมริกาก็มีการได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ประเทศสหรัฐอเมริกายังไม่ได้ให้สัตยาบันและยังไม่ได้ลงนามเป็นภาคีสมาชิก ดังนั้นพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จึงไม่มี แต่ในระดับท้องถิ่นและระดับรัฐ ก็มีการดำเนินการเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์อยู่บ้าง ดังนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาสายกับประเทศแคนาดา คือไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ครอบคลุมการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในประเทศ ขอบเขตอำนาจทางกฎหมายถูกแบ่งระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลกลางและหน่วยงานของแต่ละรัฐ และเจ้าของพื้นที่ส่วนบุคคล แต่สำหรับหน่วยงานที่เป็นอุทยานแห่งชาติได้มีการจัดทำระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์แล้ว

หากพิจารณาถึงกรณีประเทศทวีปยุโรปนั้นก็ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพไว้แล้ว ซึ่งในรายงานการศึกษาที่ได้ศึกษาถึงกรณีการดำเนินงานของประเทศบัลแกเรียและประเทศโปรตุเกส โดยประเทศบัลแกเรียซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพในยุโรป โดยประเทศบัลแกเรียมีกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีความมุ่งหมายที่ในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม โดยได้บัญญัติอยู่ในกฎหมายที่เรียกว่า The Environmental Protection Act 2002 และได้มีการวางหลักการในการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ส่วนประเทศโปรตุเกสนั้นมีการรับเอาระบบการจดทะเบียน จากแนวทางการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมของกลุ่มสหภาพยุโรปมาเท่านั้น ขอบเขต คุ้มครองสารพันธุกรรมพืชพื้นเมืองที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย หรือพืชที่มีศักยภาพเป็นที่สนใจต่อการเพาะปลูกในระบบวนเกษตร (agroforestry) และกิจกรรมด้านภูมิทัศน์ อย่างไรก็ตามระบบนี้ไม่ครอบคลุมถึงสายพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา

ส่วนกลุ่มประเทศนอร์ดิกนั้น พบว่ากลุ่มประเทศนอร์ดิกได้กำหนด ยุทธศาสตร์ร่วมสำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมในเขตภูมิภาคนอร์ดิก ได้จัดตั้งกลุ่มโครงการเรื่องสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม เพื่อดำเนินงานตามข้อกำหนดของยุทธศาสตร์ของกลุ่มนอร์ดิก โดยได้จัดให้มีเอกสารเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

ซึ่งประเทศที่มีกฎหมายด้านการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพที่วางแนวทางไว้ได้ดี คือ ประเทศออสเตรเลีย อินเดีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งประเทศไทยควรนำแนวทาง

ของกฎหมายของประเทศดังกล่าวนี้ มาพิจารณาในการออกกฎหมาย/ระเบียบ/ประกาศ ในการเข้าถึง และการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพต่อไป

โดยประเทศออสเตรเลียมีหน่วยงานที่ดูแลเพียงหน่วยงานเดียว คือสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Institute หรือ INBio) เป็นตัวแทนของประเทศที่ทำหน้าที่ดูแลโดยตรงในการทำสัญญาด้านความหลากหลายทางชีวภาพกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ ซึ่งการมีหน่วยงานที่ดูแลโดยตรงเพียงหน่วยงานเดียวเช่นนี้ ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนประเทศอินเดียมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น โดยประเทศอินเดียได้มีการพัฒนากฎระเบียบทางการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่สอดคล้องกับหลักการที่อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดขึ้นมา กฎระเบียบเหล่านี้ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร 2001 (The Protection of Plant Varieties and Farmers' Rights Act 2001) การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ภายใต้กฎหมาย PPVFR Act 2001 กระทำเมื่อมีการนำพันธุ์พืชเกษตรกรรมมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ได้เป็นพันธุ์ EDV และจะทำการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์นั้น เนื่องจากกฎหมาย PPVFR Act 2001 มีข้อเรียกร้องให้ผู้อยู่ในจดทะเบียนพันธุ์พืชต้องเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดถึงที่มาและแหล่งกำเนิดของพันธุ์พืชรวมทั้งรายละเอียดที่สมบูรณ์ของพันธุ์พืชที่ถูกปรับปรุงขึ้น แหล่งภูมิศาสตร์ รวมถึงรายชื่อเกษตรกร หรือชุมชนที่เป็นผู้จัดหาทรัพยากรชีวภาพ ทั้งนี้โดยการปิดบังข้อมูลมีความผิดต้องเสียค่าปรับในมูลค่าสูงและหรือจำคุก ซึ่งผู้อยู่ขอรับความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่จะต้องแสดงหลักฐานเหล่านี้โดยไม่มีการแบ่งแยกสัญชาติ โดยหน่วยงานที่เป็นผู้ตัดสินเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ได้แก่หน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Authority) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาภายใต้กฎหมายฉบับนี้ โดยรายได้ที่ได้จากการแบ่งปันผลประโยชน์นี้จะถูกนำไปยังกองทุนพันธุกรรม (Gene Fund) ก่อนที่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะทำการพิจารณาจัดสรรส่วนแบ่งให้แก่ผู้สมควรได้รับ

นอกจากนั้นประเทศอินเดียยังมีพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002 (Biological Diversity Act, 2002) โดยกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพฉบับนี้ถูกจัดทำขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและกำหนดกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมที่เกิดจากองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพในประเทศอินเดีย โดยไม่ว่าการใช้ทรัพยากรชีวภาพนั้นจะมีวัตถุประสงค์การค้า หรือการวิจัย หรือการสำรวจ หรือการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังได้กำหนดไปถึงการถ่ายทอดการวิจัยและการรับขอความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากทรัพยากรชีวภาพในประเทศอินเดีย

การที่ประเทศอินเดียมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยมีกฎหมายหลัก 2 ฉบับที่เกี่ยวข้องคือ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร 2001 พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2002

ส่วนกรณีกฎหมายประเทศฟิลิปปินส์นั้นจะพบว่ามีการจัดการแบบกระจายศูนย์ โดยให้ผู้ที่ต้องการขอเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมเข้าไปดำเนินการขอเข้าถึงในพื้นที่หรือแหล่งของทรัพยากรพันธุกรรม หลังจากนั้นจะต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรพันธุกรรมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการบริหารจัดการเช่นนี้ทำให้คณะกรรมการเรื่องทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมง่ายในการพิจารณา เพราะคณะกรรมการไม่ได้อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นคณะกรรมการสามารถนำผลพิจารณาของพื้นที่มาประกอบการตัดสินใจได้

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงกฎหมายไทยจะพบว่ามีกฎหมายหลายฉบับที่ได้กำหนดในเรื่องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ บางฉบับกำหนดเพียงแต่เรื่องการเข้าถึงบางฉบับกำหนดทั้งเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้

โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย ตามหลักการของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 ระเบียบกรมป่าไม้วาดด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ.2542 ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชว่าด้วยการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2549 และระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550

ส่วนกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของประเทศไทยที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ ตามหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 ระเบียบกรมป่าไม้วาดด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542 และล่าสุดคือ ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าถึงและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากรทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554

1. สรุปการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงกฎหมายที่ประเทศไทยมีอยู่ปัจจุบัน ดูเหมือนว่าน่าจะมีกฎหมายเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ ตามหลักการของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างครบถ้วน แต่เมื่อศึกษาในเชิงลึกจะพบว่ากฎหมายที่มีอยู่นั้นยังมีปัญหาและข้อจำกัดดังนี้ คือ

1.1 การที่มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับหลายฉบับ แต่อยู่ภายใต้การกำกับของหลายหน่วยงานทำให้เกิดการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ

1.2 กฎหมายบางฉบับก็จะกำหนดเฉพาะการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเท่านั้น กฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้เน้นควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยตรง กฎหมายเน้นควบคุมไปที่พื้นที่ เช่น การคุ้มครองพื้นที่ในลักษณะของป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ หรือการคุ้มครองทรัพยากรเป็นรายชนิด เช่น การคุ้มครองสมุนไพร การคุ้มครองสัตว์สงวน เป็นต้น ไม่ได้กำหนดเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์แต่อย่างใด

1.3 นอกจากนี้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชจะใช้บังคับเฉพาะพืช เห็ดและสาหร่าย ส่วนกฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยก็ใช้บังคับเฉพาะพืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุที่ใช้เป็นสมุนไพรเท่านั้น

1.4 ส่วนระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 ที่ได้บัญญัติมาเพื่อรองรับพิธีสารนาโงยานั้น มีข้อจำกัดเพราะบังคับใช้เฉพาะทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในภายใต้ความครอบครองและการดูแลของหน่วยงานรัฐเท่านั้น ไม่สามารถนำระเบียบนี้มาบังคับใช้เป็นการทั่วไปกับภาคเอกชนได้ นอกจากนี้ปัญหาอีกประการหนึ่งของระเบียบนี้ คือการที่ไม่ได้มีการกำหนดให้ชัดเจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ว่าขั้นต่ำที่ควรแบ่งปันเป็นเท่าใด และหากไม่ได้รับเป็นตัวแทนจะสามารถแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นในลักษณะใดบ้างซึ่งประเด็นเหล่านี้ควรที่จะมีการพิจารณาต่อไป ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศอื่นจะพบว่ามีการกำหนดใช้บังคับทั้งภาครัฐและเอกชน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายแต่ละฉบับมีลักษณะและขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ยังขาดกฎหมายเฉพาะที่มีลักษณะเป็นกฎหมายแม่บทครอบคลุมการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพทุกชนิด โดยเฉพาะพันธุ์กรรมสัตว์ และจุลินทรีย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญและมีบทบาทสูงในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาว่าไทยควรจะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพหรือไม่ ซึ่ง

การศึกษาในครั้งนี้จึงเน้นถึงการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกต่อไป เพื่อเกิดความยุติธรรมและประโยชน์
สูงสุดแก่ประเทศไทยและประชาชน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

ทรัพยากรชีวภาพถือว่ามีค่าอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามาก ได้มีการนำทรัพยากรชีวภาพไปศึกษาและวิจัยมากมายเพื่อที่จะนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมยา ต่างให้ความสำคัญและมีการเพิ่มการลงทุนในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในด้านทรัพยากรชีวภาพเพื่อที่จะได้นำเทคโนโลยีชีวภาพเพื่อนำไปใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ต่อไป

ปัจจุบันนี้เรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์เป็นเรื่องที่นานาชาติประเทศได้ให้การยอมรับและมีกำลังดำเนินการพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศขึ้นมาเพื่อให้เป็นกฎระเบียบที่เป็นที่ยอมรับมากขึ้น โดยประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนากฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะเป็นประเทศที่มีทรัพยากรชีวภาพอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ซึ่งการที่นานาชาติประเทศจัดทำกฎระเบียบที่กำกับดูแลเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในประเทศของตนและมีการบังคับใช้ที่เป็นรูปธรรมนี้จะส่งผลต่อการนำทรัพยากรชีวภาพมาใช้ประโยชน์โดยไม่ถูก ชาวต่างชาติมาทำการฉกฉวยทรัพยากรชีวภาพหรือนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้โดยไม่ทำการขออนุญาต

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากแห่งหนึ่งของโลก ทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทยจึงถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการสำรวจวิจัยทางชีวภาพ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีชีวภาพ การดำเนินงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพในอดีตของประเทศไทยนั้นเป็นไปในลักษณะ “ไร้พรมแดน” แต่ปัจจุบันนี้หน่วยงานภาครัฐของประเทศไทยหลายหน่วยงานเริ่มตื่นตัว และตระหนักถึงความสำคัญในปัญหาเรื่องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ โดยได้การออกประกาศหรือกฎหมาย เช่น มีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์สมุนไพรของกระทรวงสาธารณสุขตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 การผลักดันกฎกระทรวงและข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ของกรมวิชาการเกษตร เป็นต้น แต่การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรนั้น ปัญหาด้านข้อจำกัดและอุปสรรคด้านกฎหมายก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญ โดยกฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้เน้นควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยตรง กฎหมายจะเน้นควบคุมไปที่พื้นที่ เช่น การคุ้มครองพื้นที่ในลักษณะของป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ หรือการคุ้มครองทรัพยากรเป็นรายชนิด เช่น

การคุ้มครองสมุนไพร การคุ้มครองสัตว์สงวน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช กฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย แต่กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชจะใช้บังคับเฉพาะพืช เห็ดและสาหร่าย ส่วนกฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยก็ใช้บังคับเฉพาะพืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุที่ใช้เป็นสมุนไพรเท่านั้น ส่วนระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554” แม้จะใช้กับทรัพยากรชีวภาพทุกประเภท แต่ก็มีข้อจำกัดเฉพาะทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในความครอบครองและการดูแลของหน่วยงานรัฐเท่านั้น และมีข้อยกเว้นให้บางกรณีไม่ต้องขออนุญาตเข้าถึงทรัพยากร รวมทั้งไม่ต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังไม่สามารถนำระเบียบนี้มาใช้เป็นการทั่วไปกับภาคเอกชน ได้ ซึ่งปัจจุบันนี้มีบริษัทเอกชนหลายแห่งที่มีหน่วยวิจัยที่ทำการวิจัยโดยเฉพาะเพื่อที่จะนำผลการศึกษามาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และบริษัทเหล่านี้ยังมีการวิจัยและครอบครองทรัพยากรชีวภาพด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดช่องว่างให้บุคคลอื่นเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพหรือผลวิจัยได้โดยไม่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ระเบียบกำหนด

ดังนั้นเมื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักการพื้นฐานและลักษณะขอบเขตของหลักการพิจารณากฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของกฎหมายไทยวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวที่วางหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร แนวปฏิบัติฉบับนี้ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่ได้รับเนื่องจากการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม พิศิสาธนา โงยาฯ ซึ่งเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศที่สามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดทำกฎหมายภายในประเทศในเรื่องของการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ กฎหมายของประเทศแคนาดาและประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นประเทศที่ถือว่ามีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอื่นๆ กฎหมายประเทศยุโรป ได้แก่ บัลแกเรียและโปรตุเกส กฎหมายประเทศกลุ่มประเทศนอร์ดิก กฎหมายของสาธารณรัฐคอซตาริกาเป็นประเทศในแถบอเมริกากลาง เนื่องจากเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรชีวภาพ และในปี ค.ศ. 2510 ได้รับรางวัล “Future Policy 2010” เพราะมีกฎหมาย Biodiversity Law (No. 7788) กฎหมายของประเทศอินเดียและกฎหมายของประเทศฟิลิปปินส์ เนื่องจากประเทศอินเดียและประเทศฟิลิปปินส์ เป็นประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นประเทศที่ถือว่ามี ความหลากหลายทางชีวภาพอุดมสมบูรณ์

จากการศึกษาจะพบว่าแต่ละประเทศได้พัฒนากฎหมายของตนตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ถึงแม้ว่าแต่ละประเทศจะมีกฎระเบียบที่แตกต่างกัน แต่กฎระเบียบของประเทศต่างๆ เหล่านี้ก็จะตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน ได้แก่

1.1 มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งลักษณะของหน่วยงานนี้อาจเป็น หน่วยงานระดับชาติ หรือเป็นหน่วยงานทั่วไปที่กำกับดูแลกฎหมายที่มีเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ หรือเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่มีหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพของชุมชน หรือท้องถิ่น โดยตัวอย่างประเทศที่น่าจะพิจารณานำมาเป็นต้นแบบเช่น สาธารณรัฐคอสตาริกาที่กฎหมายกำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยงาน National Commission for the Management of Biodiversity (CONAGEBIO) ให้เป็นหน่วยงานกลางซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการอนุรักษ์เรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยหน่วยงานนี้จะประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการต่างประเทศ รวมถึงกลุ่มชนพื้นเมือง เกษตรกร หอการค้า เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานนี้ยังประกอบไปด้วยสำนักงานสนับสนุนด้านเทคนิค (Technology Office) โดยหน่วยงาน CONAGEBIO มีหน้าที่ที่สำคัญในการจัดทำนโยบายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพทั้งในเขตถิ่นกำเนิด (*in situ*) และ นอกถิ่นกำเนิด (*ex situ*) อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นหน่วยงานที่ให้คำปรึกษาสำหรับการจัดคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ หรือจะเป็นประเทศอินเดียที่มีหน่วยงานดูแลเรื่องนี้ทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ *Guidelines for Bioprospecting Activities in the Philippines* ของประเทศฟิลิปปินส์นี้ถือเป็นกฎระเบียบที่มีความชัดเจน มีการกำหนดแนวทางการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ค่าธรรมเนียมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ทั้งที่เป็นในรูปแบบตัวเงินและในรูปแบบอื่น

1.2 มีกฎหมายหรือกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ประกอบไปด้วยกลไกหลัก 3 กลไก ได้แก่ การแจ้งให้ทราบล่วงหน้า การเจรจาตกลงร่วมกัน และการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยผู้ที่ขอใช้ทรัพยากรชีวภาพจะต้องดำเนินการตามกลไกเหล่านี้ผ่านหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ

แต่เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้มีลักษณะและขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรนั้น ซึ่งข้อจำกัดและอุปสรรคด้านกฎหมายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง นอกจากนี้ยังไม่มียกกฎหมายกลางที่มีลักษณะเป็นกฎหมายแม่บทครอบคลุมการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพทุกชนิด โดยเฉพาะพันธุกรรมสัตว์ และจุลินทรีย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญและมีบทบาทสูง

ในปัจจุบัน ตลอดจนยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเพื่อรองรับการดำเนินงานด้านนี้อย่างเต็มรูปแบบและมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

2.1 ประเทศไทยควรจะมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยกฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเป็นกฎหมายเฉพาะที่มีลักษณะเป็นกฎหมายครอบคลุมการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพทุกชนิดที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของภาครัฐหรือเอกชน และมีบทบัญญัติว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ โดยควรบัญญัติให้เป็นไปตามหลักของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วยกลไกหลัก 3 กลไก ได้แก่ การแจ้งให้ทราบล่วงหน้า การเจรจาตกลงร่วมกัน และการแบ่งปันผลประโยชน์ นอกจากนี้ควรมีการกำหนดการลงโทษโดยมีบทบัญญัติไว้อย่างชัดเจน เพื่อที่จะเป็นแนวทางให้ศาลใช้ดุลพินิจในการลงโทษได้ มีการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบที่เป็นหน่วยงานประสานกลางทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น

2.2 มีการออกประกาศ/แนวปฏิบัติในการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์โดยละเอียดต่อไปในประเด็นต่อไปนี้

2.2.1 กระบวนการเจรจาต่อรอง

2.2.2 ข้อกำหนด/เกณฑ์ในการขอความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า และการเข้าสู่เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

2.2.3 การติดตามตรวจสอบและการประเมินความตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

2.2.4 การดำเนินงาน/การบังคับใช้ความตกลงว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์

2.2.5 การดำเนินงานตามกระบวนการในการยื่นขอและการรับรองความตกลง

2.2.6 การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึง

2.2.7 กลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกลุ่มต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมสำหรับขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น

นอกจากนี้ควรต้องกำหนดไว้ไม่ว่ากฎหมายทรัพยากรชีวภาพจะอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานใดก็ตาม การดำเนินการเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องเป็นไปตามประกาศ/แนวปฏิบัติดังกล่าวนี้ ต้องมีการกำหนดให้ผู้ที่ขอใช้ทรัพยากรชีวภาพจะต้องดำเนินการตามกลไกเหล่านี้ผ่านหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ

2.3 ควรกำหนดหน่วยงานที่ดูแลและรับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีหน่วยประสานงานกลางระดับชาติ หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจระดับชาติ ระดับท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ดังเช่นประเทศอินเดีย และปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน เร่งเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรให้ตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรชีวภาพ และมีการกำหนดแนวทางปฏิบัติของชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจน

นอกจากนี้กรณีเป็นการเข้าถึงเพื่อการวิจัย หน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบ กำกับ ดูแล กฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็ควรดำเนินการให้มีการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ ช่วยอำนวยความสะดวกและลดขั้นตอนการขออนุญาต เพื่อให้งานวิจัยและพัฒนาของประเทศไทยสามารถสร้างผลงานวิจัยที่ดำเนินการถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เพราะปัจจุบันนี้การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อาจต้องแจ้งขออนุญาตต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เช่น การขออนุญาตเข้าดำเนินงาน โครงการวิจัยในพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติ นักวิจัยจะต้องขออนุญาตกับกรมอุทยานแห่งชาติฯ เพื่อเก็บตัวอย่างพืช และหากพืชที่ต้องการจัดเก็บรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปหรือพันธุ์พืชป่า นักวิจัยจะต้องไปดำเนินการขออนุญาตหรือดำเนินการแจ้งต่อกรมวิชาการเกษตรอีกด้วย ทำให้นักวิจัยมีขั้นตอนในการปฏิบัติงานมากขึ้นและเป็นการกระทำที่ซ้ำซ้อนในการขออนุญาต

2.4 ต้องเร่งสร้างความตระหนักแก่ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมไทยถึงบทบาทและความสำคัญของทรัพยากรชีวภาพทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สนับสนุนบทบาทของเกษตรกร หรือชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรชีวภาพโดยจะต้องให้ภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะเกษตรกรหรือชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหรือกระทบต่อทรัพยากรชีวภาพในชุมชนนั้น เนื่องจากเกษตรกรหรือชุมชนท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญของประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ เร่งปรับปรุงระบบฐานข้อมูลด้านทรัพยากรชีวภาพให้ครอบคลุมและมีความเชื่อมโยง

นอกจากนี้ในภาคส่วนของนักวิจัยก็เป็นภาคส่วนหนึ่งที่สำคัญมากต้องสร้างความตระหนัก ในการทำเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพว่าจะต้องดำเนินการขออนุญาตกับหน่วยงานรัฐ องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนใดที่เป็นผู้กำกับดูแล ควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ยิ่งปัจจุบันนักวิจัยไทยได้มีความร่วมมือกับนักวิจัยชาวต่างชาติ ก็ต้องปฏิบัติเพิ่มเติมตามระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยพ.ศ.2550 อีกด้วย และ เมื่อผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการขออนุญาตตามกฎหมายแล้วและโครงการวิจัยสิ้นสุดลงแล้ว ผลงานวิจัยที่ได้จากการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางการค้าได้ ผู้วิจัยควรแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นให้แก่อนุรักษ์หรือกองทุนต่างๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพให้คงอยู่สืบไป

2.5 ควรบัญญัติเพิ่มเติมในกฎหมายสิทธิบัตรในการยื่นคำขอเพื่อขอรับการคุ้มครองในสิทธิบัตรการประดิษฐ์/อนุสิทธิบัตรไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกประเทศไทยที่เป็นผลงานมาจากการทำงานวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย เนื่องจากปัจจุบันการยื่นคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้นไม่ได้มีการกำหนดให้แจ้งถึงที่มาของทรัพยากรชีวภาพ ดังนั้นจึงควรมีการบัญญัติเพิ่มเติมในกฎหมายสิทธิบัตรให้มีการระบุที่มาของทรัพยากรชีวภาพ และกำหนดให้ผู้ยื่นขอรับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากหน่วยงานที่กำกับดูแลทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพนั้น

นอกจากข้อเสนอแนะที่กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ภายในประเทศ ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะอีกประการที่ถือเป็นยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศ ประเทศไทยควรมีความร่วมมือระหว่างประเทศในการผลักดันระบอบทรัพยากรชีวภาพ ระหว่างประเทศ ให้มีผลใช้บังคับโดยเร็ว เพื่อให้ประเทศไทยมีอำนาจต่อรองกับบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพของประเทศ ในประเด็นต่อไปนี้ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ เพื่อให้ระบอบทรัพยากรชีวภาพระหว่างประเทศ มีสภาพบังคับทางกฎหมายและมีขอบเขตครอบคลุมทรัพยากรชีวภาพกว้างที่สุด และการจัดทำหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งจะเสริมมาตรการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช “ระเบียบกรมป่าไม้วางค้ำวยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2542” ค้นคืนวันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://www.dnp.go.th/permit/section1.htm>
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช บันทึกข้อความ ที่ ทส 0903.2/302 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2548, ค้นคืน วันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://www.dnp.go.th/otec>
- กระทรวงการต่างประเทศ “ความสัมพันธ์กับประเทศและภูมิภาคต่างๆ” ค้นคืนวันที่ 27 สิงหาคม 2556 จาก <http://www.mfa.go.th/main/th>
- กัญญา ดีวิเศษ การประชุมระดมความคิดเห็นโครงการศึกษา เรื่อง “การศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัย และพัฒนาในประเทศไทย : กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช” วันที่ 14 กรกฎาคม 2552
- ครรชิต ศรีนพวรรณ (2544) “การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและการใช้ทรัพยากรชีวภาพของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำมูล อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ” วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- จักรกฤษณ์ ควรวจน์ (2548) ความตกลงพหุภาคีขององค์การโลกกับผลกระทบต่อฐานทรัพยากร กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: 39
- ชนิด ชังถาวร และคนอื่นๆ (2552) รายงานการวิจัย โครงการศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาทรัพยากรชีวภาพพืช, กรุงเทพมหานคร ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
- นนทพัทธ์ อัสวัก้องเกียรติ (2549) “ปัญหาทางกฎหมายในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจำพวกจุลินทรีย์ในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางบอन्नว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้
 ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม (2552) แปลจาก “Bonn Guidelines
 on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the
 Benefits Arising out of Their Utilization” โดย ไพราณี สุขสุเมธ
 กรุงเทพมหานคร สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2552
 ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2551) เรื่องแผนจัดการเพื่อคุ้มครองสมุนไพรใน
 พื้นที่เขตนุรักษ์ภูผาภูวด จังหวัดมุกดาหาร พ.ศ. 2551-2553 ตามพระราชบัญญัติ
 คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542
 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 118 ก หน้า 15
 พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 3 ราชกิจจา
 นุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนที่ 120 ก หน้า 49
 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 58 ตอนที่ 1517
 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาตรา 4 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 81 ตอนที่
 38 ก หน้า 263
 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) มาตรา 56 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92
 ตอนที่ 40 ก ฉบับพิเศษ หน้า 5
 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 16 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 78 ตอนที่
 80 ก หน้า 1071
 ระบบเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย “สนธิสัญญาระหว่าง
 ประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุ์พืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on
 Plant Genetic Resources for Food and Agricultural: ITPGR)” คั่นคืนวันที่ 10
 กรกฎาคม 2556 จาก <http://teenet.tei.or.th/Knowledge/itpgr.html>
 ระเบียบกรมป่าไม้วัดด้วยว่าด้วยการอนุญาตให้กระทำการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทาง
 วิชาการภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2548 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม
 122 ตอนที่ 52 ง หน้า 78

ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ใน
เขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ข้อ 5 ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 123 ตอนที่
พิเศษ 60 ง หน้า 9

ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติฯ พ.ศ. 2554
ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่ม 128 ตอน พิเศษ ๒๖ ง หน้า 8

เลอสรร ธนสุกาญจน์ และคนอื่นๆ (2541) “รายงานโครงการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องในการ
จัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน: การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการ
แบ่งปันผลประโยชน์” คณะกรรมการบริหาร โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษา
นโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (มัย. 2552) “โลกาภิวัตน์กับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ” ค้นคืน
วันที่ 9 สิงหาคม 2556 จาก <http://www.biothai.net/node/5095>

วิวัฒน์ สรรพคุณ (2556) “การให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นตามกฎหมายต่างประเทศ” ใน
จลนนิติ พค-มัย 56 หน้า 34-39 ค้นคืน 10 พฤศจิกายน 2556 จาก
http://www.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/b160%20Jun_10_3.pdf

สมชาย รัตนชื้อสกุล (2549) “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปัน
ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช : ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับ
ประเทศไทย กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

_____ (2551) “โครงการปัญหาการถ่ายทอดเทคโนโลยีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความ
หลากหลายทางชีวภาพ” กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.)

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ “การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญา” ค้นคืน
วันที่ 26 กันยายน 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/index.aspx>

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) “ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัย
ชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550” ค้นคืนวันที่ 26 ตุลาคม
2556 จาก <http://www.nrct-foreignresearcher.org/>

สำนักงานที่ปรึกษาการเกษตรในต่างประเทศ ณ กรุงบรัสเซลส์ “ยุทธศาสตร์เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของ EU” (Friday, 29 July 2011) ค้นคืนวันที่ 27 สิงหาคม 2556 จาก <http://news.thaieurope.net/content/view/3794/211/>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทวีปอเมริกาเหนือ” ค้นคืน 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ABS/Documents/USA.pdf>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ประเทศทวีปยุโรป” (2552) ค้นคืน 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://www.chm-thai.onep.go.th>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การดำเนินงานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์กลุ่มประเทศนอร์ดิก” ค้นคืนวันที่ 10 กรกฎาคม 2556 จาก <http://www.chm-thai.onep.go.th>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2552) “รายงานการประชุม การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง”:

90

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554) “อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” กรุงเทพมหานคร กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สุธงศิศักดิ์ คือระ “การแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ : วิเคราะห์แนวปฏิบัติของประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2545

หทัยชนก นันทพานิช (2550) “รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในป่าชุมชนดงขุมคำ ตำบลถ้ำแซ่ อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี” มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อรรัมภา รัตนมณี (2551) “ปัญหาการใช้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS) เพื่อคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนา” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- Andhra Pradesh State Biodiversity Board “Biological Diversity Act, 2002” retrieved August 1, 2013 from http://apbiodiversity.ap.nic.in/pdf/Biodiversity_book.pdf
- Convention Biological Diversity Secretariat “Nagoya Protocol” retrieved on July 12, 2013 from: <http://www.cbd.int/abs/about/default.shtml>
- Costa Rica Relocation. “Costa Rica receives Global award for its biodiversity law” retrieved on August 6, 2013 from: <http://www.costaricarelocation.com/contenido/?p=175>
- Defenders of wildlife “the_u.s._and_the_convention_on_biological_diversity” retrieved on December 10, 2013 from: http://www.defenders.org/publications/the_u.s._and_the_convention_on_biological_diversity.pdf
- Jorge Cabrera-Medaglia, Costa Rica: Legal Framework and Public Policy, in Carrizosa, S. et.al (eds) Accessing Biodiversity and Sharing Benefits: Lesson from Implementing the Convention on Biological Diversity, IUCN Environment Policy and Law Paper No. 54.
- Marah Hardt “Tell the Senate to Ratify the U.N. Convention on Biological “ retrieved on December 10, 2013 from: Diversity <http://www.change.org/petitions/tell-the-senate-to-ratify-the-u-n-convention-on-biological-diversity>
- Ministry of law and justice “Biological Diversity Act, 2002” retrieved August 1, 2013 from http://apbiodiversity.ap.nic.in/pdf/Biodiversity_book.pdf
- National Biodiversity Authority (An Autonomous and Statutory Body of the Ministry of Environment and Forests, Government of India) “The Protection of Plant Varieties and Farmers’ Rights Act 2001” retrieved on 12 August, 2013 from: <http://www.nbaindia.org>
- Office of the Secretary, Department of Environment and Natural Resources “Guidelines for Bioprospecting Activities in the Philippines” retrieved on October 12, 2013 from : http://www.denr.gov.ph/policy/2005/dao/joint_dao-da-pcsd-ncip2005-01.pdf

Philippine Center on Transnational Crime “Executive Order No. 247” retrieved on October 6 ,

2013 from: <http://www.pctc.gov.ph/laws/s95EO247.htm>

Secretariat of the Convention on Biological Diversity “Bonn Guidelines” retrieved on March 8,

2014 from: www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf

Secretariat of the Convention on Biological Diversity (1992) “Convention on biological

diversity” retrieved on March 8 ,2013 from: <http://www.cbd.int/convention/text/>

Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2010) “List of Parties” retrieved on

December 2, 2012 from : <http://www.cbd.int/convention/parties/list/default.shtml>

Secretariat of the Convention on Biological Diversity. (2010) “Nagoya Protocol on Access to

Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from

their Utilization to the Convention on Biological Diversity.” Retrieved July 12, 2013

from: <http://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>

Snape III, William J. “Joining The Convention On Biological Diversity: A Legal and Scientific

Overview of Why the United States Must Wake Up.” Sustainable Development Law

& Policy, Spring 2010, Volume 10 , Issue 3: 6-16. retrieved on December 10 ,2013

from: [http://www.biologicaldiversity.org/publications/papers/SDLP_10S_spring_](http://www.biologicaldiversity.org/publications/papers/SDLP_10S_spring_Snape.pdf)

[Snape.pdf](http://www.biologicaldiversity.org/publications/papers/SDLP_10S_spring_Snape.pdf)

The Food and Agriculture Organization of the United Nations “International Treaty on Plant

Genetic Resources for Food and Agriculture.” retrieved on August 8 ,2013 from:

<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

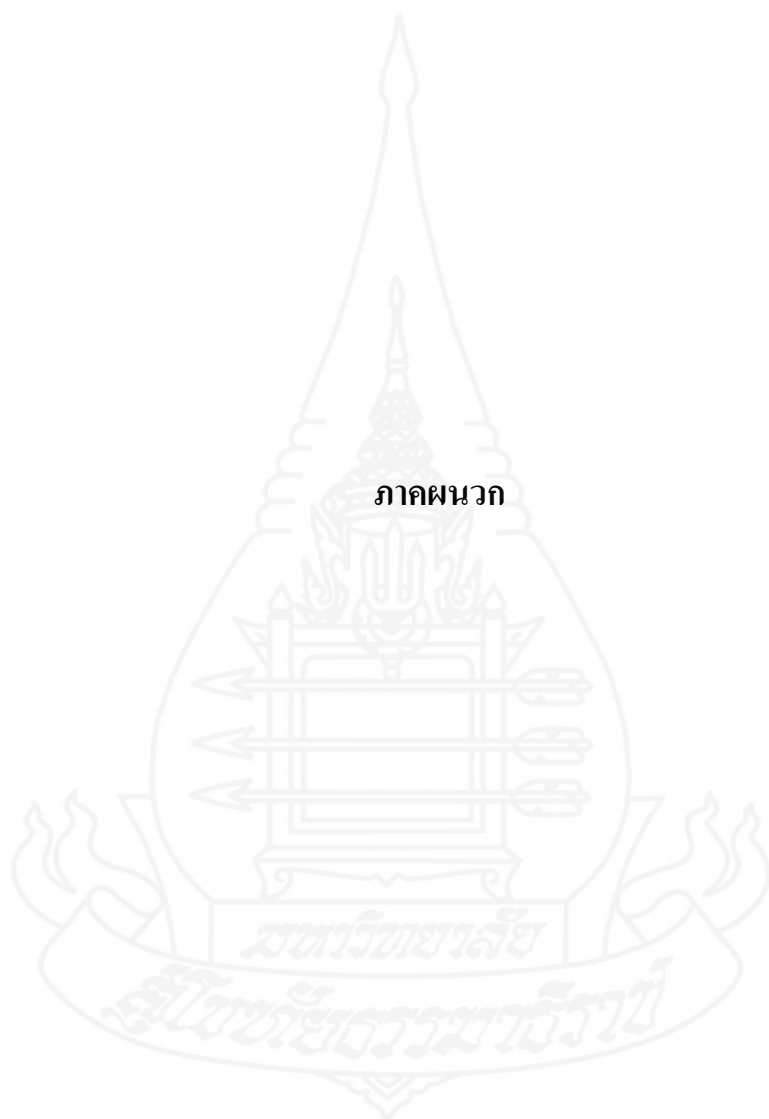
The Palawan Council for Sustainable Development is a national agency under the Office of the

President of the Philippines “The 2001 Wildlife Resources Conservation and

Protection Act” retrieved on October 10 , 2013 from :

[http://www.pcsd.ph/Related%20Laws/republic acts/ra9147.htm](http://www.pcsd.ph/Related%20Laws/republic%20acts/ra9147.htm)

ภาคผนวก

บันทึกหลักการและเหตุผล

ประกอบร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรชีวภาพ (ฉบับที่....) พ.ศ.....

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

เหตุผล

เนื่องจากระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอส.) ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 แม้จะใช้กับทรัพยากรชีวภาพทุกประเภท แต่ก็จำกัดเฉพาะทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในความดูแลของรัฐเท่านั้น ไม่ได้ใช้เป็นการทั่วไป โดยเฉพาะที่อยู่ในความครอบครองของเอกชน ระเบียบนี้ก็ไม่สามารถบังคับใช้ได้ นอกจากนั้นขั้นตอนการขออนุญาตเข้าถึงนั้น ผู้ขออนุญาตอาจจะต้องยื่นคำขอต่อหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงาน หากพบว่าทรัพยากรชีวภาพที่ขอเข้าถึงนั้นมีหลายหน่วยงานกำกับดูแลอยู่ อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยากล่าช้าในการพิจารณาคำขออนุญาต และเกิดความซ้ำซ้อนในการขออนุญาต ตลอดจนหลักเกณฑ์เรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ในระเบียบนี้ ยังขาดความชัดเจน เนื่องจากในการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานของรัฐที่ดูแลทรัพยากรชีวภาพนั้น หากมีหลายหน่วยงานที่เป็นผู้รับผลประโยชน์ จะมีหลักเกณฑ์อย่างไรที่จะกำหนดว่า หน่วยงานใดควรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างน้อยเพียงใด สมควรที่จะเพิ่มมาตรการคุ้มครองด้านทรัพยากรชีวภาพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

หมวด 1

บททั่วไป

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ....”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้

“ทรัพยากรชีวภาพ” หมายความว่า รวมถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนใด ๆ ของสิ่งมีชีวิต กลุ่มของสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์เดียวกัน หรือองค์ประกอบที่มีชีวิตของระบบนิเวศ ตลอดจนความซับซ้อนทางนิเวศของระบบนั้น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็ความหลากหลายของพันธุกรรม ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ และความหลากหลายของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงหรือตามศักยภาพต่อมนุษยชาติ

“ทรัพยากรพันธุกรรม” หมายความว่า สารใด ๆ ของพืช สัตว์ จุลินทรีย์ หรือแหล่งกำเนิดต่าง ๆ ที่บรรจุน่วยถ่ายทอดสารพันธุกรรมได้

“ระบบนิเวศ” หมายความว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณนั้น ซึ่งอยู่ร่วมกันแบบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันรวมกันเป็นหน่วยที่มีบทบาทหน้าที่

“ชุมชนท้องถิ่น” หมายความว่า ชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลมาอาศัยอยู่ในที่เดียวกันมีประเพณี วัฒนธรรม และสืบทอดประเพณีปฏิบัติวัฒนธรรมมาโดยต่อเนื่อง ซึ่งอาจจำแนกออกจากกลุ่มบุคคลอื่นได้ ไม่ว่าจะในทางสังคมวัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจ

“การเข้าถึง” หมายความว่า การกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวอย่างทั้งหมดหรือแต่บางส่วนซึ่งทรัพยากรชีวภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย การสำรวจ หรือการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

“การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน” หมายความว่า การใช้องค์ประกอบความหลากหลายทางชีวภาพในวิถีทางและด้วยอัตราที่ไม่นำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว ทั้งนี้ โดยธำรงรักษาศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสนองความต้องการและความปรารถนาของคนรุ่นปัจจุบันและในอนาคต

“หน่วยงานของรัฐ” หมายความว่า ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐหรือที่อยู่ในกำกับของรัฐ บรรดาที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

“หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ” หมายความว่าถึง หน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้น ตามกฎหมายหรือมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ

“รัฐมนตรี” หมายความว่าถึง รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ ออกกฎกระทรวง และกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

มาตรา 5 สิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในหรือเกิดขึ้นในราชอาณาจักรเป็นของรัฐ โดยรัฐมีหน้าที่ต้องใช้สิทธิอธิปไตยเช่นว่านี้ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของปวงชนชาวไทยทั้งปวง ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต รัฐมีหน้าที่ต้องพิทักษ์รักษาและปกป้องผลประโยชน์ของปวงชนชนชาวไทยที่มีต่อทรัพยากรชีวภาพที่มีถิ่นกำเนิดในราชอาณาจักร และต้องไม่เข้าทำหนังสือสัญญา ระหว่างประเทศใด ๆ อันมีผลผูกพันในการจำกัดสิทธิของปวงชนชาวไทยเช่นว่านี้

บทบัญญัติในมาตรานี้ย่อมไม่กระทบอำนาจของรัฐในการเรียกร้องหรืออ้างสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรชีวภาพนอกถิ่นกำเนิด

มาตรา 6 ปวงชนชนชาวไทยย่อมมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างเสรีและเท่าเทียมกัน แต่สิทธิในการเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพนั้นต้องไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ วิถีชีวิต หรือการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนท้องถิ่นที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้น หรือสิทธิในทรัพย์สินที่ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย

มาตรา 7 ทรัพยากรชีวภาพเป็นสมบัติร่วมกันของปวงชนชาวไทยและไม่ตกอยู่ภายใต้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา หรือสิทธิผูกขาดใด ๆ ทั้งปวง

ในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่มีได้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าการประดิษฐ์ที่ได้มาหรือพัฒนามาจากทรัพยากรชีวภาพเป็นการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน

หมวด 2

การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

มาตรา 8 ผู้ใดประสงค์จะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ยื่นคำขออนุญาตจากหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนั้น และต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานดังกล่าว ไม่ว่าจะการเข้าถึงนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการค้าหรือไม่ เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ บุคคลอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 10 ย่อมมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้อย่างเสรี เว้นแต่การเข้าถึงนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการค้า

การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อประโยชน์ทางพาณิชย์ตามวรรคหนึ่งจะกระทำได้อต่อเมื่อมีการบอกกล่าวให้หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนั้นทราบล่วงหน้า

มาตรา 9 บุคคลผู้ได้รับอนุญาตตาม มาตรา 8 ในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ก่อนจะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพยากรชีวภาพ หรือองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยนั้นให้แก่บุคคล อื่นมิได้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนั้น

บทบัญญัติในวรรคหนึ่งมิให้ใช้ข้อยกเว้นบังคับแก่การตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ การประกาศ หรือการเผยแพร่ความรู้ในการสัมมนา หรือประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ

มาตรา 10 บุคคลดังต่อไปนี้จะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนั้น ไม่ว่าจะการเข้าถึงนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการค้าหรือไม่

- (1) บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย
- (2) นิติบุคคลซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทยหรือไม่มีสำนักงานแห่งใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย
- (3) นิติบุคคลซึ่งจดทะเบียนในประเทศไทย และมีลักษณะดังต่อไปนี้
  - (ก) นิติบุคคลซึ่งมีหุ้นอันเป็นทุนตั้งแต่กึ่งหนึ่งของนิติบุคคลนั้นถือ โดยบุคคล ตาม (1) หรือ (2) หรือ นิติบุคคลซึ่งมีบุคคลตาม (1) หรือ (2) ลงทุนมีมูลค่าตั้งแต่กึ่งหนึ่งของทุนทั้งหมดในนิติบุคคลนั้น
  - (ข) นิติบุคคลซึ่งมีกรรมการผู้จัดการ หุ้นส่วนผู้จัดการ หรือผู้จัดการเป็นบุคคลตาม (1)
  - (ค) นิติบุคคลซึ่งมีบุคคลตาม (1) หรือ (2) เป็นผู้มีอำนาจครอบงำในการบริหารกิจการ

มาตรา 11 ให้หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพแจ้งให้ชุมชนท้องถิ่นที่จะมีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพทราบล่วงหน้าเป็นระยะเวลาพอสมควร ก่อนการพิจารณาการขอเข้าถึงนั้น

ชุมชนท้องถิ่นที่จะมีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพมีสิทธิที่จะคัดค้านการขอเข้าถึงได้ หากการเข้าถึงจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ วิถีชีวิตหรือการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนนั้นในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ วิถีชีวิตหรือการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนท้องถิ่นที่มีการเข้าถึงอย่างร้ายแรงหรือไม่อาจเยียวยาได้ หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพจะอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้นมิได้

มาตรา 12 ในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพตาม มาตรา 11 เป็นไปเพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพจะอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้ต่อเมื่อผู้ขอเข้าถึงได้ทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพนั้นกับหน่วยงานของรัฐนั้น

ให้หน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพจัดสรรบรรดาทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่ได้รับจากข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นที่อนุรักษ์ จัดการหรือบำรุงรักษาทรัพยากรชีวภาพนั้นอย่างเป็นธรรม โดยในการจัดสรรเช่นว่านี้ หน่วยงานของรัฐอาจดำเนินการโดยผ่านองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่ชุมชนนั้นตั้งอยู่ก็ได้

มาตรา 13 ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยนั้นให้แก่ผู้อื่นมิได้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพนั้น

หมวด 3

บทกำหนดโทษ

มาตรา 14 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 9 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสามแสนบาท หรือ จำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 15 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 10 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือ จำคุกไม่เกิน 6 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ

บทเฉพาะกาล

มาตรา 16 ในระหว่างที่ยังไม่มีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ โดยเฉพาะ ให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพ
ตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....
นายกรัฐมนตรี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นางจิราภรณ์ เหลืองไพรินทร์
วัน เดือน ปีเกิด	2 ธันวาคม 2510
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี พยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พศ. 2533 ปริญญาโท สาขาวิชาช่างปาก University of Louisville, Kentucky ,สหรัฐอเมริกา พศ. 2541 ประกาศนียบัตร ตัวแทนสิทธิบัตรมีอาชีพ กรมทรัพย์สินทางปัญญา พศ. 2551 ปริญญาตรี นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2553
สถานที่ทำงาน	สำนักงานบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ตำแหน่ง	ผู้จัดการ

